

F

Fábián Béla, ügyvéd és politikus, szül. Tállyán (Zemplén vm.) 1889 aug. 13. A budapesti egyetemen tanult, ahol jogi doktorátust és ügyvédi diplomát nyert, majd Vázsonyi Vilmos mellett működött. A világháborúban orosz hadifogságba esett és Szibériába került, ahol Krasznája Recskán a «Fogoly Vasárnap» és «Priamurje» c. lapokat szerkesztette magyar hadifoglyok részére. Később a fogságból megszökött és 1918. törvényszéki bíró lett, de a forradalom alatt lemondott s miután röpiratokat írt a bolsevizmus ellen, melynek veszedelmességét idejekorán felismerte, a bolsevista-kormány letartóztatta. 1922-ben a pestvidéki körületben nemzetgyűlési képviselőnek választották meg és azóta az országgyűlésen is ezt a kerületet képviseli. Demokrata szellemben fejt ki jelentékeny működést úgy a parlamentben, mint a fővárosi képviselőtestületben. Különösen a kispolgárság és a kereskedők érdekeiért szállott sikra számos alkalommal igen nagy hatással. Leginkább adópolitikai kérdésekben tartott parlamenti szónoklatait nagyrokonszenvvel fogadta a közvélemény. 1928-ban résztvett a Kossuth zárandokútban s az amerikai polgárság széles rétegeit segítette megnyerni a magyarság ügyének. Irodalmi téren is működik, nemcsak mint hírlapíró, hanem önállóan megjelent munkáival is. Utóbbiak: *Oroszország pusztulása*; *Orosz pokol*; *Pétervár*; *Orosz minta*; *A bolsevik világpropaganda módszerei és eszközei*. S. R.

Fabó Bertalan (családi nevén Fränkel), zenetörténész, szül. Taktakenézen, 1868., megh. Budapesten 1923. A budapesti egyetemen elvégezte jogi tanulmányait, megszerezte az ügyvédi diplomát, azután zenetörténeti tanulmányokat folytatott. Fáradhatatlan volt a régi magyar zenetörténet ismeretlen adatainak felkutatásában és szakszerű feldolgozásában. Súlyt vetett magyar s zsidó muzsikuskok és zeneszerzők feledésbe ment munkásságának felelevenítésére és méltánylására is. Foglalkozott a keleti népek zenei folklorjával. Igen sok tanulmányt írt napilapokba és folyóiratokba (Budapesti Hírlap, Az Ujság, Századok, Keleti Szemle, Magyar Könyvszemle, Magyar Zenetudomány stb.). Nagyobb önálló művei: *A magyar népdal zenei fejlődése* (alapvető zenetörténeti munka, 1908); *Erkel-Emlékkönyv* (1900); *Rhythmus und Melodie den türkischen Volkslieder*; *Haydn in Ungarn* (1909); Igen nagy érdemei vannak a Magyar Zsidó Múzeum (l. o.) megalapítása és fejlesztése körül. F., aki a múzeum öre volt, a magyar zsidók multjának szempontjából igen sok fontos kincset mentett meg a pusztulástól és sok mecenást szerzett a múzeumnak. Mandl Bernáttal, Weisz Miksával és Kohlbach Bertalannal szerkesztett múzeumi katalógusa az Imi 1915-iki és 1916-iki évkönyvében jelent meg. Sz. G.

Faciam Hungariam captivam, postea mendicam, deinde catholicam. «Magyarországot előbb fogollyá, aztán koldussá, végül katolikussá fogom tenni.» Kollonits esztergomi érsek tette állítólag ezt a kijelentést, történelmi bizonyíték azonban nincs róla. Annyi azonban tény, hogy I. Lipót Kollonits tanácsára katolizálni akarta az országot és a zsidókat kiűzte a királyi városokból. (L. *Antiszeizmus*.) U. I.

Fai I. Béla, hírlapíró és műfordító, szül. Nagyváradon 1853., megh. Budapesten 1904. Középiskoláit Nagyváradon végezte. Egyetemi tanulmányainak befejezése után 1873. hírlapíró lett. Pályáját az Egyetértésnél kezdte meg, később a Hazánkban és a Budapesti Naplónak szerkesztőségi kötelekében működött. A Magyar Színháznak, majd 1899–1901-ig a Népszínháznak, 1901–1904-ig pedig az Operaháznak titkára volt. A nyugati irodalmakból sok novellát, regényt és színművet fordított magyarra. Sz. G.

Fajelmélet. Az antropológia fattyúhajtsa és arra törekszik, hogy a nem-árjaszarmazású népeket alacsonyrendűeknek bélyegezze. Módszerei nem a tudomány, hanem a demagógia célkitűzéseit követik és a legnagyobb mértékben megbízhatatlanok. A F. francia produktum, de a franciák között csak kevés művelőre talált. Az egész elméletet a németek sajátították ki, kimélyítették, ráépítették az antiszeizmust és tovább adták. Magyarországra is a németek importálták, hogy ittélő elvbarátaik a zsidók ellen fordíthassák. A komoly tudomány körében természetesen nem sok érdeklődést keltett és csak a szenvedélyes túlzók gyarapították belőle a magyar zsidóság ellen irányuló elfogultságait. Pedig első kibontakozásában a F. nem is a zsidók ellen, hanem azok ellen a franciák ellen fordult, akik földidéztek a forradalmat. A teória alapelemeit gróf Gobineau konstruálta meg. 1848-ban írt művében azt igyekszik kimutatni, hogy a forradalmat a german eredetű fajnemesség ellen érzett fajgyűlölet robbantotta ki az alacsonyrendű és kelta származású néprétegből; a forradalomban tehát nem a történelem kényszerűsége, hanem a faji antagonizmus érvényesült. A német L. Woltmann tovább fejlesztette ezt a gondolatot és a zsidókra alkalmazta, csak azért, hogy ösztönösek és természetesnek látszó faji ellentétekkel igazolhassa az antiszeizmust. Az engesztelhetlenség végokát magában a zsidó nép származásában kereste és megállapította, hogy már keletkezésében is nemtelen a zsidó faj, mert olyan vérkeresztetésnek a sarjadása, amely már önmagában is nemtelen. Jóllehet, hogy a zsidó nép eredetére vonatkozó kutatásait még nem zárta le a tudomány és véglegesen azt sem tisztázta még: a Földközi tenger keleti partjairól elágazott hetták, föníciaiak, assyrok, babiloniaiak, médek, perzsák ázsiai, vagy pedig a Földközi tenger déli

partjain megtelepedett arabok, egyiptomiak, kabilok és abessziniaiak *afrikai* népcsoportjához tartoznak-e a zsidók, Woltmann mégis azt állítja, hogy faji bélyegüket Palesztina sokféle alacsonyrendű népétől kapták, amelyekkel a hosszúkoponyájú, szőke hódítók összekeveredtek. Ha komolyabban veszi a hipotézisét, akkor azt a következtetést is levonhatta volna belőle, hogy faji bélyegüket a hosszúkoponyájú, szőke, felsőrendű hódítóktól nyerték a zsidók. De céljának jobban megfelelt a másik következtetés. Hidegvérűen építette rá azt a tantételét, hogy a zsidó nép az intelligenciának és a morális hajlamoknak olyan keveréke, amelyben az alacsonyrendű népek által belefertőzött hatások elnyomták azt az örökséget, amelyet a felsőbbrendű szőke faj kevert a zsidóvérebe. Innen van, hogy a zsidó nép intelligenciája ép olyan szembetűnő, mint erkölcsi fogyatékosága, amelyet származásának köszönhet. Woltmann nyomán dogmatizálta az antiszemitizmus azt a felfogását, hogy a zsidó nép alacsonyrendű és ártalmas, mert a származásában gyökerező hibák kiiríthatatlanok. Ha igaz lenne is, hogy a zsidók abból a vérkeveredésből származnak, amelyet Woltmann szupponál (ami nem is igaz), az ebből levont következtetés mégis helytelen, mert nincs nép a világon, amelyben a négyezer vagy ötezer év előtt kapott vérségi hatások még ma is rezonálnak. Ellenben igaz, hogy az eredet káros hatásai már kétszáz-háromszáz év alatt is elmosódnak és a rossz típusból egy egészen jó típus származhat, amit bizonyítani lehet a mai ausztráliaiakkal, akik deportált fegyencektől és az amerikaiakkal, akik nagyrészt kalandoroktól származnak. És még a beléjejutott sok színes vér sem tudta megrontani ezt a nagyszerű ember-típust, pedig nem négyezer, hanem csak kétszáz vagy háromszáz év előtt indult meg a veszedelmessé válható vérkeresztezés. Woltmann tanításai eléggé termékeny talajra találtak, a F. mégis csak 1899. érte el teljes kivirágzását, még pedig az angol származású Houston Stewart Chamberlain német tudósnak *Die Grundlagen des 19. Jahrhunderts* c. munkájában. Megvesztegető dialektikájának káprázataiban a könyv belső hibái könnyen rejtőzhetnek el a laikus olvasó előtt és ennek köszönhetette óriási sikerét. A tudományos kritika azonban elég korán vette észre, hogy Chamberlain okfejtései és megállapításai tudománytalanok. Még alapvető tételeit is olyan feltevésekből konstruálta meg, amelyek tudományosan nem is igazolhatók. Így megállapítja, még pedig nagyon önkényesen, hogy a zsidó nép az arab fensíkon élt izraelita törzsek és a Palesztinában talált rövidkoponyájú szíriaiak összekeveredéséből származik. Ez a megállapítás nélkülözi a történelmi szankciót, mert hiszen a chetitákkal és amoritákkal való vérrokonság sokkal valószínűbbnek látszik, de megbízható támaszpontok hiányában még ezt a feltevést sem fogadja el a tudomány és még máig sem tisztázta véglegesen a zsidó nép származását. A bontakozó F. nem törődött ilyen kiesinységekkel. Arra, hogy a zsidó-fajt alacsonyrendűnek, az árja-fajt felsőrendűnek tüntesse fel, minden eszközt jónak talált, még azt a módszert is, amely a zsidó-

történelem küszöbén kezdi meg a hamisítást. Az ősi rossz keveredésből származtatni az alacsonyrendűnek bélyegzett mai zsidót: rendszerré erősödött a F.-ben, de Chamberlain hipotézise mellett mások is keletkeztek. O. Hauser 1922. még ijesztőbb képiával keveri ki a zsidósármazást. 1922-ben írt zsidó történetében túljónak tartja a Chamberlain által feltételezett szír keveredést és azt állítja, hogy a zsidó nép nemes árja és nemtelen fekete meg sárga fajoktól származik. A felerészben fehér, felerészben színes származás két csoportra bontja a zsidóságot. Az egyik magasabbrendű (de még mindig nem olyan magasrendű, mint az árja), a másik alacsonyrendű. A próféták (Hauser szerint) a világos és hosszúkoponyájú faj ivadéka (a jó Isten tudja, honnan veszi, hogy minden próféta szőke és hosszúkoponyájú volt), míg a papirendbe tartozó kohániták a kerekkoponyájú sötét, alacsonyrendű fajt képviselik a zsidóságban. (Nem ide tartozik, de H. tudományos komolytalanságának illusztrálására megemlíti, hogy a «rövid koponyájú, fekete hajú, lapos arcú» katolikus papságot is kizárja az árja-közösségből és külön típusnak stigmatizálja a nemes germánságban, mintha szőke és kékszemű embert föl sem szentelne a katolikus egyház, vagy mintha minden szőke és kékszemű árja nyomban megbarnulna, amint pappá szenteltek.) Következtetéseiben éppen olyan tudománytalan a F., mint kiindulópontjain. A zsidóság célzatos lekicsinyítésén kívül az a legfőbb célja, hogy az emberiség koronájának az árja-germánt tegye meg. Dogmatikusan állítja: «Kultúrképes faj csak egy van és ez a germán faj.» «A magas-növésű, szőke, kékszemű germán az egyetlen típus, amely alkotni és teremteni tud.» Chamberlain még a szumir, akkad, assyr, babilóniai, görög, római kultúrát is bevándorolt germánoknak tulajdonítja. Woltmann nemcsak a faj kiváloságát köti a germánszármazáshoz, de az egyén kiváloságát is és igazolás nélkül állítja, hogy az emberiség zsenijeit kivétel nélkül germánszármazásúak. Nagy Sándor, Caesar és Napoleon tehát germánok voltak. És az a mongol, aki Kínában korábban találta fel a puskaport, mint a német Schwarz, nem kínai, hanem germán volt a woltmanni felfogás szerint. Hogy mennyit ér ez az egész elmélet, abból derül ki, hogy a germánság faji bélyegét a test magas növéseben, a koponya hosszú formájában és a haj szőkeségében látja. Holott bebizonyított tény, hogy ezek a sajátságok nem kizárólagos germán vonások, de nincs is olyan emberfaj a világon, amelyről azt mondhatjuk, hogy csak őt magát jellemzik ezek a «faji» stigmák. A test növése első sorban a klímától függ, az életkörülményektől és a gazdasági viszonyoktól (l. *Antropológia*). Amióta a zsidók kikerültek gettóikból, de különösen azóta, amióta sporttal is foglalkoznak, a testi fejlődésük is kedvezőbb és biztató regenerálódást mutat. Az a feltevés tehát, amely a test növéseformáját a fajok bélyegévé teszi meg, alaposan kétségbe vonható. Nem bizonyult elfogadhatónak a koponyamérés. és az erre támaszkodó koponyaforma-elmélet sem, mert kiderült, hogy minden népben és népcsoportban keverten fordulnak elő

a koponyaformák, tekintet nélkül arra, hogy milyen fokú kultúrában él az illető népcsoport. Az a feltevés pedig, hogy a hosszú koponya a felsőbbrendűség jele, már azért sem igaz, mert az alacsonyrendűnek tartott néger, ausztráliai és eszkimók között is bőségesen találunk hosszúkoponyájúakat; a kerek és széles koponya pedig azért nem jellemezheti az alacsonyrendűséget, mert a legújabb mérések azt mutatják, hogy a németek legnagyobb része kerek és széles koponyájú. Mint a test növekedése, a koponyaforma is külső körülmények eredménye és az az állítás, hogy a megnyúlt koponya nemesebb és több intelligenciát fogadhat be, mint a rövid vagy középkoponya, már régen elavult. A legnagyobb tudósok, írók, művészek, hadvezérek, államférfiak és feltalálók között, bármely nemzethez tartozzanak is, olyan gyakori a kerek koponya, hogy a hosszú koponyaformáról alkotott hipotézis önmagától elesik. F. v. Luschán a berlini antropológiai intézet igazgatója, kerteles nélkül abszurdumnak mondja ezt a hipotézist, mert azt állítani, hogy valamely típusnak hosszú vagy rövid koponya a karaktere, éppen olyan értelmetlen, mint az, ha hosszúkoponyájú idiómáról beszélné valaki. Mindaz, amit O. Ammon, E. Fischer, F. Lenz, H. Günther, Driesmann és mások a germániség felmagasztalására összeírtak, inkább kompromitálja a F.-et, semhogy megerősítene. A koponyaforma kialakulása az egyszármazásúnak vallott embercsoportok között is annyira ingadozó, hogy faji jellegnek még ott sem vehető, ahol egységesebb jelenségnek mutatkozik. Friedrich Hertz méréseken és adatokon alapuló tanulmányainak eredményét a következőkben foglalja össze: 1. A koponyaforma nem a származás adottságának az eredménye, hanem a fejlődésé. A történelem kezdetén inkább hosszúkoponyájúak voltak az emberek, de a fejlődés során a kerek koponya mindenütt háttérbe szorítja a hosszú koponyát. 2. A hegylakók rendszerint kerekkoponyájúak. 3. Sok országban a városlakók koponyája valamivel elnyúltabb, mint a vidéken lakóké. Éppen így nem vehető faji jellegnek a haj, az arc és a szem színe sem, mert mikroszkopikus vizsgálatok kiderítették, hogy már az a teória is, amely fehér és színes fajokra osztja az emberiséget, tévedésen alapul. A fajok általában «színesek», a fehér faj is színes faj és csak árnyalatokban különbözik a fekete vagy sárga fajtól. A sötétebb vagy világosabb színárnyalat az úgynevezett szerves pigmentumtól származik, amelyet a természet a trópusi vidékeken lakók bőre alatt bőségesebben helyezett el. A szőke hajban még annyi bizonyító erő sincs a faj alacsony- vagy magasrendűsége mellett, mint a színes archóban, mert egyedül-uralkodó formában seholsem található a szőkeség. Ha pedig a zsidóság ellen használjuk bizonyítékul a haj színét, akkor inkább a magasrendűségét lehetne bizonyítani azzal, mint az alacsonyrendűségét, mert elég sok közte a szőke és vörös hajú (1. *Antropológia*) és nemcsak az északi országokban, hanem délen, Észak-Afrikában és Palesztinában is. A modern antropológia a F.-tel szemben azt vallja, hogy az ember fejlődésében

erősebb tényező a környezet, mint a származás. A koponyaforma, a haj, szem és arc színe, végül a test növekedése sem jellemezheti a típust, mert ez a klíma, a milió és az életkörülmények produktuma. Nem a külső jelek határozzák meg a fajiságot, hanem az a karakter, amely valamely néptörzsben a geográfiai viszonyok és történelmének nevelő hatásai alatt bontakozott ki. A típus alacsony- vagy magasrendűsége pedig nem a vérségtől függ, hanem a művelődési lehetőségektől és az alacsonyrendűnek tartott népcsoportok könnyen válhatnak magasrendűekké, ha művelődési lehetőségeik kedvezőbbre alakulnak. A F.-nek az a törekvése tehát, hogy «faji» stigmákat költsön rá a zsidóságra és fajiságának adottságával bizonyítsa a reakciózott inferioritást, a komoly tudomány fóruma előtt kudarcot vallott. A zsidó és általában a sémita kultúra évezredekkel előzte meg az európai kultúrát, ha tehát a faji típust a származás szabja meg, akkor a zsidó nép nem lehet alacsonyabbrendű a nem-sémita népeknél, mert ezek olyan törzsektől származnak, amelyek még a kultúra küszöbéig sem jutottak el, mikor a sémita népek már a kultúra magas fokán állottak. De nem lehet ebből kiváltságot sem statuálni a zsidók számára, mert kultúrnívójuk igen sokszor változott meg az életkörülmények hatása alatt és volt idő, mikor elég alacsonyan álltak a népek között. De egy fokon a történelemnek egyetlen periódusában sem állt az egyetemes zsidóság, mert szétszórtságánál fogva sokféle hatás alatt nevelődött. Ha a F. nem akar mégsem engedni abból a felfogásából, hogy a vérség határozza meg a fajiságot, akkor számba kell venni a keveredést is és a zsidóság csak annyira számíthat fajnak, mint a germán, amely sokféle vért kevert el a mai német vérbe. Ha a vérkeverkezés nemesítőleg hatott a germán népre, nemesítőleg hatott akkor a zsidó népre is. A tudomány meggyőző bizonyítékai mellett a F. nem tarthatja fenn álláspontját és a zsidósággal szemben is csak azt vallhatja, hogy nem a koponya formája, sem hajának és arcának színe dönti el a fajiságát, hanem lelki életének összessége, mert a jó vagy rossz típust ez adja meg. Minthogy pedig a lelkiélet összessége a művelődési lehetőségek és a gazdasági viszonyok produktuma, tudomásul kell venni, hogy a zsidóság sem vonhatja ki magát a fejlődés törvényei alól és ugyanazok a törvények, amelyek érvényesülnek a magyar, francia, angolszász, szláv vagy arab nép fejlődésében, érvényesülnek a magyar, francia, angolszász, szláv vagy arab nép között lakó zsidóban is. Kisebbségi eltérések persze csakúgy lehetségesek, mint ahogy nem egységes az őslakók típusa sem és ahogy a leghomogénebb nép is kitermel olyan egyéniségeket, amelyek nélkülözvén a közös vonásokat, külső és belső eltéréseket mutatnak. Mindebből nyilvánvaló, hogy a zsidóság jó és rossz vonásai nem a «faj» meghatározott természetéből, hanem olyan hatásokból erednek, amelyekből egységes etnográfiai, kulturális és gazdasági területen kialakul a nem-zsidó-típus is. Különösen áll ez a magyar zsidóságra, amelyet évezredek együttélése kapcsol a

magyarsághoz. Nyelvben, érzésben és gondolkodásban a magyarságba forrt a magyar zsidó és öntudatosan magyarnak vallja magát. Ebben a szemléletében annyira következetes, hogy túlnyomó többsége sértésnek veszi a faji elosztályozását és tiltakozik minden törekvés ellen, amely közte és a magyar nép között mesterséges válaszfalakat emel és illuzóriussá akarja tenni a törvényt is, amely emancipálta és nem nemzetiségnek, hanem a magyar nép egyeteméhez tartozó felekezethez deklarálta. Mindenesetre igaz, hogy a zsidóságnak a magyarsághoz való viszonyát logikusabban határozza meg a politikai és kulturális egybeforrottság és a közös fejlődés egyéb adottsága, mint a biológiai származás egyformasága, vagy különfélesége, amely minden ma élő népben úgyis túlnyúló problémátikus. A F. persze még a politikai és kulturális összeforrottságot is tagadja és erre vonatkozó bizonyítékait nem a háborúból veszi, mikor a közös szenvedés nem tett különbséget zsidó és nemzsidó magyar között, hanem a forradalomból és a proletárdiktatúrából, amelynek minden ódiumát a zsidóságra hárítja azon az alapon, hogy zsidók is szerepeltek a súlyos következményű felfordulásban. Két ténykörülmeny szól ez ellen az igazságtalan általánosítás ellen. Az egyik az, hogy csak zsidó-kezdemenyezésből nem robbanhatott volna ki a forradalom. A nemzet sorsát akkor a nemzsidó tömegek döntötték el. Azok a zsidók pedig, akik csatlakoztak a proletárdiktatúrához, nagyrészt olyan egyénekből álltak, akik a zsidóságtól egészen, vagy majdnem egészen elszakadtak. A másik ténykörülmeny pedig az, hogy az ellenforradalmat zsidók is támogatták, az első kezdeményezői a szegedi zsidó tisztek voltak és nélkülök éppen úgy nem lehetett volna megszervezni az ellenforradalmat, mint ahogy nem lehetett volna megszervezni a nemzsidó tömegek nélkül a forradalmat sem. Ha a F. nem veszi a zsidóság mellett szóló tanúságtételt az ellenforradalmat, mért akar akkor ellene bizonyítani a forradalommal? Ez az ellentmondás olyan kézenfekvő, hogy a józan kritika nem fogadhatja el a F. erőszakos tantételeit, annál kevésbbé, mert nem csak a gyakorlati élet tapasztalataival ellenkeznek, hanem a tudomány tapasztalataival is. A háborút követő izgalmak között azonban, sajnos, ritkán juthatott szóhoz a józan kritika és itt is történtek kísérletek arra, hogy a F. kétséges érvényű szelekciója idegennek bélyegezze a zsidóságot. Gyökeret eresztetni és megterebélyesedni mégsem tudott itt a F. és az egy Méhely Lajos zoológuson kívül alig akadt magyar tudós, aki irodalmi megművelésre is érdemesítette volna. De ellenirodalma sem támadt és ez bizonyítja legjobban, hogy itt nem vette senkise komolyan a Németországból importált F.-et. L. *Antropológia, Asszimiláció, Antiszemitizmus.*

U. P.

Fajvédelem. Az a politikai mozgalom, amely a kisebbségben levő fajtak kizorításával a fajelmélet (l. o.) alapján a többségben levő és uralkodó faj gazdasági és kulturális hegemoniáját igyekszik biztosítani. Miután a fajelmélet nem állja ki a tudományos kritikát, a F. tulajdonkép-

pen nem egyéb politikai jelszónál és módot nyújt arra, hogy a jogosság látszatával kétesértékű származási előjogok alapján a társadalom egyes rétegeit elnyomja és az egyéni érvényesülést megakadályozza. A F. címében is megnyilatkozó védekezési törekvés csak alkalmas takarója a valóságos célnak, amely nem más, mint az antiszemita mozgalmak ébrentartása és megerősítése. Németországban a horogkeresztesek, Magyarországon a fajvédőpárt, Romániában az ú. n. Cuza-párt működik a fajvédelem programja alapján. A magyar fajvédőpártot a proletárdiktatúra bukása után alakították, először a keresztény nemzeti és kisgazdapárt keretén belül, majd onnan kiváltak és külön szervezkedtek. Utóbb egy részük beolvadt Bethlen István kormánypartjába. Wolf Károly és a keresztény nemzeti párt egyik szárnya is a F. eszméjét vallja és működésük széleskörű antiszemita politikában nyilvánul. Jellemző tünet, hogy ugyanakkor, mikor a fajvédelmi pártok Magyarországon a magyar faj érvényrejuttatásának programját vallják, vezetőik nagyrésze nem magyar fajtájú, hanem bevándorolt lengyelek, németek, de legjobb esetben is hazai szlávok és németek leszármazottjai.

Falk, 1. Géza, zeneszerző, szül. Budapesten 1899 jan. 16. 1922-ben végezte a Zeneművészeti Főiskolát. Négy évig volt a budapesti Zsidó gimnázium zenei vezetője. Elméleti könyvei: *Altalános zeneelmélet; Zenei formatan.* Kompozíciói: *Furulyás; Kinyilatkoztatás* (oratóriumok); vonósnégyes, fuvóstrió, dalok. F. azok közé a magyar zenészek közé tartozik, akik a zsidó népi zene alapjain komponálnak. K. K.

2. **F. Miksa***, publicista és politikus, szül. Pesten 1828 okt. 27., megh. u. o. 1908 szept. 10. Tizennégyéves korban kezdte az újságírást, mint színházi tudósító és fordító, az Ungar c. lapnál, melynek rövidesen segédszerkesztője lett és maradt 1847-ig. Ez évben bölcsészdoktorrá avatták a pesti egyetemen és F. Bécsbe ment továbbtanulni a Polytechnikumra. Bécsben sok lapnak volt a munkatársa, többek közt az Oesterr. Zeitung és a Wanderer politikai vezércikkírója és magyar tudósítója. Emellett a Pesti Napló és a bécsi Magyar Sajtó-nak is munkatársa volt. 1858-ban szoros viszonyba került Széchenyi Istvánnal, aki nagyon megkedvelte őt és reábizta névtelen iratainak kiadását. 1861-ben F.-ot Deák Ferenc ajánlatára a M. Tud. Akadémia tagjává választotta, de ugyanakkor Schmerling sajtópárt indított ellene, mert a magyar alkotmány helyreállítását sürgette. Ekkor hathavi börtönre ítélték. 1866—67-ben Erzsébet királyné társalgója lett. A kiegyezés után iskolatársa, Wahrenmann Mór ajánlatára őt hívták meg a Pester Lloyd főszerkesztőjének és húszévi távollét után hazajött s átvette lapjának szellemi vezetését. Igen nagy része volt az Ausztriával való kiegyezésben és a kölcsönös megértés előmozdításában. 1896-tól kedve 1905-ig képviselőnek választották meg, mindig a vidéken, szabadelvű programmal. F.-ot számos kiténtetéssel halmozták el. Elnöke volt a Hirlapírók Nyugdíjintézetének, tb. elnöke az Otthon Írók Körének, tb.

doktora a budapesti és kolozsvári egyetemeknek. Jóllehet igen sok könyvet írt, fő munkássága mégis az a ragyogó publicisztikai munkásság volt, amellyel saját személyét országszerte népszerűvé, Fk.-val jelzett cikkeit pedig szípor-kázó szellemességük miatt közkedveltte tettek. Franciából németre lefordította az ú. n. *Dumas-Memoireokat* 28 kötetben, emellett Jókai több regényét és Eötvösnek a nemzetiségi kérdéssről írt művét németre ültette át, írt történelmi és földrajzi tankönyveket, kiadta több politikai beszédét. Ezenkívül írt művei: *A menedékjog a nemzetközi jog alapelveiből származtatva* (Akadémiai széki foglaltó 1864); *Széchenyi István gróf és kora* (németül is, 1867); *Koronázási emlékönyv* (1867).

S. R.

3. *F. Richárd**, hírlapíró és író, szül. Debrecenben 1878., megh. Budapesten 1920. A budapesti és kolozsvári egyetemeken gyógyszerészeti tanulmányokat végzett, de emellett hírlapírással is foglalkozott. Hosszabb ideig a Magyar Szó, a Magyar Hírlap, az Egyetértés, majd a Budapest belső munkatársa volt. Sok dalszöveget, operettlibrettót (*Pryne*) és apróbb színművet írt. Művei: *Énekes tankönyv* (öt kötet, Heidelberg-Hetényi Albert zeneszerzővel együtt); *Öreg nász és egyéb elbeszélések* (1901); *Özvegy kisasszony* (regény, 1911); *Figurák* (elbeszélések, 1912).

Sz. G.

4. *F. Zsigmond**, F. Miksa öccse, nyomdaiparos, szül. Pesten 1831 ápr. 27., megh. u. o. 1913 márc. 11. A szabadságharcban nemzetőr volt. Nyomdaiparászokból küzdötte fel magát nyomdaigazgatóvá és 1868. a Pesti Könyvnyomda Rt. igazgatója lett. Mint ilyen, rendkívül sokat tett a hazai nyomdaipar fejlesztése terén s emellett nevét ismertté tette, mint filantróp. Alelnöke volt az Orsz. Iparegyesületnek és lovagi rangot, majd udv. tanácsosságot kapott.

Faludi, 1. Gábor, színigazgató, szül. Téten 1846 máj. 1. Ő alapította meg 1896. a Vigszínházat, amelynek igazgatója és Keglevich István gróf és Szécsi Ferenc társaságában bérloje, majd egyedüli tulajdonosa volt 1921-ig, amikor a színház vezetésétől visszavonult.

2. *F. Jenő*, színigazgató, F. G. fia, szül. Devecseren 1873 nov. 22. Eleinte a Vigszínház dramaturgja volt, de a Vigszínház eladásakor ettől az állásától megvált és 1924. átvette az Unió színházüzem rt. vezetését, 1925. pedig a Magyar Színház művészeti igazgatója lett.

3. *F. Miklós*, színigazgató, F. G. fia, szül. Devecseren 1870 febr. 3. Külföldi tanulmányai után atyja mellett a Vigszínház vezetője lett, 1921. azonban az igazgatástól visszavonult.

Falus 1. Elek*, grafikus és iparművész, szül. Orosházán 1883. Budapesten a mintarajziskolában, Nagybányán és Münchenben tanult, majd Londonba ment, hol hosszabb ideig működött, mint iparművész-tervező és illusztrátor. Azután Berlinben lakásberendezéseket is tervezett. Itthon művészi könyvborítékaival, plakátjaival keltett feltűnést. Ilyenmű tervezéseiben magyar népies motívumokat alkalmazott sikerrel. Iványi-Grünwald Béla és Kada Elek kecskeméti polgármesterrel megalapította a kecskeméti művésztelepet 1912—18, hol az iparművészeti osztály vezetője

volt. Később belső építkezéssel és enteriőrök tervezésével (Belvárosi Színház nézőtere), majd színpadi díszlettervezéssel, kerámiák és szőnyegek tervezésével is foglalkozott.

F. B.

2. *F. Ferenc*, író és hírlapíró, szül. Egerben 1896 ápr. 15. A gimnáziumot Miskolcon végezte, majd jogot hallgatott Sárospatakon és a budapesti egyetemen. Eleinte a Miskolci Napló, majd a Pesti Napló, a Világ és az Est-lapok munkatársa volt. Színes és eleven riportjaival tette nevét népszerűvé. 1927-ben megalapította a Heti Ujságot, amelynek azóta szerkesztője. Megjelent novelláskötete: *Álmok fejedelme*.

S. R.

Fanatizmus, a vad szenvedély megjelölésére szolgál, rendszerint vallási tartalommal. F.-sal találkozunk a zsidó történelem folyamán: az ál-messiási mozgalmakban és a chászsideus irányzatban, amely Lengyelországból szivárgott be a keleti megyék magyar zsidóságába. (L. *Chászsideizmus és Csodarabbi*).

Faragó, 1. Géza*, festő és grafikus, szül. Budapesten 1877., megh. u. o. 1928. Előbb segéd volt egy konfekciós üzletben, azután egy kartongyárban, míg végre húszéves korában Párisba ment, hol az iparművészeti iskolában tanult. Négy évi párisi tartózkodás után két nyáron át Szolnokon, aztán a kecskeméti művésztelepen dolgozott. Főleg grafikai munkáival, ötletes plakátjaival keltett feltűnést és e téren nálunk a modern plakát egyik úttörője volt. Nagy sikerei voltak mint színházi díszlet- és kosztümtervezőnek is. A Műcsarnok 1905-iki tavaszi kiállításán szatirikus gouache-képeket állított ki, melyek egyikével (*Vasárnap délután*) a Harkányi díjat nyerte el. Az utóbbi években a Király-, Városi- és Fővárosi Operett Színház operettjeihez és revüjeihez ő készítette a díszleteket és kosztümterveket. A legutóbbi kiállításokon fantasztikus kompozíciókkal is szerepelt.

F. B.

2. *F. Gyula*, gyermekorvos és szakíró, szül. Esztergomban 1861. Bécsben avatták doktorrá s külföldi gyermekklinikai gyakorlat után Budapesten telepedett meg, ahol az orvostudományt népszerűsítő nagy munkásságot fejtett ki. Cikkei a Gyógyászat, Egészség, Archiv für Kinderheilkunde, Wiener med. Wochenschrift és a magyar lapok hasábjain jelentek meg. Művei: *A világ árvái* (1888); *A beteg baba* (1889); *Az egészséges baba*; *Miként óvjuk gyermekeink egészségét*; *Az egészséges és beteg ember*; *A gyermek testi épsége*. Szerkesztette az Orvosi Zsebnaptárt és a Jó Egészség c. folyóiratot.

T. Zs

3. *F. Jenő**, író és hírlapíró, szül. Budapesten 1872. a Magyar Hírlap munkatársa lett. Jelenleg a 8 Órai Ujság helyettes szerkesztője, színházi rovatvezetője és színikritikusa. Művei: *Vasúti baleset* (vigj. Magyar Színház); *A löcsei fehér asszony* (népszínmű, Népszínház); *A szerelem óvodája* (vigj., Magyar Színház). Több népszerű operett szöveget is írt: *Casanova*; *Katinka grófnő*; *Egy finom család*; *Kóristalány*; *Offenbach*.

Sz. G.

4. *F. József**, festő és rajzoló, szül. Esztergomban 1866., megh. Berlinben 1906. A múlt század 90-es éveinek népszerű élelapprajzolója. 1889. Párisban tartózkodott, majd (1892—94) New-Yorkba

a Puck élelaphoz szerződött rajzolónak. 1894-ben került a Borsszem Jankóhoz, majd a Kakas Mártonhoz. Később Münchenbe, azután (1903) Berlinbe ment ahol önmagával meghasonlott és öngyilkos lett. Először az 1889–91-iki téli tárlaton a Műcsarnokban állította ki *Nehéz lecke* c. olajfestményét.

F. B.

5. *F. László*, min. oszt. tan., főmérnök, szül. Budapesten 1855., megh. 1908. Vezette az országos vízépítési igazgatóság kultúrmérnöki osztályát és 1898. miniszteri osztálytanácsosi rangot kapott. Résztvett az öntözőtörvény, Béga-csatorna rendezéséről szóló és a Rábaszabályozásról szóló törvények előkészítésén. Cikkei a szaksajtóban jelentek meg. Főbb művei: *Olaszország lecsapolásai*; *A belvizek levezetése* (ez utóbbi a mérnökegyesület nagy aranyérmét s pénzjutalmát nyerte el); *Az ártérfejlesztés és osztályozás legcélszerűbb módzatainak megfejtése* (1898).

6. *F. Miklós*, újságíró, szül. Csongrádon 1884. Középiskolai tanulmányait Szolnokon és Szegeden végezte, majd néhány évig a budapesti egyetem hallgatója volt, 1905-ben pedig újságírói pályára lépett. Sorban egymásután munkatársa lett az Aradon akkor megjelenő napilapoknak, majd a Szeged és Vidéke szerkesztőségébe került. 1907 óta budapesti lapoknál dolgozott, 1910-től a forradalmak végéig Az Est munkatársa volt. Kiemelkedő újságírói működése erre az időre esik. A világháború alatt harctéri tudósításokat írt. F. 1920-ban Kolozsvárra költözött, ahol megalapította a Pallas Könyv- és Lapterjesztő vállalatot, amelyet jelentős méretekre fejlesztett ki. F. jelenleg Budapesten él, ahol lap- és könyvkiadással foglalkozik.

U. L.

7. *F. Ödön*, iparművész, szül. Zalaegerszegen 1869. Eleinte mint asztalos dolgozott, azután mint tervező Budapesten, Bécsben, Párisban és Németországban. Az 1896-iki millenáris kiállításon nagy sikerei voltak történeti stílusokban tervezett finom bútoraival. Egyes bútorain magyar díszítő motívumokat is sikerrel alkalmazott. 1899-ben a budapesti állami felsőipariskola tanárává nevezték ki. Tevékeny részt vett az 1900. párisi világkiállítás magyar osztályának munkálataiban. Számos kitüntetést kapott: Állami nagy aranyérem az Iparművészeti Társulat kiállításán (1902); aranyérem a turini (1902) és st.-louisi (1904); nemzetközi kiállításokon; grand prix a milánói (1906) kiállításon. Bútorterveit kiadta *Lakásművészet* c. munkájában.

F. B.

8. *F. Rezső*, közigazdász. Pályáját mint újságíró kezdte és 1896-tól kezdve az aradi napilapok kötelékében dolgozott. *Napszámban* c. verskötetével jelentős sikert aratott. Megalapította az Aradi Általános Takarékpénztárt, amely Erdélynek egyik legnagyobb pénzüteme és amelynek 1911. óta F. vezérigazgatója. Jelentős szerepet játszik Arad közigazdasági és kereskedelmi életében, a zsidó kulturális mozgalomban is intenzíven tevékenykedik.

Sz. I.

9. *F. Sándor*, író és újságíró, szül. Budapesten 1899. Az egyik fővárosi színházi lapnál kezdte el pályáját. 1921-ben résztvett az Új Színház alapításában, majd külföldre vándorolt. 1922-ben humoros írásaival tűnt fel egy pozsonyi napi-

lapnál, később pedig Kassán lett lapszerkesztő. 1926 óta ismét Budapesten él, ahol számos kabarédarabja került előadásra. *Bércsaszárnya* c. tragikomédiája az Új Színházban került színre. *Új lány a kasszában* c. drámája a Magyar Színházban várja a bemutatót. Főbb elbeszélő művei: *Kannibál próféta* (regény, Pozsony 1924); *Jószágú Kelemen császár* (satirikus regény, Kassa 1926); *Széplábú Anna* (regény, 1928).

U. L.

Farizeusok (héb. *perusim*, gör. *pharizaiói*), a vallásos élet, gyakorlat és reményt, a tanulást és törvényt magyarázatot rendszeresítő párt a második Templom fennállása idején, mely nézeteiben ellentétben állt a szadduceusok pártjával (l. o.), főképen azonban az esszenusokkal (l. o.). A tudatlanság miatt sokáig igaztalanul megítélt F. voltak a zsidóság tanításának letéteményesei. Szigorúan ügyeltek a vallás parancsaira s a Tóra előírásait megtartották annak szóbeli hagyományon alapuló magyarázata értelmében. Josephus filozófus szektának nevezi a F.-kat, de megítélésükben tárgyilagosságra törekszik. Róluk írván, ezt állapítja meg: «A zsidóknál már régibb idő óta a törvényt illetően három szellemű irányt találunk (ezek közül): a F. szigorúan élnek és megtagadják maguktól minden kényelmet. Ami az ő bölcse belátásuk szerint jó, azt művelik és szent kötelességnek tartják, hogy az ész szabályait betartsák. Tisztelik az öregeket és sohasem olyan merészek, hogy rendeleteiknek ellentmondjanak. Ha állítják is, hogy mindent az előre meghatározott sors intéz, mégsem tagadják meg az emberi akaratnak azt a képességét, hogy saját élete fölött határozzon. Azt is hiszik, hogy a lelkek halhatatlan életet élnek és azok, aszerint, ahogy valaki erényes vagy bűnös volt, a föld alatt (a halálon túl) jutalomban vagy büntetésben részesülnek. Tanításuk szerint a bűnösök örökös fogságban maradnak, az erényesek ellenben visszaszerzik szabadságukat, hogy az életbe visszatérjenek. Mindezek folytán a népnél olyan nagy tekintélyük van, hogy minden istentiszteleti szolgálatot: áldozatot, imádságot csakis az ő rendeleteik szerint szabad végrehajtani» (8. k. 1). Az Új-Testamentum azonban valamennyi kitételeiben és allúziójában teljesen elfoglulta F.-kalszemben, jóllehet tanításaikat szószerint átveszi. «Mózes székében ülnek a F. és írástudók . . ., azért tehát, amit én (Jézus) megparancsolok . . ., azért tartsátok meg, de az ő cselekedeteik szerint ne cselekedjétek, mert ők maguk is csak mondják, de nem tartják meg». A farizeus szó sem héber, sem görög, hanem tulajdonképen arameus eredetű s a perisó-ból lett s jelentése eszerint «aki magát elkülöníti», vagyis tisztátalan dolgoktól s személyektől távol tartja magát azon célból, hogy a saját tisztaságát minél inkább megőrizze. A F. pártja egymáson belül szorosabb közösséget alkotott s csupán olyanokat vett fel ebbe a testvéri közösségbe, akik kötelezték magukat a törvény szigorú betartására, a tiszta életre, a tudatlanoktól való távol tartásra, a papi tized skrupulus nélküli megfizetésére, úgyszintén a levitáknak és szegényeknek járó tizedére is, továbbá a fogadalmak és mások vagyonának feltétlen tiszteletbentartására. Tagjaik magukat testvéreknek, chavérim-nak ne-

vezték, de az egész szektát perusim-nak. Régebbi alakulatukat chászidim-nek hívták. Csupán lassú és hosszas küzdelem és kitartás után jutottak a F. vezetőszeréhez a vallási törvénykezés és írásmagyarázat terén, mert a papokból álló szadduceus pártnak a Hasmoneus uralkodók jobban kedveztek, mint a velük szemben kevésbé engedékeny F.-nak. A szadduceusok a papi privilégiumok tudatában s azt megőrzendő, féltékenyen ragaszkodtak az Írás betűszerinti magyarázatához s főpapi elődeikre, így Cádokra hivatkoztak, míg a F. Mózesre s az Írás szóbeli magyarázatát fogadták el s tették ezen az alapon lehetővé a tanulást és művelődést, egyszersmind pedig a vallási demokrácia és haladás principiumának alapját vetették meg. Ők az Exod. 19. 6. alapján hirdették, hogy «Isten minden népnek örökségül adta a királyságot, a papságot és a szentséget» (II. *Makkab.* 2. 17). A F. ily felfogása teljesen megegyezett a bibliai felfogással, mert aszerint az egész Izráel népe papi nép volt s az eredetileg papoknak szánt tisztasági törvények valamennyije ki lett az egész népre terjesztve. A F.-nak köszönhető, hogy az áldozás helye, a templom zsinagóga lett (I. *Zsinagóga*), ahol a nép összessége az imát a tanulással egyesíthette s amely legfőbb tanintézet lett, mert a F. magyarázata szerint a Tóra «Jákok gyülekezetének öröksége» (*Deuter.* 33. 3). Iskolákat és zsinagógákat alapítottak mindenütt, a F. tették a Tórát nevelési tényezővé és hatalommá az egész világon a zsidó nép részére, de a valóságban az egész emberiség részére. Rendkívül ügyeltek a tisztasági törvényekre s a szertartásokra, különösen a szombat szentségére s a Kiddusra; a papoknak előírt összes tisztasági törvényeket magukra vállalták. A F.-nak minden palesztinai, sőt azon kívüli közösségekben megvoltak a maguk közösségei, ligái, amelyek az istentiszteletre s a tanításra ügyeltek. Tőlük ered mindaz, ami a későbbi zsidóságban máig meglévő szokás, így a rendszeres és rendszeresített istentisztelettartás időhöz kötve, meghatározott imákkal. Általában véve rendkívül érdekes a papokkal való ellentétük. Míg egyfelől elismerik az örökletes törzspapságot s önként ragaszkodnak a tized fentartásához, másrészt demokratizálni igyekeznek a kasztpapságot s úgy tekintik a kohanitákat, mint Izráel népének küldötteit, de mellettük az áldozásnál a népnek is képviselve kellett lennie, mint azt a F.-tól létesített «maamódósz» intézmény tanúsítja. A főpapot a Szanhedrin egyik szervének tekintették, akinek velük egy úton kellett járni. Számos régebbi zsidó népszokást is bevitték a zsinagógai életbe s lassankint a szadduceusok fölé kerekedtek, miután a tradíciók respektálásával a nép szeretetét vívták ki (Josephus *Antiquitates* 13. 10, § 6, 16, § 2. 18. 1, § 3–4; *Jóma*-traktátus 19b). Emellett azonban a haladás eszméjét is szolgálták különösen a törvénykezésben és kevésbé voltak rigorózusak, mint a bibliai szöveget szó szerint értelmező szadduceus-papok az ítélet kimondásánál és végrehajtásánál (Josephus *Antiquitates* 13. 10, § 6.); amikor pedig a szadduceus kódexet eltörölték, az a nap a Talmud szerint népünnepély volt (*Meg. Taánit* 4). A F. voltak azok, akik mint a Szan-

hedrin bírái a mózesi hadijogban leiktatott, de csupán rövid életű és elavult «szemet-szemért» intézkedést nem szó szerint magyarázták, hanem pénzváltásra alakították azt át (*Mechilta, Mispótim* 8.; *Bába Káma* 84b; innen *Máté* 5. 38). A megtorlást a jogban a szadduceusok akarták alkalmazni főbenjáró bűnöknél, de a F. csupán akkor alkalmazták, ha hamis tanulás alapján valakit kivégeztek. Azonban majd minden esetben oly szigorú jogi rendszabályokkal vették körül a halálbüntetést, hogy azt a gyakorlatban alig hajtották végre (*Szanhedrin* 6. 1; 6. 1., 3. *Makkab.* 10). Ugyanígy szabadabb magyarázatot engedélyeztek a levirátusi házasságnál, melyet szintén nem betűszerint értelmeztek, valamint magánjogi esetekben, mint pl. kártalanításnál. Leginkább különbözött felfogásuk a szadduceusokétól a szombat megszentelésére vonatkozólag. A F. a nép munkaszüneti ünnepnapjának, a család és otthon ünnepeként tekintették azt, míg a szadduceusok csupán templomi ceremóniának, mely által az egész ünnepnapnak rigorózus jelleget adtak. Egyik legmagasabb cselekedetük volt az a nehezen elérhető dolog, hogy a főpap kezeiből kivették az Engesztelő Nap főfunkcióját, mely abban állott, hogy ő vezekelte le a nép bűnét; a F. ezt a lelki cselekményt magára az Engesztelő Napra ruházták úgy, hogy a vezeklés áldozás és papság nélkül történt s mindenki maga vezekelt, ha bűnbánata őszinte volt (*Jóma* 8. 9; *Szifra, Acharé Mót* 8). Ők valószínűleg meg, hogy a jeruzsálemi zárandoklást a nép egybekötötte valamely kiválóbb iskolafő tanításának és prédikációjának meghallgatásával. Legnagyobb változást a Sevuósz ünnep alkalmával létesítettek s ők adták meg ennek az ünnepnek történelmi jellegét s alakították át a túlnyomóan agrárjellegű ünnepet a Tízparancsolat felolvasásának ünnepévé. A nők méltóságának emelésére is rendkívül sokat tettek a F. s Salómé Alexandra királynő idején a keszubó intézményt, a házassági szerződést intézményessé tették, hogy ezáltal a nőket a férfiak szeszélyétől megóvják s a családi életet emeljék. A törvényes és formális válást a szadduceusokkal szemben szintén ők tették lehetővé s e tekintetben Hillel s különösen R. Akiba voltak a kezdeményezők. Míg a szadduceusok születésüket illetőleg méltán tartották magukat arisztokratáknak, addig a F. a tudomány arisztokráciájának tekintették magukat s tőlük ered az a mondás, hogy egy fattyú, aki ismeri a törvényt, magasabb nívón áll, mint egy tudatlan főpap (*Horájót* 13a). Az általuk hozott döntések kötelező törvényerejét el kellett ismerni, úgyszintén a máig meglévő naptárt, mely különbözött a papi naptártól. A fajtisztaságot illetőleg még fokozták a mózesi törvények szigorát. A F. kétségkívül számos újabb törvénnyel bástyázták körül a Tórát, de ennek oka abbéli principiumuk volt, hogy az ember tudatában minél jobban beidőződjön az Isten előtt való teljes felelősség minden ténykedéséért s az élet megszentelése a számos kötelesség gyakorlása által. Az előbbi Ol Malchusz Somájim-nak (Isten királysága igájának), az utóbbi Ol ha-Mievósz-nak (Isten parancsai igájának) nevezték. Minden zsidó mindkettőt magára vállalja, midőn reggel és este a Semát

recitálja (*Beráchót* II. 2). «Vedd magadra Isten királyságának igáját, Istenfélelem legyen a bírád és bánj mindenki vel a szeretet parancsai szerint» (*Szifré Deuteronomium* 32. 3), vagy mint azt Josephus látta, «mert a zsidó törvényhozásban minden erény a vallás egy része» (*Contra Apionem* II. § 17, 19; *Philo, De opificio mundi* § 52. 55). Isten királyságának elfogadása Isten parancsainak elfogadását is jelenti s mindkettőt az emberi ész és lelkiismeret kívánja. Ezáltal lesz elkerülhető a bűnnek gondolata is (*Szifra, Kedósím* 2), a bűn kerülése Isten szeretete miatt (u. o. 11) s ezáltal válik könnyűvé a parancsteljesítés igája, melyért nem kérünk jutalmat (*Avóda Zará* 19a); a tisztátalan gondolatok elkerülése s ennek az elvnek a következménye (u. o. 20b). A F. tanítása szerint tehát Isten királyságának elismerése magában foglalja a megnyugvást az ő akarataiban s az emberekkel való bánásában s éppen így a szerencsétlenségben is. Ez az «isteni királyság» a F. messiási hite, mely a zsidó liturgia minden lapján feltalálható. Rendkívüli érdeme a F. tanításának, hogy a népet a babonákról leszoktatták s ennek helyébe a tanulást tették, de főleg, hogy a Biblia szavainak spirituális magyarázatot adtak s a démon- és angyalhitet majdnem teljesen eliminálták a zsidóságból. Etikájuk ezen a tételen alapszik: «Légy szent, mert az Úr, a te Istened is szent» (*Mózes* III. 19. 2), azaz, mint Isten képmására teremtetett lény, igyekezz Teremtődhez hasonlatoslenni (*Kedósím* 1., *Mechilta Sir ha-Sir Szifré Deuter.* 49, innen *Máténál* átvéve 5. 48). Ők törvényüknek hirdették: «Szeresd felebarátod, mint sajátmagadat» (*Sab.* 30a), amely minden élőlényre vonatkozik s nincs a nemzetiséggel elhatárolva: «Hogyan Isten a napot hagyja világítani jó és rossz felett, úgy terjeszti ki atyai szeretetét mindenkire» (*Sir ha-Sirim Zuta* 1.; *Szifré Numeri* 134, u. a. *Deuter.* 31. 4a). «A pogányság azért gyűlöletes, mert erkölcsi romlottságra vezet» (*Szifré Numeri* 157), de az idolatra, aki a Törvényt tanítja, felette áll a főpapa (*Szifré Acháré Mósz* 13). Merő ráfogás, hogy a F. keffelo morált vallottak. Éppen az az igazság, hogy tanításaik és cselekedeteik mindentűt jóakaratot, erényt, őszinteséget, igazságosságot és szeretetet tükröztenek vissza. Egyetlen olyan adat nem maradt meg, amiből a legcsekélyebb képmutatás lehetne következtetni, sőt annak elítélői maguk a F. tudósai: «Bármilyen jót tesz is az ember, azt Isten dicsőségére tegye» (*Ábót* 2. 13, *Berách.* 17a). *Ketubót*-traktátus 66b elbeszéli, hogy Nicodémus a rabbik megrótták, mert a szegénynök tanítását adott. Alexander Jannaeus király halála után a F.-tól, hanem a «kaméleon-természetűek» ovtá, «akik hipokriták módjára Zimrihez hasonlóan cselekednek, de Pinchász jutalmára számítnak» (*Szóta* 22b). Mégis valószínű, hogy a F. köze, épügy, mint minden más, főleg hatalomra jutott közületbe szintén kerültek érdemtelen, jellemtelen és számító emberek s ilyen típusokról maguk a talmudszerzők is említést tesznek. Így R. Josua ben Chananja a II. század elején a F. feleslegesek voltak s több évszázados műkö-

dés után leélték magukat. Ilyen típus lehetett az, amelyiket Jézus korholt, de viszont ugyanazt a panaszt magában a Midrásban is megtaláljuk (*Pesz. R.* XXII, ed. Friedmann 111), hogy t. i. talliszt hordanak s alatta bünt takarnak szíveikben. Másrészt, Máté evangélista súlyos kitételeivel szemben, éppen egy másik evangélistától azt tudjuk, hogy Jézus barátjai voltak a F. (*Lukács* VII. 37, XIII. 31), akik a korai kereszténységgel is szimpatizáltak (*Apostolok Cselék.* 5. 38; 23. 9), *Joseph. Antiquitates* XX. 9 § 1). Csupán a tisztátalanokkal és tudatlanokkal való bánásmódjával különbözött Jézus a F.-tól, akiknek tanításait elfogadta és megismételte Hillel korábbi etikáját, de a korabeliek közül éppen a szerencsétlenek és kutasítottak s a tudatlanok felkeresésével fölötté állt a F. erkölcstanítóknak. A F., mint a hipokritaság típusai valószínűen úgy kerültek be az evangéliumokba, hogy a Hadrian korabeli zsidó szabadságharc idején a pauliánusok (Pál követői) már nyílt állást foglaltak el a zsidósággal szemben és ahol az eredeti szövegben főpapa, Herodiánusok és szadduceusok szerepelnek, mint akik Jézust üldözték, ott azt a F.-kal helyettesítették. Politikailag a F. szerepe a makkabeusok alatt kezdődik s Jochanan Hyrkanos alatt jutnak hatalomra (időszám. el. 135), de az azután következő Hasmoneus-dinasztia alatt ellenzék lettek, míg (78–69) Salomé Alexandra alatt ismét hatalomra jutnak s a Szanhedrin teljesen az ő befolyásuk alá kerül. Ez volt az egész zsidó állami élet legvirágzóbb korszaka, de 69. a szadduceusok újból felülkerekedtek, amiért a F. Pompeiushoz fordultak, csak hogy a kasztapság nyomasztó befolyásától szabaduljanak. Herodes türte a F.-kat, akiknek teljes érvényesülést adott a Szanhedrinben, de a Beotiosok főpapsága Herodes szimpátiáját ismét a szadduceusok felé fordította, bár a Szanhedrinben a F. tekintélye megvolt s jól lehet a hűségeskűt megtagadták Herodestól, mégsem történt bajuk. Az állami önállóság megszűntével a szadduceusok teljesen elenyésztek s a zsidó tudomány, iskola, vallás fentartói a F. maradtak. A kellőképp nem ismert és félremagyarázott F.-nak újabban Herford angol protestáns teológus szolgáltatott igazat. L. *Szadduceusok, Chászi-deusok és Elsszésusok.*

S. R.

Irodalom. Kaufman-Köhler *Pharisees* (1902); A. Geiger, *Urschrift* (1857); Graetz, *Geschichte des jüdischen Volkes* III. k.; Taylor, *Sayings of the Jewish Fathers* (1897); Schürer, *Geschichte des jüdischen Volkes* II. k.; Wellhausen, *Die Phariseer und Sadducäer* (1874); Ismar Elbogen, *Die Religionsanschauung der Phariseer* (1904); Herford, *The Pharisees* (németre fordította F. Perles köznysbergi főrabbi, *Das pharisäische Judentum* c., 2. kiad. 1927); Graetz, *Kohleth* (1871); Paul Haupt, *Kohleth* (1905); A. Geiger, *Gesammelte Schriften* III.; H. R. Ryle and M. R. James, *Psalms of the Pharisees, commonly called "Psalms of Solomon"* (1891).

Farkas. Árpádkorabeli tősgyökeres magyar zsidó családnév. 1263-ból való hivatalos okiratokból ismerjük e név viselőjét, aki Vasvában élt. Erről a Farkasról feljegyezte a történelem, hogy nála helyezte el zálogba 70 márkáért a csatári kolostor Bibliáját a Gutkeled-családból való Wid mester, a kolostor patrónusa. A Biblia elveszett a zálogban, de Béla zsidótörvényének (I. *Béla zsidótörvénye*) idevonatkozó 7. cikke értelmében nem Farkast, hanem Widet vonták fe-

lelősségre és kártérítésre ítélték. Két jószágot kellett adnia kárpótlás fejében a kolostornak az elveszett bibliáért.

U. L.

Farkas, budai lakos volt V. László uralkodása idején. Mint a magyar zsidóság képviselője, egy Major nevű (l. *Major*) másik zsidó népképviselővel együtt okiratot szerzett Pozsonyban 1453. a királytól IV. Béla zsidótörvényének meg erősítésére. (L. *Béla zsidótörvénye*.)

U. L.

Farkas, 1. *Albert*, publicista, szül. Szilágy-somlyón 1842 aug. 1. Régi magyar orthodox zsidó családból származott, anyja Eszterházy grófgyalui uradalmának bérloje volt. Kolozsváron járt gimnáziumba és Budapesten végezte el a jogot, de minthogy a Bach-korszak nem kedvezett a zsidóknak a jogi pályán, ezután ment el F. Pozsonyba a jesivára Talmudot tanulni, hogy rabbi legyen. Egyideig Bécsben tanult ismét jogot, de 1865. visszajött Pestre. Korán munkatársa letta Magyar Sajtónak, a Honnak, a Vasárnapi Ujságnak, ahová hazafias verseket írt. Így *Sámson és Delila* c. versében a nemzeti aspirációk bukását siratja. Lefordította Gervinus *Hamlet-tanulmányát* és Teleki László grófnak *Az orosz intervencióról* szóló művét, továbbá Racine *Fedra*-ját és Wieland *Abderiten*-jét. Nagyrésze volt a zsidó emancipációs mozgalomban, organizálta országszerte az orthodox zsidóságot s az ő munkásságának eredménye, hogy az országgyűlés törvénybe iktatta, hogy a kongresszusi szabályok az orthodoxokra nem kötelezők s ezek külön szervezetet képeznek. A szervezeti szabályzatokat F. dolgozta ki az orthodoxia részére s az országos bizottságot is ő alakította meg. Főtényező volt annak a kivitelében, hogy az orthodox-iroda a magyar nyelv használatát a hivatalos érintkezésben keresztül vitte. F. létesítette a budapesti orthodox hitközséget is, melynek titkára lett. F. egyszersmind a fővárosnál is alkalmazva volt 1873—1886-ig, amikor nyugalomba ment. Irodalmi működése igen nagy. Már az emancipációs mozgalom idején megalapította és szerkesztette a Magyar Zsidó (1867—68) c. hetilapot. Egyéb művei: *Nemzeti hárfa*. Magyar költőnk műveiből összeállítva (1862); *Országgyűlési Emlékkönyv* 1866-ra (1866—67, Hajnik Károllyal együtt); *Deák adomák* (1870). Ezenkívül 1871. rövid ideig az Omnibus c. politikai napilapot is szerkesztette.

S. R.

2. **F. Ignác**, orvos, szül. Edelényben (Borsod vm.) 1875 ápr. 29. Az egyetemet Budapesten és Bécsben végezte, ahol egyetemi pályadíjat nyert, majd az orvosi diploma elnyerése után asszisztens volt előbb Mihalkovics, majd Lenhossék anatómiai professzorok, később Dollinger és Illyés sebészprofesszorok mellett. 1922-ben a Szeretőkórház urológiai-sebészeti osztályának főorvosává nevezték ki. 1910 óta a budapesti kir. törvényszék sebészeti orvosszakértője, a Magyar Urológiai Társaságnak pedig főtítkára alapítása óta. Ez utóbbinak irodalmi kiadványait ő szerkeszti. Munkatársa a Zeitschrift für Urologienak a Zeitschrift für urologische Chirurgienek, a The Urologic and Curtaneous Reviewnak. Tanulmányai főképp az urológiai sebészetre, a vesetuberkulózisra és a prostatatúltengés gyógykezelésére vonatkoznak.

3. **F. István**, gyógyszerész, szül. Szt.-Mihályon (Temes vm.) 1874. Tanulmányai befejezése után Nagyváradon telepedett meg, ahol élenk tevékenységet fejtett ki a közéletben. Megalapította az Erdélyi és Bánáti Gyógyárkereskedők Szövetségét, amely elnökekül választotta, ugyancsak elnöke a Kereskedelmi Csarnoknak is, amely működése alatt a kereskedelmi élet fontos tényezője lett.

D. S.

4. **F. István**, festő, szül. Budapesten 1887. Párisban tanult s kubisztikus szellemben festett képeivel első képviselője volt Magyarországon a kialakuló festői iránynak. 1924-ben az Ernst-múzeumban rendezett kiállításán szereplő művei közelebbállónak mutatják a természethez, színelnek szenzualitása, aktjainak szinte monumentális torzításai fogják meg e képeiben a nézőt. Újabbban állandóan Párisban él s itt főképp a freskófestéssel foglalkozik s ezen a téren, technikai kérdésekben is, olyan eredményeket ért el, amelyeket Páris művészi körei is nagy figyelemre méltatnak.

K—R. A.

5. **F. József**, rabbi, szül. Munkácsen 1866 nov. 16. 1886—97. volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1896-ban avatták bölcsezdoktorrá Budapesten, 1898. pedig rabbivá. 1899-ben Fiumében hittanár, 1900-tól két évig Szabadkán működött, 1902-ben lett a Pesti izraelita hitközség vallás-tanára, 1920 óta pedig a IX. templomkörzetnek rabbija. Művei: *R. Aser b. Jechiel élete és működése responsumai alapján* (Budapest 1896); *Esz liszchok* (Husiatyn 1914). Cikkei az Imit évkönyveiben, a Magyar Zsidó Szemlében, a Haco-fehban, az Egyenlőségben, a Mult és Jövőben és a Blau emlékkönyvben jelentek meg.

F. D.

6. **F. László**, író és ujságíró, szül. Erdődön 1900. Szatmáron, Kolozsvárott, Pozsonyban és Kassán újságíróskodott. Jelenleg Pesten él és irodalmi írásai a Nyugatban és a különböző napilapokban jelennek meg. Kötete: *Forrás mentén szomjazom* (1920).

7. **F. Mózes**, nagyiparos, szül. Ungváron 1882. Jogi tanulmányait Kolozsváron végezte, ahol ügyvédi irodát nyitott. 1913—14-ben átvette a kolozsvári Renner börgyár adminisztrációját. Vezetése alatt a gyár óriási arányokban növekedett, annyira, hogy ma Románia legnagyobb bőr- és cipőgyára lett. Megszervezte az erdélyi munkaadók szövetségét, amelynek elnöke. Az Országos Román Gyárszövetségnek alelnöke.

D. S.

8. **F. Ödön**, zeneszerző, szül. Kolozsvárott 1805., megh. Budapesten 1917 szept. 11. Népszerű zeneszerző volt, főleg operákat és kamarazene műveket írt. Művei: *A bajadér*; *A vezeklők*; *Balassa Bálint: Tetemrehívás* (operák). Zongoradarabokat, dalokat, vegyes karokat, vonósnégyeseket is komponált.

K. K.

9. **F. Pál***, író, szül. Budapesten 1878., megh. u. o. 1921 ápr. 23. Egyetemi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, itt az Egyetemi Kör elnöke s az Egyetemi Lapok szerkesztője, majd az Ügyvédjelöltek Orsz. Egyesületének első elnöke lett. Egyik megalapítója volt a Magyar Társadalomtudományi Egyesületnek, melynek főtítkára volt. Igen termékeny író volt, aki a szépirodalom mellett történelmi és szociológiai tanul-

mányokkal is foglalkozott. 1910-ben a Petőfi Társaság tagja és országgyűlési képviselője lett. Művei: *Az imrefalvi leány* (1904); *Meddő küzdelem* (1905); *Arenegát* (1907); *Doktor Hartmann* (1911); *Az utolsó menüette* (1912); *Az önkéntes naplója* (1912); *Olga* (1903); *Bálványok* (1907); *A varsányi csata* (1912). Az utóbbi három színmű. Továbbá: *A konventbiztos* dráma, előadták a Nemzeti Színházban (1913); *Egy körorvos följegyzései* (1913); *Egy tanár jegyzetei* (1917); *Kuthy Etelka* (1917); *Strigomius* (1918); *Az eszriadi rézbánya* (1918); *A zanzibári leány* (1919); *Mithridates kincse* (1920); *Élaz igazság* (1921); *A láthatatlan imám keze* (1923); *Egy magyar fiú Napoleon hadseregében*; *Laci Törökországban*, ifjúsági regények. Utóirása: *Keleti úti képek Palesztináról és Egyiptomról*. Népszerű tudományos műve Adorján A. és Seress L. közreműködésével írt *Forradalom és császárság* c. 8 kötetes munka. Tudományos munkái: *A szocializmus története és tanításai* (1901); *Osztályharcok a tizenkét században* (1904); *Vázlatok a szabadelvűség történetéből* (1905); *Az amerikai kivándorlás* (1908); *A francia forradalom* (I–II. 1912); *Staatsstreich und Gegenrevolution in der Türkei* (1909).

S. R.

7. **F. Sándor**, operaénekes, szül. Keselymezőn (Máramaros vm.) 1889 jún. 25. A budapesti Zeneakadémián tanult és 1911–17-ig a kolozsvári Nemzeti Színház baritonistája volt, 1917-től kezdve pedig a m. kir. Operaház tagja. Legfőbb szerepei: Bolygó hollandi, Jago, Scarpia, Wolfram, Telramund, Pedro (*Hegyek alján*) stb.

Farkasházi Miklós, festő és grafikus, szül. Budapesten 1895. Nemes Marcell ösztönzésére Münchenbe került, hol grafikai munkákkal foglalkozott. 1924-ben grafikaival szerepelt a Nemzeti Szalonban, majd kisebb grafikai gyűjteménnyel a Mentor kiállítási helyiségében. 1926-ban gyűjteményes kiállítást rendezett a Nemzeti Szalonban erősen stilizált, a dekoráció felé hajló rajzaiból és pasztelljeiből (tájképek, csendéletek, figurális kompozíciók) és japános finomságú részkarcaiból.

F. B.

Farkasházi-Fischer, 1. Móric, porcellángyáros, szül. 1800., megh. Tatán 1880-ban. 1839. alapította a herendi porcellángyárat. Előzőleg Pápan jól jövedelmező keménycserépgyár bérloje volt. Egy év alatt felépítette a herendi gyár épületeit és a gyártáshoz szükséges legfontosabb berendezéseket, a tűzelőszert és a szükséges nyersanyag nagy részét pedig Herend vidéke szolgáltatva. Az 1842. évi első magyar iparműkiállításán a gyár már a nyilvánosság elé lépett, mely szereplését Kossuth Lajos is megdicsérte a kiállításról írt ismertetésében. A régi cseh gyárak gyártmányai azonban rövid idő alatt elnyomták a kis herendi gyárat. Ekkor F. felhagyott az akkori divatú használati edények gyártásával és a régi kínai és a korai XVIII. sz.-i európai porcellánok módorában készült edényekre tért át. Az irányváltozás az összes európai (1845. évi bécsi műipari) és amerikai kiállításokon nagy sikereket hozott a gyárnak, mely még a magyar szabadságharc alatt is dolgozott, amiben F. fia mint katonának vettek részt. 1851-ben a gyár a londoni,

1855. a párisi világkiállításon, 1862. a londoni, 1867. a párisi egyetemes kiállításon, majd 1873. a bécsi világkiállításon szerepelt. F. Párisban a becsültrend tisztikeresztjét kapta, 1867. pedig a magyar nemességet «irchai» előnévvel. I. Ferenc József fejedelmi vendégeinek a gyárból szerezte be ajándékait. Megrendelői voltak: Rothschild báró, Debouchère brüsszeli műgyűjtő stb. F. jobb művész volt, mint kereskedő és mikor a gyár jövedelmezősége nem volt elég családja fentartására, 1876. fiainak adta át a gyárat. 1884-ben a gyár részvénytársasaggá alakult. Rövid 13 év alatt három tulajdonost is változtatott, míg végre 1897. az alapító unokája Farkasházy Jenő (l. o.) vásárolta vissza.

F. B.

2. **F. Vilmos**, porcellángyáros, szül. Tatán 1839., megh. 1921 ápr. 30. Fia volt farkasházi F. Móricnak, a herendi porcellángyár világhírű megalapítójának. Ifjúkora óta résztvett a gyár vezetésében és különösen a porcellánműfestészet terén vannak nagy érdemei. 1867-ben a párisi világkiállításon eddig soha el nem ért sikert arattak. Nemsokára működése terét Erdélybe tette át s Kolozsváron a herendi gyár mintafiókját alapította meg, egyszersmind az erdélyi ipar minden ágának vezető egyénisége lett. Ő képviselte a milleniumi kiállításon az erdélyi ipart. Ő alapította a kolozsvári izraelita (neológ) hitközséget, melynek elnöke volt s vezetésével épült a hitközség temploma. Ezenkívül nejevel együtt minden jótékonyági és kulturális mozgalomban állandóan résztvett.

F. B.

Farkasházy, 1. Jenő, keramikus és művészet-történész, szül. Székesfehérváron 1863., megh. Herenden 1926. Fischer Móric unokája. Tanulmányait az École des Beaux-Arts-ban végezte, ahol nyolc év alatt a porcellángyártás minden technikáját elsajátította. Miután ismereteit még Angliában és Németországban kibővítette, az ungvári porcellángyárnál működött. 1897-től kezdve azonban kiváló tudását és munkaerejét a herendi gyárnak szentelte. Ott folytatta, ahol nagyatyja abbahagyta, a régi kínai, japán, meissen, bécsi és sevrési mintákra támaszkodó herendi zsánert művelte és e téren oly eredményeket ért el, melyekben a gyár régi tradíciói újraéledtek. Az 1900. évi párisi világkiállítás idejében modern formák és technikák ihlették meg. Nagy sikere volt a *coulé* és *pâte-sur-pâte* díszítésű porcellánjaival, melyeket ő tervezett és festett. Irodalmi téren is működött, két nagyobb monográfiát írt: *Palissy élete és művei* (1885), *A Della Robbia család* (1896). Mint a herendi porcellángyár részvénytársaság vezérigazgatója halt meg.

F. B.

2. **F. Zsigmond***, politikus és ügyvéd, szül. Marosújváron 1874., megh. Budapesten 1928 jún. 15. A budapesti egyetemen tanult s a jogi doktorátus és ügyvédi oklevél elnyerése után egyik vezetője lett a családjától alapított Herendi Porcellángyár Rt.-nak, majd a politikai életben vitt jelentős szerepet és mint újságíró is kivált. Előbb szerkesztője volt a kolozsvári Erdélyi Híradónak, majd főmunkatársa a Magyar Hírlapnak és Pesti Hírlapnak. 1910–14 közt mint az élesdi kerület függetlenségi programmal megválasztott képviselője, megalapította a Függetlenségi

Párt balszárnyát. Ez később beolvadt a Justh-pártba, melynek F. egyik főerőssége volt. Mint politikus egyik előharcosa volt a teljes nemzeti függetlenségnek, a közszabadságoknak és a demokratikus haladásnak. Mint parlamenti szónok és debatter az elsők közé tartozott.

Fassel Hirsch, nagykanizsai főrabbi, kiváló teológus, szül. Boskovitzban 1802 aug. 21., megh. Nagykanizsán 1883 dec. 27. A pozsonyi jesiván Szófer Mózes tanítványa volt. A rabbi-diploma megszerzése után Prossnitzban 1836. Schwab Löw utóda lett. Az országos főrabbi, Trebitsch Nehemiás tiltakozott ugyan megválasztása ellen, de a kormány megerősítette F.-t, aki a reformok terére lépett és tiszta német nyelven prédikált. Tiktin Salamon breslaui főrabbi halála után az ottani hitközség társrabbinnak hívta meg F.-t Geiger Ábrahám mellé, hogy ily módon a konzervatív elemet is megbékítse, azonban F. nem fogadta el a meghívást, ellenben országos főrabbi akart lenni Casselben, majd Nikolsburgban, de sikertelenül, mert Hirsch Sámson Rafaelt választották meg. 1851-ben elfogadta a nagykanizsai hitközség meghívását, amidőn Löw Lipót Szegedre távozott. F. igen sokat írt az akkori folyóiratokba: az Orientbe, Ben-Chananiába és Neuzeitbe, de különösen a talmudi jogról szóló munkásságával tette magát híressé olyanira, hogy ezt az európai tudományba ő vitte be. E tekintetben a keresztény jogtudósok leginkább F. könyveit használják és idézik máig is. Ezek a fő talmudjogi művei: *Mispat-El. Das mosaisch-rabbinische Civilrecht*, bearbeitet nach Anordnung und Einteilung der Gerichtsordnungen der Neuzeit und erläutert mit Angabe der Quellen (1852–54); *Aszós Mispot. Das mosaisch-rabbinische Gerichtsverfahren in civilrechtlichen Sachen*. Bearbeitet nach Anordnung und Einteilung der Gerichtsordnungen der Neuzeit und erläutert mit Angabe der Quellen (1859); *Vesoftu vehiculu. Das mosaisch-rabbinische Strafrecht und strafrechtliche Gerichtsverfahren*. Bearbeitet nach Anordnung u. Einteilung d. Gesetzbücher d. Neuzeit und erläutert mit Angabe der Quellen (1870). E három főmunkájával tette magát F. világhírűvé. Ezekén kívül következő hitszónoklatokat és etikai munkákat írta: *Zwei gottesdienstliche Vorträge* (1838); *Horeb bizogyon. Briefe eines jüdischen Gelehrten und Rabbiner über das Werk Horeb v. S. R. Hirsch* (1839); *Reis- und Hülsenfrüchte an Pesach erlaubte Speisen* (1846); *Ein Wort zur Zeit beim Dankfeste für die Errungenschaft der Freiheit* (1848); *Cedek-u-Mispot. Tugend- und Rechtslehre, bearbeitet nach dem Principien des Talmuds und nach der Form der Philosophie* (1848); *Die Epidemie. Trauer- und Gedenkrede* (1848); *Kol-Adonaj. Die zehn Worte des Bundes* (1854); *Dasz Mose ve-Iszroel. Die mosaisch-rabbinische Religionslehre, katechetisch für den Unterricht bearbeitet* (1859–1863); *Divré Elohim Cháj. Neun Derusch-Vorträge* (1868). Ezekén kívül egy fiatalkori polemikus tartalmú héber kéziratát őrzi a cincinnati rabbiszeminárium. F. unokája Sztérényi József báró.

Fatalizmus, az a tanítás, amely szerint minden, ami történik az emberrel, előre meg van állapítva s ennél fogva elkerülhetetlen. Josephus Flavius, a római zsidó történetíró már foglalkozik ezzel a kérdéssel s szerinte a végzettség, illetőleg a predestináció kérdése volt az, amiben a farizeusok különböztek úgy a szadduceusoktól, mint az esszenusoktól. A farizeusok azt tanították, hogy nincs minden dolog előre megállapítva s hogy számos esemény az ember akaratától függ; a szadduceusok tagadták ezt s azt is, hogy Isten közvetlenül beleavatkozik emberi dolgokba, míg az esszenusok mindent, ami történik, az isteni predestinációnak tulajdonítottak. (*De Bello Judaico* 2, 8, § 14 és *Antiquitates* 13, 5, § 9). Így a farizeus tudósok megmaradtak a szabad akarat elve mellett a lelki életre vonatkozólag, de tagadtak minden független kezdeményezést a materiális életben, amely szerintük a predestinációnak van alávetve. Ezt a véleményét a *Misnában* R. Chanania ben Dósza így fejezi ki: «Minden előre van látva, de (az embernek) szabadság (azaz akarat szabadság) adatik» (*Ábót* 3. 15); R. Chanania pedig ugyanezt az eszmét így fejezi ki: «Minden Isten kezében van, kivéven az istenfélelem» (*Beráchot* 33a), továbbá: «Az ember ezen a világon az újít sem sértheti meg anélkül, hogy az fent el ne lett volna határozva» (*Chullín* 7b). Ugyanilyen értelműek a F.-ra vonatkozó következő talmudi mondások: «A járvány hét éve dühöng s mégis egy ember se hal meg kijelölt órája előtt» (*Szamhedrin* 29a, *Jebámót* 114b); «Negyven nappal a gyermek születése előtt a Bász Kól (égi hang) így szól: A-nak a leánya B-é lesz, C-nek a földje D-hez fog tartozni, E-nek a háza F.-é lesz» (*Szóta* 1a). Máshelyt a Talmud így fejezi ki a F.-ba vetett hitet, hogy a terhelességre gondoló angyal Istenhez járulva ezt kérdezi: «Világok Ura, ki fog születni, erős vagy gyenge, bölcs vagy tudatlan, gazdag vagy szegény?» (*Nidda* 16b). Leginkább azonban R. Eleazár ben Pedat legendája fejezi ki a F.-t. Ez az amora szűkös helyzetben lévén, álmában Istentől kérde meg, mily soká fog még szegénysége miatt szenvedni; mire Isten ezt feleli neki: «Fiam, azt akarod, hogy a világot felfordítsam?», amely gondolat azt jelenti, hogy nem lehet az előre megállapított szegénysorson segíteni (*Taánit* 25a). Az isteni Gondviselés és predestináció alapján álló F. mellett még nyomát látjuk a Talmudban az asztrológiai F.-nek is, ami a középkorban a kereszténység körében játszott nagy szerepet. Ez a bizonyos csillagzat alatt való születésről következtetett az emberi sorsra s ennél fogva nincs meg neki az előbbi vallásos hit erkölcsi tartalma, ellenben babonákra adott alkalmat. Alapja azonban a zsidóknál ennek a F.-nak is az akarat szabadság hite volt, csupán annak megmagyarázása változott egyeseknél, akik az égitesetek konstellációjából következtettek az emberi sorsra (*Móéd Kátán* 28a). Annak az örök kérdésnek megvitatásánál, hogy miképp lehetséges az, hogy Isten jó sorsban részesíti a gonoszokat (akik tehát szabad akaratuknál fogva szintén felelősek cselekedeteikért) s ugyanekkor az igaz-

ságos érületiük nyomorúságosan tengetik életüket, némelyek szintén az asztrológiai F.-ban kerestek választ. Azt azonban a fatalisták is koncedálták, hogy imádsággal, alázatossággal és erkölcsös élettel az ember képes sorsán változtatni. (V. ö. J. Broyd, Jew. Enc. 1904.). L. Gondviselés, Predestinatio, Akarat szabadság. S. R.

Fátyolkötés, német és jiddis nyelven *Be-decken*, szertartás, amely megelőzi az esketést. Magyarországon, de Európa és a Kelet minden más országában is fátyollal, vagy e célra készült díszes kendővel letakarják a hajdon menyasszony fejét és így viszik a baldachin (chuppa) alá. Némely helyen komlót, vagy búzamatot szórnak a fátyolra, a termékenység szimbolusául. A szokásnak ez a része szláv eredetre vall. A F. eredetét kétféleképpen magyarázzák. A zsidók erkölcsi felfogása nagyra értékeli az asszonyi szemérmességet és súlyt vetett rá, hogy ez a felszabaduló nemi élet küszöbén szimbolikus kifejezést találjon. A menyasszony fátyolozottan lép a völgyéne elé, anélkül, hogy idegen tekintet ostromolja leányos tisztaságát. A romantikusabb magyarázat szerint a F. szokása az ősi időkben divott menyasszony-rablás emlékét őrzi, mivel hogy az elrablott nőt rendszerint fátyol alá rejtették. Ez a magyarázat túlságosan erőltetett, az első természetesebb és elfogadhatóbb. A szokás mindenestre nagyon régi és talán a Szentírásra támaszkodik, amely elmondja (*Gen.* 24. 15), hogy Rebeka lefátyolozta magát, mikor megpillantotta a férjéül kiszemelt Izsákot. Erre utal a menyasszonynak kívánt áldásmonda is: «achoszenu at hajj lealfe revóvó», növényünk, ezrek ezerére szaporodjál. (*Gen.* 24. 60.) Vannak vidékek, ahol a háztűznézés alkalmával, ha a kérőt elfogadják, a leány fejét egy szempillantásra letakarják, rendszerint köpenyeggel; ennek az elmaradása elutasítást jelent. Ez a népszokás nyilvánvalóan a F. szokásából bontakozott ki.

U. P.

Fáy Szeréna*, színművésznő, szül. Erdőhegyen 1865. A színiakadémia elvégzése után a Nemzeti Színház szerződtette. Jászai Mari mellett a színház legkiválóbb tragikája volt, aki felfogásának mélységével és nemes pátoszával a közönség komolyabb részének kedveltjei közé emelkedett. Mint Eva *Az ember tragédiájá*-ban, Goneril a *Lear király*-ban, Adél a *Báró és bankár*-ban nagy sikert aratott. A komika szerepkörében is kiváló alakítást nyújtott.

Fayl György, orgonista és énektanár, szül. Bonyhád 1801 febr. 15., megh. Budapesten 1875 szept. 15. A pozsonyi császári zeneiskola növendéke és Klein Henrik tanítványa volt, 1822. az az. evang. hitvallású egyház orgonistája lett Budapesten, ahol ötven évig működött. Az orthodox zsidó zsinagógákban is hozta be először a zene karéneklést.

K. K.

Fayer László, a legnépszerűbb magyar büntetőjogász, egyetemi tanár, szül. Kecskeméten 1842, megh. Budapesten 1906 nov. 9., Egyetemi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte s miután eleinte országgyűlési gyorsíró volt, 1873. egyetemi magántanár, 1895. rk. tanár, 1901. pedig a büntetőjog tudományának nyilvános ren-

des tanára lett. F. egyik alapítója volt a Magyar Jogászegyletnek, melynek később alelnöke is lett. 1870–80-ig szerkesztette a Magyar Themisz c. jogi szaklapot, majd a Jogtudományi Közlönyt, ahol a bírósági ítéleteket és a Btk.-et nem egyszer szigorú, de nagy tudásra valló kritikában részesítette. Rendkívül nagyszámú és értékes tanulmányain kívül, melyek jogi szaklapokban jelentek meg, könyvalakban megjelent alkotásai: *Bűnvádi eljárásunk reformjához* (1884); *Bűnvádi eljárásunk a törvénytörések elől* (1885); *A magyar bűnvádi eljárás mai érvényben* (1887); *Bűntügyi esetek szemináriumi használatra* (2. kiad. 1893); *A Pribál-esethez* (1888); *Büntetési rendszerünk reformja* (3 köt. 1889–93); *Tanulmányok a büntetőjog- és eljárás köréből* (1894); *Az otthon védelme a magyar büntetőjogban* (1895); *A magyar büntetőjog kézikönyve* (2 köt. 2. kiad. 1905); *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye* (1896–98); *A magyar bűnvádi perrendtartás vezérfonala* (1899).

S. R.

Fazekas, I. Imre, író és színműri, szül. Budapesten 1887. A gimnáziumot és az egyetemet Budapesten végezte. Már tizenhat éves korában érdekes hangú versei jelentek meg a Pesti Hírlapban Advena Novus álnévvel. Több esztendő töltött külföldön, különösen Berlinben, ahonnan cikkeket írt a Pesti Hírlapnak. Budapestre visszatérve, a Nyugatban és más lapokban jelentek meg versei. Nevét ismertebbé színműveivel tette, amelyek tartalmas, izmos, a hatáskeltés minden eszközével rendelkező tehetségről tesznek tanúságot. Szereti a rikító témákat, amelyeknek markáns feldolgozásával megfogja a közönséget. Egész estét betöltő első darabját, a háborús tárgyú *Silvió kapitányt* a Magyar Színház adta elő. Ezt követték gyors egymásutánban: *Altona* (Magyar Színház); *Madonna* (Víg-színház); *Trojka* (Magyar Színház). Nagy sikert arattak egyfelvonásosai: *Szerelmesek*; *Elza asszony*; *Cirkusz*; *Aljas gazember*; *Függöny*; *Ringlispil*; *Pera-Palace*. 1922. rövid időre Berlinbe költözött, ahol filmeket írt. 1925-ben az amerikai Paramount-filmgyár filmírássra szerződtette Hollywoodba. 1926 óta ismét Budapestben él, mint az Est-lapok főmunkatársa, színházrovatvezetője és színikritikusa.

Sz. G.

2. **F. István**, orvos, szül. Esztergomban 1895. Jelentékeny tudományos munkásságot fejt ki magyar és külföldi szaklapokban. Gyermekorvosa az Izr. Siketnémák Orsz. Intézetének, a Magyar Izr. Kézműves, a Földművesképző Egyesületnek és az Ingyentes intézménynek.

K. D.

3. **F. Sámuel**, lapszerkesztő, szül. Göncön (Abaúj vm.) 1887. Egész fiatalon újságíró lett. Vidéki lapoknál dolgozott, majd az Est munkatársa lett. 1918-ban alapította meg Miskolcon a Reggeli Hírlapot, amelyet nagyszerű hozzáértésével az ország legjobb és legnépszerűbb vidéki lapjává fejlesztett.

V. A.

Fedetlen fő, l. *Fejviselet és hajlevágás*.

Fegyvernek, nagyk. Jász-Nagy-Kun-Szolnok vm. Lélekszáma 5752. A meglevő iratok alapján megállapítható, hogy már a XVIII. sz. végén is laktak zsidó családok F.-en, akik valószínűleg hitközségi életet éltek előbb a török-

szentmiklósi kerületi rabbínatus alatt, majd — hogy mikortól, nem tudjuk — önálló hitközségbe tömörülve. Körülbelül a 40-es években épített a hitközség templomot, melyet 1901. restauráltak. Sem az alapítókra, sem az első előjárókra nézve nincsenek feljegyzések, de mint az 1851 óta rendszeresen vezetett anyakönyvekből kitűnik, a F.-en letelepedett zsidók kivétel nélkül magyarországi származásúak voltak. A kongresszus alkalmával a hitközség statusquo-nak nyilvánította magát, majd 1925. az Orsz. Orth. Irodához csatlakozott. A 70-es években annyira meggyarapodott a hitközség tagjainak létszáma, hogy két-tanerős népiskolát tarthatott fenn, melynek más-vallású gyermekek is nagy számban voltak a növendékei. A világháború előtti évtizedben és az azt követő évek alatt annyira megesappant a hitközség létszáma, hogy az iskolát fel kellett oszlatni, nem lévén meg a törvényben előírt tanköteles létszám. Meg kell emlékezni itt Roth Bernát tanítóról, aki több mint három évtizeden át vallásos és hazafiás szellemben egész generációkat nevelt az azóta már megszűnt iskolában. A hitközség tagjai közül többen vittek számottevő szerepet F.-en. Így néhai Kun Farkas, a puritán közhivatalnok mintaképe, aki 31 évig volt F. főjegyzője és évtizedekig a hitközség elnöke, továbbá Ehrlich Adolf dr. községi orvos, aki hosszú ideig volt iskolaszéki elnök. A Tisza Kálmán-féle szabadelvű éra alatt politikai szereplésével kimagaslott Ehrlich Mózes hitközségi tag, aki F.-en levő birtokának legnagyobb részét a Pesti Izr. Hitközségre hagyta alapítványként. A hitközség évi 3400 pengős költségvetéssel dolgozik s körülbelül ugyanennyit fordít szociális célokra. A hitközségnek a hozzátartozó Kuncsorba községgel együtt 100 a lélekszáma, 25 családja van és 33 adófizetője. 4 gazdálkodó, 12 kereskedő, 1 orvos, 4 magántisztviselő, 5 iparos, 1 mérnök és 4 magánzó van a hitközség tagjai között. A világháborúban 37-en vettek részt, közülök öten estek el. Az ellenforradalom áldozata Klein Zsigmond dr. községi orvos, aki miután a fronton végigküzdötte a világháborút s érdemei elismeréséül a Ferenc József rend lovagja lett, 1920. vértanúhalált halt. A hitközség mai vezetősége: Reisinger József elnök, Korányi Sándor alelnök, Rónai István jegyző, Speizer Miksa pénztárnok, Szaboles Miksa ellenőr és Liebermann Adolf előimádkozó.

Fehér, 1. Artúr, szavalóművész, szül. Budapesten 1887. jan. 22. Énekesnek készült, majd vidéken színészkedett sokáig, azután a Vígszínházhoz került, ahol öt évig működött. 1919-ben a színpadot kényszerűségből felcserélte a pódiummal s rövidesen ismert és népszerű előadó és szavalóművész lett. Bécsben, Berlinben, Párisban és más külföldi nagy városokban magyar és németnyelvű előadóesteket rendezett. Évek óta minden fontosabb zsidó kulturális előadáson és hangversenyen szerepel. Magyarországon elsőnek szólaltatta meg a héber költészetet. V. A.

2. F. Dezső, író és publicista, szül. Disznósodon (Borsod vm.) 1869. dec. 24. Középiskoláit Miskolcon, egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. Munkatársa volt a Pesti Naplónak, szerkesztője a Bolond Istóknak. Később a Nagyváradc.

lap felelős szerkesztője lett. 1889-ben került színre első színdarabja Budapesten, *A félmillióst terelő* címen. Számos novellás kötete közül legtöbb sikert a *Hölgyek és urak* c. ért el. 1918-ban adta ki *Ady Endre a zsidóságról* c. munkáját. 1926-ban jelentek meg Ady Endre váradi publicisztikai írásai, amiket ő rendezett sajtó alá. 1900-ban alapította meg a Nagyvárad Naplót, amelynek azóta is felelős szerkesztője. 1928-ban *Ha hív az acél-hegyű ördög* c. könyve az Erdélyben megindult antiszemita áramlat ellen küzd. Sz. I.

3. F. Géza*, egyetemi tanár, filológus, szül. Kunszentmiklóson 1890. aug. 4. Magyar nyelvészetrel foglalkozott egyetemi tanulmányai végétével Szabadkán lett gimnáziumi tanár, majd Bulgáriába ment tanulmányútra, mely oly nagy eredménnyel járt, hogy annak feldolgozása után a szófiai Bolgár Archeológiai Intézet tagjává választotta, 1924 pedig a debreceni egyetem tanára lett. Részt vett a Sumen-környéki ásatásokban. Főbb művei: *Bulgarisch-ungarische Beziehungen in den V—XI. Jahrhunderten* (1923); *A bolgár-török kultúra emlékei* (bolgár nyelven, 1925); *Az első bolgár-törökhánok névlajstroma* (bolgár nyelven, 1926); *A madarai szikla-relief felirata* (bolgárul és németül, 1926). Sz. I.

4. F. Gyula, színművész, szül. Kecskeméten 1879. márc. 11. A Színiakadémia elvégzése után vidéken működött, majd Kolozsvárról a budapesti Nemzeti Színházhoz szerződött. Főbb szerepei: Petur bán, Claudius (*Hamlet*), Göre Gábor, Mendelssohn (*Tanner John*) és több jelentékeny alakítás Shakespeare és Schiller drámaiban.

5. F. Lipót, hegedűművész és cigányprimás, szül. Hódmezővásárhelyen 1847., megh. Szegeden 1915. Kiváló hegedűművész volt. Ő tanította Frigyes és Lipót Szalvátor főherceg gyermekeit hegedűlni s József főherceg részéről magas kitüntetésben részesült. Amerikában is járt, Londonban pedig professzori címmel tüntették ki, míg a párisi világkiállításon a nagy aranyérmert nyerte el. T. Zs.

6. F. Márton, publicista, szül. Nagyorosziban 1878. A Magyar Párt nagyvárad titkára és a kongresszusi hitközség gazdasági elnöke. Megjelent művei: *A nő vagyongója*; *Parlament reformok*; *Olvasókönyv felnőttek számára*; *A harmincharmadik népfelkelő gyalogezred története*; *A zsidók és zsidóság*. Cikkeiben az utódállamok zsidóságának a magyar kisebbséggel való politikai és kulturális együttthaladást követeli. Sz. I.

7. F. Ödön, lapszerkesztő, szül. Miskolcon 1880. Tanulmányai elvégzése után az újságírói pályára lépett. Több budapesti napilapnak volt belső munkatársa s folyóiratokban számos főhangú novellája jelent meg. 1916 óta a Miskolci Napló szerkesztője volt, majd 1927. a legnagyobb vidéki napilapnak, a miskolci Reggeli Hírlapnak a felelős szerkesztője lett. V. A.

8. F. Sándor, író, szül. Londonban 1882. Főiskolai tanulmányait a budapesti egyetem bölcsészeti karán végezte, majd tanári oklevelet is szerzett. Egyideig hírlapíró is volt. Több napilapban, valamint A Hét és az Új Idők c. hetilapokban számos novellája jelent meg. Jelenleg

középiskolai tanár. Elbeszéléseinek önálló gyűjteménye: *A mester* (1912). Sz. G.

Fehérvári kapu, I. Zsidó kapu.

Feiks, I. Alfréd*, festő, szül. Bródon (Szlavonia) 1880. Münchenben, Párisban és Londonban tanult. Először a Könyves Kálmán Szalon kiállításain (1908, 1909, 1910) szerepelt Jenő bátyjával együtt impresszionisztikus, színes foltokban, széles ecsetkezeléssel odavetett tájképekkel. Később a Műcsarnokban állította ki tájképeit és apró alakos tömegkompozícióit. *Május* c. képét a fővárost vete meg. 1910-ben a berlini Secession rendkívüli tagjává választotta. Képzőművészeti cikkeket és művészeti kritikákat is írt magyar folyóiratokba és napilapokba. F. B.

2. F. Jenő*, festő és grafikus, szül. Kaposváron 1878. F. Alfréd bátyja. Tanulmányait Párisban, azután Münchenben Hollósynál végezte. Humoros karikatúráival, melyek külföldi és magyar élelapokban jelentek meg, nagy sikereket aratott. Ilyen karikatúrákat állított ki a Műcsarnok kiállításain (1902—5) is. Később impresszionisztikusan festett, olajfestményeivel és arcképeivel (*Bródy Sándor*) szerepelt a Könyves Kálmán Szalonjának kiállításain. F. B.

Feitel Mór, író és orvos, szül. Lakompakon (Sopron vm.) 1811. Csehországban tanult, majd Pápán tisztiorvos lett. Munkatársa volt az Allgemeine Zeitung des Judentums (Leipzig), Orient (Leipzig), Israelit, Ben Chananja (Szeged) c. lapoknak. Önálló művei: *Mesivasz Nefes* (Wien 1842); *Zulässigkeit u. Dringlichkeit der Synagogenreformen* (Wien 1845); *Gotteswort und Gottessegnen. Költemény Ferenc József dicsőítése* (Pápa 1855); *Die Cholera in Pápa* (1866); *Reminiscenzen aus meinem Umgange m. Leopold Löw* (Pápa 1875); *Ein Beitrag zur Culturgeschichte von Pápa* (Pápa 1885).

Fejér, I. Gyula, szemorvos, szül. Sarkadon 1868 jún. 17. Bécsben tanult s ott szerezte orvosi képesítését, majd 1891 óta a Pesti Izr. Hitközség kórházának volt orvosa 1898-ig, azután a Margit-kórház szeméze, 1924. a Zsidó-kórház főorvosa lett. Több, mint ötven tanulmánya jelent meg magyar, német és angol szakfolyóiratokban. Munkatársa az American Journal of Ophthalmology-nak is. V. A.

2. F. Gyula, hírlapíró, szül. Nagyszalontán 1875. *Vogel* tábornoknak (l. o.), E. M. *Stern* hebraistának (l. o.) unokaöccse. Fiatal korában munkatársa lett a Giesswein prelátus szerkesztésében megjelent Népnek, majd a Magyarországnak és a Magyar Nemzetnek. Ezeken kívül a Hétbe, Kiss József folyóiratába novellákat és regényt írt Szalontay Gyula írói néven. A Petőfi-irodalom egyik legteljesebb gyűjteménye van birtokában.

3. F. Lajos, építész, szül. Máramarosszigeten 1877 júl. 28. A budapesti műegyetemen szerzett építészmérnöki diplomát. A kaposvári városháza tervpályázatán első díjat nyert. Eleinte Möller István műegyetemi tanár irodájában dolgozott, majd 1903. önállósította magát s később megalapította a Fejér és Dános céget, mely egyike az ország legnagyobb építési vállalatainak s vidéken, Debrecenben, Sopronban és Szalonikiben vannak fiókjai. Vállalata több budapesti köz-

és magánépületet, számos vidéki törvényszéki palotát és gyárat épített. F. volt egyik megindítója a budapesti kislakásépítkezésnek, mely érdemei elismerésül 1927. kormányfőtanácsossá nevezték ki. Alapította és szerkesztette a Magyar Pályázatok c. illusztrált építészeti folyóiratot. Több szakkönyv szerkesztésében részt vett. Több szakegyesület vezetőségi tagja. A felekezeti életben is tevékeny részt vesz. V. A.

4. F. László, (mátészalkai), államtitkár, szül. Nagykárolyban 1874. Jogi tanulmányait a budapesti s berlini egyetemen végezte. Berlinben közgazdasági tanulmányokkal is foglalkozott. A budapesti egyetemen szerezte meg jogi doktori oklevelét. 1896-ban báró Bánffy Dezső miniszterelnöksége alatt miniszterelnökségen mint segéd-fogalmazó lépett állami szolgálatba és előbb a nemzetiségi ügyosztályban, majd a sajtóosztályban töltött rövid átmenet után egészen hivatali pályájának befejezéséig a közjogi osztályban teljesített szolgálatot, az első években mint előadó, később mint ennek az ügyosztálynak vezetője. A szorosán vett és hazai vonatkozású közjogi ügyeken kívül a miniszterelnökség közjogi osztályának ügykörébe tartozott az Ausztriával való közös érdekű ügyek és a nemzetközi ügyek tárgyalása is. Ez ügyek ellátása körül szerzett érdemeinek elismerésül az akkori előmeneteli viszonyokhoz képest gyorsan jutott előre a hivatalnoki rangsorban és gróf Tisza István miniszterelnöksége alatt 1913. miniszteri tanácsossá nevezték ki. A világháború alatt saját ügyosztályának vezetése mellett különleges megbízásokat kapott egyes bonyolultabb és nehezebb háborús vonatkozású ügyeknek intézésére is. Ilyenek voltak a többi között a háborús károk kérdése, a megszállott területek közigazgatásának ügyei, a hadsereg-főparancsnoksággal tárgyalandó ügyek, főképen pedig a rokkantkérdés megoldására tervezett különböző szociális intézmények előkészítése. 1917-ben magyar nemesiséget nyert «mátészalkai» előnévvel, 1918. helyettes államtitkárrá nevezték ki, 1922. történt nyugalmabavonulása alkalmával pedig az államtitkári címet kapta. A forradalmi időkben hivatali állásában hasznos szolgálatokat tett a magyarországi zsidóságnak. Több közjogi és közigazgatási jogi tanulmánya jelent meg. Sz. G.

5. F. Lipót, matematikus, egyetemi tanár, szül. Pécsen 1880 febr. 9. A budapesti, berlini, göttingeni és párisi egyetemeken tanult. 1905-ben magántanár, 1911. nyilvános rendes tanár lett a kolozsvári, majd még u. a. évben a pesti egyetemen. Tagja az Orsz. Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottságnak és a M. T. Akad., ahol 1911. a Marcibányi-jutalmat nyerte el. Igazgatósági tagja a Circolo Matematico di Palermónak és annak folyóirata szerkesztőségének, állandó munkatársa a Mathematische Annalen-nek. 1912-ben alelnöke volt a cambridgei matematikai kongresszusnak. Tagja a Göttingeni Tudományos Társaságnak. 1918-ban elnyerte a Magy. Tud. Akadémia nagydíját. Legfontosabb művei: *Untersuchungen über Fouriersche Reihen* (1904); *Das Ostwaldsche Prinzip in der Mechanik* (1906); *Über Stabilität u. Labilität eines*

materiellen Punktes im widerstrebenden Mittel (1906); *Über die Fouriersche Reihe* (1907); *Über die Wurzel vom kleinsten absoluten Betrage einer algebraischen Gleichung* (1908); *A symptotikus értékek meghatározásáról* (1908. Akadémiai székfoglaló); *Über die Laplace'sche Reihe* (1909); *Sur les singularité de la série de Fourier des fonctions continues* (1911). S. R.

6. F. Sándor, festő, szül. Budapesten 1876., elesett 1915. a világháborúban. A Képzőművészeti Főiskolán, Párisban és Münchenben tanult. Főleg figurális kompozíciók érdekelték, de sok arcképet és tájképet is festett, eleinte sötét tónusokban, élete vége fele derültebb, plein-air törekvésekkel. A Műcsarnok 1909. évi kiállításán szerepelt először. Nevezetesebb kompozíciói: *Az irgalmas Szamaritánus*; *Mátyás király kiveri a törököt Tajce várából*; *Éjjeli menedékhely*. A galíciai harcokban Usciye mellett hősi halált halt.

F. B.

Fejérváry, 1. Erzsi*, festő, szül. Budapesten 1890. *Körmendi Frim* Jenő (l. o.) szobrász felesége. Budapesten, Nagybányán és végül Párisban tanult. Arcképeket, aktos kompozíciókat, csendéleteket és tájképeket fest sok szín- és dekoratív érzékre valló fölfogással. Kiállított a Kéve kiállításain (*Önarckép*; *Alarcos akt stb.*), a Műcsarnokban (*Táncosnő*; *Ádám és Éva*) és Párisban a Salon d'Automneban. Nagy sikere volt a *Körmendi-Frim* Jenővel együtt tervezett porcellán-szobrocskáival (1913), nemkülönben bábszínházfiguráival.

F. B.

2. F. Frigyes*, hírlapíró, szül. 1848., megh. Budapesten 1910. Jogi tanulmányokat folytatott a budapesti, majd több külföldi egyetemen. 1868. a Századunk c. hírlap munkatársa, 1870. a Budapesti Közlöny segédszerkesztője volt. Később hadbíró lett és mikor mint századoshadbíró nyugdíjaztatta magát, ismét hírlapírói tevékenységet folytatott. Előbb az Országgyűlési Értesítő és az Ungarische Post c. nyomatos lapokat szerkesztette, majd 1891. megalapította a Magyar Távirati Értesítőt (német kiadásban Ungarische Correspondenz c.). Ezek a nyomatos újságok hosszú ideig hírforrással szolgáltak a külföldi sajtónak Magyarországon eseményeiről.

Sz. G.

Fejviselet és hajlevágás. A zsidók F. szokása nem bibliai parancson alapszik. A fejnek főveggel való eltakarása szertartás vagy imádkozás vagy tiszteletnyilvánítás alkalmával kétségtelenül ókori eredetű s az megvolt a zsidó államban is. A nők hajlevágási szokása azonban, mely Kelet-Európában s Magyarországon is az orthodoxia körében rendkívül elterjedt, a legcsekélyebb mértékben sem vezethető vissza sem a bibliai, sem a talmudi vagy gáoni korra, sőt a középkor első felére sem. A férjezett asszony hajlevágása a zsidóélet számos kutatója szerint kimutathatóan szláv eredetű szokás, melyhez a zsidó multnak egyáltalán semmi vonatkozása nincs, éppoly kevésbé, mint a kaftánnak, tincsnak és más hasonló dolgoknak, melyek szintén kelet-európai szláv eredetűek. A fej fedése tiszteletnyilvánítást fejez ki a zsidó fölfogásban s így az Isten iránt való alázatos tisztelet kifejezésére is használják. A zsidók tehát fedett fejjel imád-

koznak. Ez a szokás kétségtelenül bibliai korra megy vissza, de ekkor s később is csupán mint a keleti művelt népek szokása terjedt el. Ezzel szemben a nők hajlevágását csak büntetésnek alkalmazták az ősi zsidók olyan esetekben, mikor a nő házasságtörést vagy erkölcstelenséget követett el. (Móz. IV. 5. 18, Móz. III. 21. 10.) Minden más kategória azonban kibontott és megnövesztett hajjal járhatott, férfi és nő egyaránt s azt a legjobb testi dísznek tekintették. Az *Énekek Éneke* csodálat és magasztalás hangján említi Sulamith hosszú, leomló hajviseletét. (4. 1; 4. 5; 7. 5 és *Ezékiel* 16. 7). Hajadonoknál általános szokás volt úgy az ókori zsidóságnál, mint a középkorban is a keresztes hadjáratokig, sőt Nyugat-Európában megszakítás nélkül, a hajadonok hosszú hajviselete. De a házasszonyoknak már a Misna keletkezése korában nem volt ildomos dolog kibontott hajjal, illetőleg fedetlen fejjel az utcára menniök és vendégeik előtt mutatkoznik. Arról is van feljegyzés, hogy ha férjes asszony kibontott hajjal ment végig az utcán, az válóokul szolgált. (*Ketubót tract.* 7. 6, *Jer. Szóta* 1, 16b). Más adat szerint (*Bamidbor Rabba* 18. 20) pedig tisztos férfi nem léphetett be olyan házba, ahol az asszony kibontott hajjal mutatkozott, mert ezt a nők részéről illetlenségnek tekintették s a meztelenség (ervó) egy nemének fogta fel az ókori zsidó erkölcsi fölfogás. A diaszporában a környezet szokásai terjedtek el és legtöbbszörre nemcsak leányoknak, hanem férjes asszonyoknak is megengedték a kibontott hajviseletet. Ez főképp a román államok zsidóságánál volt általános elterjedve s a szefárd és francia rabbik semmi kifogást sem emeltek ellene, sőt a Sulchan-Áruch, a XVI. században kodifikált zsidó jog sem (*Orach Chajim* 75. 2). A hajlevágás alkalmazása férjhez menetelkor, mely a hazai orthodoxia körében máig elterjedt, kizárólagosan szláv szokás, ám-bár van vélemény, amely szerint a Rajna-vidéki zsidók a keresztes hadak pogromjainak nögyalázásai ellen fogantatosították ezt az intézkedést. A hajlevágás ebben az esetben is a középkori német ghettók szokása s így semmiféle vallási összefüggés nem lévén benne, ehhez képest kötelező erővel sohasem bírt, de mint szokás, hihetetlen szívóssággal fenmaradt napjainkig. A pontosan kimutatható bizonyítékok szerint azonban nem is Rajna-vidéki, hanem egyenesen lengyelországi szláv eredetű ez a szokás. Itt ugyanis a szlávok a hajadonokat formálisan eladták s ezzel egyidejűleg hajukat tövig levágták. A zsidók azután a XVI. században átvették ezt a szokást Lengyelországban, ahonnan az üldözések nyomán járó állandó vándorlás következtében a szokás az egész Kelet- és Délkelet-Európára elterjedt, de p. o. a művelt német orthodoxia vagy akár a régebbi olasz, holland és szefárd zsidóság sohasem követte, míg Magyarországon az orthodox zsidóság az esküvői szertartások egy fontos és ünnepélyes aktusának tekinti máig azt, valószínűleg azért, mert súlyt helyezvén a házasság tisztaságára, ezzel is megcsökkenti kívánja a megkísértések lehetőségét. Ha tehát nem is szép a szokás, az erkölcsi tartalmat nem

lehet elvitatni tőle és a lelkiismeret, ha a modern szempontokat elveti, nehezen döntheti el: hasznos-e, vagy káros az ellene való agitáció. Igen jellemző, hogy éppen a zsidók iránt rendkívül szigorú I. Miklós cár már 1845. rendeletileg megakart szüntetni ezt a szokásmaradványt, de eredménytelenül. A szefárd zsidóknál a zsidó vallásosság és tudományosság virágzása idején is kiváló rabbik adtak kifejezést a női fejfedést korlátozó intézkedések és szokások iránt való ellenszenvüknek. Így Mózes Alaskar responzumaiban az egész fejfedést pusztán szokásnak tartja, amelynek semmiféle kötelező ereje nincs. Nem kevésbé jellemző, hogy a középkorban a zsidó tudományosság centrumában, a Provenceban a zsidók előtt ismeretlen volt a fejfedés, mellyel vallásos megnyilvánuláskor sem éltek, akik a héber nyelvű tudományos irodalom, a bibliaexegézis és filológia megalapítói voltak. Erre vall a XIII. századbeli Izsák de Vienne (*Or Zorua* c. műve (2. 43), mely szerint a francia rabbik fedetlen fővel imádkoztak és náluk a gyermekek Szimchász-Tóra ünnepén ugyanúgy járultak a Tóra elé. Mégis, ez csupán Dél-Franciaországban volt meg, mert a fedetlen fővel való imádkozást sem Spanyolországban, sem sehol nem engedték meg, amint hogy ez — mint jeleztük — a bibliai korban is el volt tiltva, a kohanitáknak pedig előírt diadém, a «Kóhen szódó»-nak, (a főpapnak) aranyozott szegélyű diadém-viselet volt kötelezően előírva szertartásoknál. A fedetlen fővel való imádkozást elítélik a középkor legkiválóbb rabbijai is, így Maimonidesz, Alfasi és mások, sőt szintén szefárd részről a *Jóre Dea*, a *Sulchan-Aruch* egyik része is. Csupán Franciaországban voltak ez ellen, R. Ábrahám ben Nathaniel de Lunel, a *ha-Manhig* szerzője, csodálkozik azon, hogy a spanyol zsidók ima közben befedik fejüket. Másrészt mindenkor csupán szokásnak nyilvánítják az egészet éppen a legkiválóbb és legvallásosabb rabbik és egyházi tudósok, így a XVIII. sz. leghíresebb zsidó tudósa, R. Élija Vilna is. Viszont, mint szokás a jelzett provenceit kivéve, mindenütt függetlenül, tehát bibliai korra visszamenőleg megvolt s el is volt terjedve, mint azt a XVI. századi József del Medigo krétai szül., sokat utazott padovai rabbi műveiből tudjuk. Minthogy pedig a fej elfedése vallásos alkalmakkor általános szokás volt, ennek az ú. n. zsidó eskünél is meglehetősen lényeges szerepe volt az egész újkor folyamán. Annál érdekesebb, hogy kimutathatólag éppen Magyarország volt az első állam, amely törvényesen gondoskodott arról, hogy az esküvőnél a fej fedve maradjon, miután a zsidók saját Bibliájukra tesznek esküt a bíróságok előtt. Ez az 1517-ből való törvény egyenesen megköveteli, hogy «pileum judaicum in capite habens» tegyenek esküt. (A «pileus» a zsidóktól viselt sapka v. a cappa volt.) E helyt nem lehet említés nélkül hagyni, hogy ugyanabban az időben Európa nyugati részén a zsidó egyáltalán nem lehetett a bíróságok előtt tanu, mert rájuk a baseli zsinat idevonatkozó döntése volt irányadó, mely szerint nem tanuskodhattak. A magyar törvényhozás tehát az akkori viszo-

nyokhoz mérten ismét humánus volt. A fővegen való esküvőre a XVI.—XIX. század első felében számos német állam intézkedett törvényes úton sorjában, míg az egészet el nem törölték, mint korszerűtlent. A fejviselet, ill. a kalap használata ellen a XIX. század elejétől, a belső zsidó reformmozgalmaktól kezdve magának a zsidóságnak egy része foglalt állást Németországban, Ausztriában, Magyarországon, majd Amerikában, ahol reformhitközségek alakultak. Magyarországon a mozgalom vezetője Chorin Áron (I. o.) aradi hírneves főrabbi volt, aki idevonatkozó támadó művét az orthodoxia ellen írta ily címmel: *Igeret Előszof oder Sendschreiben eines afrikanischen Rabbis an seine Kollegen in Europa* (Prag 1826), melyre természetesen a válasz orthodox részről nem maradt el s jogosult is volt, mert Chorin ebben a kérdésben is mint valamennyiben, túlmént a helyes és korszerű célon s a vallás komoly tradícióit támadta meg. S. R. Irodalom. Löw Lipót, *Gesammelte Schriften* II. köt., *Eine Vorlesung über Barhauptigkeit* címmel és Zunz, *Gesammelte Schriften* II. köt.; a Busch-féle *Jahrbuch* 82. k., továbbá *Jew. Encycl.*

Fekete. Ősi magyar zsidó családnév a Nagy Lajost követő időkben. (L. *Családnevek*.)

Fekete, 1. Andor, ügyvéd és publicista, szül. Marosvásárhelyen 1883. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte és hírlapíró volt a Független Magyarországnál, majd a Pesti Naplónál. Marosvásárhelyen telepett le és vezetőszerépet viszt úgy a városi, mint az országos politikai életben. Alapította a Székely Napló c. lapot, amely a székelységnek máig is fennálló legnépszerűbb orgánuma. Sz. I.

2. F. Ignác, publicista és ügyvéd, szül. Nagykállón 1858-ban Jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, majd ügyvédi oklevelet szerzett. Korán kezdte a hírlapírást az *Ellenőr* c. napilap szerkesztőségében. Amikor utóbb ez a lap egyesült a *Honnal*, majd beleolvadt a *Nemzet* c. félhivatalos napilapba, ennek segédszerkesztője volt. Széleskörű ügyvédi joggyakorlatot is folytatott és a Magyar Fővárosi Malomegyesület titkára volt. A Magyarországi Hírlapírók Nyugdíjintézetében, melynek alapításában nagy része volt, tizenegy évig mint titkár, majd mint alelnök működött. Szakfolyóiratokban megjelent közgazdasági tanulmányai mellett főbb önálló munkái: *Szabadalmi jogunk reformja*; *Az őrlési forgalom*; *A szabadkőművesség története*. Emberbaráti téren is sokat szerepelt és jelentős érdemei vannak több jótékony intézmény alapítása és fölvirágoztatása körül. Sz. G.

3. F. József*, író, szül. Kecskeméten 1854 nov. 19., megh. Budapesten 1928 márc. 8. Lipcsében járt egyetemre s egyik alapítója volt a lipcsei Magyar Egyletnek. 1874-ben kiadta a *Deutsche Reichslaterne* c. folyóiratot, majd hazatért s a Kecskeméti Lapokat szerkesztette. 1884-ben megalapította a Magyar Szalon és az Otthon c. folyóiratokat s szerkesztőjük volt 1893-ig. F. egyik alapítója az Otthon Írók Körének, a Vigszínháznak és a Nemzeti Szalonnak. Önállóan megjelent művei: *Az esküdttszéki intézményről* (1884); *A magyar nemzet gazdasági története* (1887); *Három vígjáték* (1889); *A vallástalanságról* (1890);

Halandó Istenek (1890); *Magyar festők műtermeiben* (1894); *A nőkérdés* (1895); *Az erkölcs élettana* (1902); *Az élet bölcselése* (1903); *A világ egységes élettörvényei* (1905). Sz. G.

4. *F. Mendel*, a zsidó prefektus megbízottja volt Pozsonyban. 1511-ben kapta megbízatását Mendel Jakab zsidó prefektustól (l. o.), hogy a zsidók sérelmeit rendezze. Az ellentétek a zsidók és a város között azonban oly nagyok voltak, hogy közbenjárása eredménytelen maradt (l. *Pozsonyi zsidók*). F. egyébként állandóan Budán lakott és minden valószínűség szerint rokona volt a zsidó prefektusnak. Jelentős vagyona volt és pénzüzletekkel foglalkozott. Többek között adósaai voltak Brandenburi György, II. Lajos gyámja, Gyarmati Balassa Ferenc és Csetneky János. U. L.

5. *F. Mihály*, matematikus, egyetemi magántanár, szül. Zentán 1886 júl. 19. A budapesti és göttingeni egyetemeken tanult s miután bölcsészeti és középiskolai tanári oklevelet nyert, a főváros középiskolaiban működött, egyszersmind egyetemi tanársegéd, majd 1914–1920 közt a matematikai analysis magántanára lett az egyetemen. 1920-ban állását elvesztve, a Pesti Izr. Hitközség főgimnáziumának lett tanára. 1928-ban meghívást kapott a jeruzsálemi egyetemre, ahol az előadásait már megkezdte. Számos tanulmányt írt hazai és külföldi szakfolyóiratokba. Főbb önállóan megjelent művei: *Két számelméleti probléma* (1909); *Séries de Dirichlet* (1910); *Széttartó végtelen sorok* (1911); *Laguerre egy problémája* (1912); *Racines des moyennes arithmetiques* (1913); *Absolut summabilis sorok* (1914); *Une limite infinie de chang. de signe d'une fonet* (Paris 1914); *Ismeretlen első együtthatókkal bíró egyenletek gyökei* (1918); *Wurzeln gew. Minimumpolynome* (1922); *Null- u. Einstellen alg. Funktionen* (1922); *Faktorenfolgen* (1923); *Wurzeln gew. allg. Gleichungen* (1923); *Zum Koebeschen Verzerungssatz* (1925); *Nullstellen-Verteilung bei Polynomen* (1926); *The Zeros of Riemanns Zeta Function* (1926). S. R.

6. *F. Soma*, akadémiai tisztviselő. A Magy. Tud. Akadémia korrektora és tisztviselője volt 1844-től haláláig. Igen sok német, francia angolt regényt, novellát, tudományos munkát fordított magyarra, amelyek az Athenaeum, Pesti Divatlap, Nemzetör, Pesti Napló, Hölgyfutár, Családi Lapok, Budapesti Hírlap hasábjain jelentek meg. Főbb fordításai: *Bulwer művei* (1841); *A spanyol költészet története* (1843); *Tíz év a francia irodalomból*; *Az orosz irodalom története a XIX. században*; *Svéd irodalom* (1843); *Az olasz költészet*; *A kereskedelem története*. A Nemzeti Színház részére több mint 30 színművet fordított, köztük Shakespeare, Molière, Dumas s Kotzebue műveit. Szerkesztette a Heckonast-féle Nemzeti Színházi Zsebkönyvtárt. T. Zs.

7. *F. Tivadar*, író, hírlapíró, szül. Pécsen 1894 nov. 2. A pécsi főreáliskola elvégzése után tanulmányait a budapesti egyetem filozófiai fakultásán folytatta. Újságírói működését a Pécsi Naplónál kezdte, majd Szegeden, Nagyváradon és Aradon dolgozott. Művei: *Ének két halotti maszkról* (verseskönyv); *Szerelmes kert* (román költők an-

tológiája); *Genovéva hercegnő bőre* (novella). Színdarabja: *Miss Montecarlo* (operett). Temesvárott él. Sz. I.

Fekete halál, l. Kútmérgezés.

Felbermann, 1. Henry, angol publicista, F. Louis (l. o.) testvére, szül. Mándokon 1850., megh. Frankfurtban 1927. Pozsonyban, majd a prágai és berlini egyetemeken tanult s főképen filológiával foglalkozott, majd doktorátust tett. 1873-ban Párisba ment, ahol «Bábel tornya» néven nyelvészeti intézetet alapított s munkatársa lett az «Evénement» és «Republique Française» folyóiratoknak, de George Sandnak és Judith Gautliernek is dolgozótársa volt. Hosszabb utazás után 1877. Londonban telepedett le s 1879. társalapítója lett a «United Service Gazette»-nak, 1880. pedig tulajdonosa és főszerkesztője az «Examiner» és «Life» c. folyóiratoknak. Később az «English Mail» folyóiratot adta ki Frankfurtban. Önállóan megjelent művei: *Die Ethik Spinozas*; *Geschichte der Mauren*; *Über Maimonides*; *Das Land der Sagas*; *Früher und später*; *Castle Nemes*; *Mein Traum*; *Der Turm von Babel*; *Wie ich meinen Beruf verfehlte*; *Ein soziales Erdbeben*; *Nur ein Weib* stb. S. R.

F. 2. Louis, angol író, szül. Magyarországon 1861., megh. Frankfurtban 1927. Már 1881. Angliába költözött, ahol testvére a Life c. társadalmi folyóiratot szerkesztette, melynek ő is munkatársa, majd tulajdonosa lett. Számos magas angol és magyar rendjel tulajdonosa, tagja volt a Magy. Földrajzi Társulatnak, a párisi világkiállítás magyar bizottságának is. Főbb művei: *Hungary and its people*; *The Pusztas*; *Ancstors of our Future Queen* (a Teck-család magyar őselőrel); *Gipsys Czinka's Poophery*, stb. Jókai több művét is F. fordította le angolra. S. R.

Feld, 1. Irén, színésznő, F. Zsigmond leánya, szül. Budapesten 1883 márc. 26. A Színiakadémia elvégzése után fellépett a Nemzeti Színházban, a Vígszínházban, majd a Magyar Színház tagja lett. 1910-ben önálló színtársulatot alapított Kamarajáték néven, melyen Ibsent és más klasszikusokat hozott színre, többeket közülük nálunk először. Főkép Ibsen női alakjainak kreálásában kiváló.

2. *F. Mátyás*, színigazgató és színműíró, F. Zsigmond fia, szül. Budapesten 1873. Fiatal kora óta a színi pályán működött és számos szórakoztató bohózatot írt a nyári színházak számára.

3. *F. Zsigmond*, színigazgató, szül. Spácán (Pozsony vm.) 1849. Bécsben végezte a színi iskolát s számos német színpadon működött. 1875-ben a Városligeti Nyári Színházban működött, eleinte mint színész és rendező, később mint igazgató. 1890 óta addig németnyelvű színházban magyar vígjátékokat hozott színre s teljesen megmagyarosította és újból felépítette azt.

Feldmann, 1. Artur, rabbi, szül. Galántán (Pozsony vm.) 1884 jan. 19. 1904–19-ig volt a budapesti rabbiképző növendéke. 1910-ben avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1912. pedig rabbivá. Ekkor lett pancsovai főrabbi, 1913 óta a pesti izraelita hitközség vallástanára. 1923-ban a pittsburgi zsidó hitközség meghívására Amerikába költözött. 1924-ben fölcserélte a pittsburgi

rabbiszéket a jelentékenyebb hamiltoni rabbiállással. Főműve: *A Mózes II. könyvéhez való Mechillák összehasonlítása, mint adalék a tanaitikus midrás történetéhez* (Budapest, 1910).

2. F. József, rabbi, szül. Szamoszegen (Szatmár vm.) 1858 okt. 1. 1877–87-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke, 1886. avatták bölcsezdoktorrá Budapesten, 1888. pedig rabbivá. Azóta ceglédi főrabbi. A forradalmakat követő időkben sok zaklatást szenvedett, úgy hogy állásából is visszavonult és csak tanulmányainak élt. A konszolidáció után visszatért állásába, amelyben most is működik. Műve: *R. Chanánél élete és működése* (Budapest, 1886.) F. D.

3. F. Mózes, rabbi, szül. Pazdicson (Zemplén vm.) 1860 jan. 10., megh. Budapesten 1927 aug. 11. A szikszói és nagymartoni jesivákon tanult. 1882-ben Galántára kerül apósa házába. 1891-ben ennek halála után megválasztották galántai rabbinak s egyúttal átvette az ottani jesiva vezetését. 1901-ben a Pesti Izraelita Hitközség meghívta Brill Sámuel Löw örökébe és így a pesti rabbinateus elnöke lett. 1921-ben átvette a Rabbiképző felső tanfolyamán a szertartástan és decizori irodalom tanítását, mely állását 1926 ig töltötte be. Irodalmi munkássága a rabbinikus irodalomba tartozik, melynek kiváló ismerője volt. Valamennyi dolgozatát héber nyelven írta, jórészt kéziratban maradtak reánk. Nevezetes a hadiözvegyek eskethetőségéről szóló értekezése (Budapest, 1916.) F. D.

4. F. Sámuel, rabbi, szül. Nagyváradon 1885. Héber tanulmányait a nagyvárad és frankfurti jesivákon végezte. 1920 óta mint katonai lelkész működött a román hadseregben, majd hittanár lett. 1928-ban a nagyszentmiklósi zsidó hitközség főrabbiává választották. Jelentős műve: *Vallás és szocializmus* (1918.) F. D.

5. F. Sándor, pszichoanalitikus, ideggyógyász, F. Mózes pesti rabbi fia, szül. Galántán 1890. A budapesti tudomány-egyetemen szerzett orvosi diplomát. A pszichózis gyógyításának egyik magyarországi úttörője. Kutatásait és egész munkásságát a praktikusság jellemzi. Első sorban gyógyítani akar s éppen ezért felfogásában nem ragaszkodik szigorúan Freudhoz, de a másik híres pszichoanalitikusnak, Alfréd Adlernek az eredményeit is elfogadja és alkalmazza, amennyiben azoknak praktikus hasznuk van. A Független Orvosanalitikusok Egyesületének elnöke és szóval és írásban értékes tevékenységet fejt ki a pszichoanalízis népszerűsítése érdekében. Budapesten és vidéki városokban állandóan tart előadásokat, külföldi és magyar tudományos folyóiratokban és évkönyvekben, valamint napilapokban sűrűn jelennek meg cikkei és tanulmányai. Könyvekben megjelent nagyobb munkái: *A férfi impotenciája és annak analitikus gyógyítása*; *A nő ösztönelete*; *Idegesség és ösztönelet*. Lefordította Vandeveldé: *Tökéletes házasság c. könyvet*. V. A.

Felebaráti szeretet. A biblia nyelve nem csupán az egy atyától vagy anyától született testvért tekinti és nevezi testvérnek, hanem számos helyen az egészen távoli rokonságot s az egész törzset szintén annak nevezi. (*Lev. 25.*

48., Zsolt. 49; Gen. 13. 8; 14. 14; 39. 15; Lev. 21. 10; Deut. 18. 7; II. Sám. 19. 13; Ex. 2. 11; 4. 18; Num. 32. 6; Deut. 10. 9; 17. 20; 23. 19; 24. 7; Jer. 34. 14; Num. 20. 14; Deut. 2. 4, 8; 23. 7; Amosz 1. 11). Ugyszintén a barátságra is előfordul a testvér kifejezés (*Sám. II. 1. 26; Amosz 1. 9; Jech. 11. 14*), amely esetben már magasabb jelentése van, mert a testvéri érzést akarja ezzel kifejezni: «Nyisd meg kezedet testvéred, a szegény előtt» (*Deut. 15. 11*); «Féljed Istent, hogy testvéred élhessen veled» (*Lev. 25. 36*). A testvér egy Atyának a gyermekeit jelenti: «Nem-e valamennyiünknek egy Atyánk van? Nem-e egy Isten teremtett mindannyiunkat? Miért cselekszik egy ember testvére ellen áruló módjára?» (*Maláchiás 2. 14*); «Nem szabad testvéredet gyűlölnöd szivedben» (*Levit. 19. 17*); «Mily jó és mily kellemes testvéreknek egyetértésben élniök» (*Zsolt. 133.*), míg a zsidó mindennapi liturgia ezt tartalmazza: «Az, aki házatokban lakozik, tenyészsen köztetek testvériséget és szeretetet, békét és boldogságot» (*Jer. Berachót 1. 3 b.*). A F.-et, mint fő erkölcsi principiumot a biblia papi kódexe (*Levit. 19. 18*) emeli ki és parancsolja meg: «Szeresd felebarátodat, mint saját magadat» s az ezt megelőző vers előrebo-csajtja, hogy «nem szabad gyűlölnöd testvéredet szivedben». Az ugyanilyen értelmű másik parancsot: «sem bosszút állnod, sem neheztelned nem szabad néped gyermekei ellen», a keresztény tudósok egyrésze szívesen vonatkoztatja csupán zsidókra, de ugyanazon bibliai fejezet további, 34-ik verse már ezt parancsolja: «az idegent, aki veled lakik, szintén szeretned kell, ... mint saját magadat», mely parancs különböző formákban még több helyt előfordul (l. *Szeretet* alatt). Az apokrif zsidó irat, a *Bölcsesség Könyve* ezt mondja: «a bölcsesség emberszeretet, az igazságosnak emberszeretőnek kell lennie» (1 b., 7. 23). A F. elvéből és parancsaiból következik, hogy felebarátaink, azaz embertársaink megalázása Isten hasonlatosságának öcsárlása (*Tanchuma-Midrás, Gen. R. 24. 5*). Hillel a F. törvényének gyakorlásában foglalta össze a zsidó vallás egész tanítását: «Ami rosszul esik neked, azt ne tedd felebarátoddal; ez az egész Törvény, a többi csupán magyarázat» (*Sábbát 31a*). Ezt az elterjedt zsidó erkölcsparancsot vették át Jézus és az evangelisták (*Jakab 2. 8; Márk 12. 28–34; Lukács 10. 25–28; Máté 7. 12; 19. 19; 22. 34–40; Róm. lev. 13. 9; Gal. 5. 14*; mely utóbbiban Hillel talmudi mondása szószerint idéztetik. A többi teremtmények (*beriósz*) kötelező szeretete szintén talmudi származású (*Abót 1. 12*), míg a gyűlölségről ezt tanítja: «A rokonteremtmények gyűlölete egyike ama három dolognak, amelyek miatt az ember kiűzetik erről a világról» (*Abót 2. 11*). A F. törvénybeiktatása és gyakorlása a zsidó génusz teremtménye és a zsidó vallás alapja a mózesi korszaktól a mai napig. (L. még *Szeretet, Arany szabály, Hillel, Abót, Judaizmus és Etika* címszavakat s azok irodalmát.) S. R.

Felekezet, egy ugyanazon vallást követőknek összessége. Van az állam szempontjából bevett és nem bevett felekezet. Az előbbibe nem

csupán születni, de belépni is lehet, az utóbbiba csupán születni. A zsidó vallást az 1895: 42. t.-c. nyilvánította bevett vallásnak.

Felekezetenkívüliség, az az állapot, mikor valakinek nincsen vallása. Ilyen helyzetbe való lépését természetesen nem az egyházi, hanem a polgári hatóságnál köteles bejelenteni. Nyilvántartása is a polgári hatóságra tartozik.

Felekezeti választott bíróságok, a magyarországi izraelita hitfelekezethárom különböző szervezetén belül létesített külön bíróságok. Tágabb értelemben idetartoznak a kongresszusi szervezetben működő községkerületi bíróságok (l. o.) is. A községkerületi bíróság azonban nem a felek kijelölése alapján alakul meg és így tulajdonképpen választottbírósnak nem tekinthető. Szűkebb értelemben tehát az izr. hitfelekezet választottbírószámai kétfélek: az orthodox szervezet és a statusquo-ante szervezet választottbírószámai. a) Az orthodox szervezetben működő választottbírószárok hatáskörébe a hitközségek kebelében, vagy a hitközségek között felmerülő viszályok eldöntése tartozik. Oly hitközségi viszályoknál, melyek kizárólag közigazgatási vagy pénzügyi természetűek, mindegyik fél két-két világi tagot választ bírónak, akik azután együtt egy rabbit választanak elnökké. Ettől a választottbírószágtól felebbezni lehet a felebbezési választottbírószárhoz, ahova mindegyik fél egy-egy rabbit és világi tagot választ, akik azután együtt egy rabbit választanak elnökül. Vallási kérdésekben felmerülő jogvitákat oly választottbírószárok döntenek el, amelyek a fenti felebbezési választottbírószárok mintájára alakulnak sily ügyekben felebbezésnek helye nincsen. b) A statusquo-ante szervezet keretében létező választottbírószárok tagjait a «szövetségi tanács» tagjai alkotják (l. *Statusquo-ante szervezet*). A statusquo-ante szervezet választottbírószárainak hatáskörébe tartoznak: a rabbik és a hitközségek, a hitközségek és tisztviselőik vagy ezek özvegyei közt szolgálatuk vagy javadalmazásuk tekintetében felmerült vitás ügyek és a hitközségek igazgatása keretében felmerülő panaszok. Ezek a választottbírószárok a következőképpen alakulnak meg: ha vitás vallási kérdéssről van szó, úgy mindegyik fél a szövetségi tanács egy-egy rabbi tagját választja bírónak, a két rabbi pedig egy rabbielnököt választ. Ha vallási kérdéseken kívül anyagi vagy igazgatási kérdés is vitás, úgy mindegyik fél egy-egy világi és egy-egy rabbi tagot választ a szövetségi tanács köréből és ezek egy rabbi tagot választanak elnökül. Ha pedig kizárólag anyagi vagy igazgatási ügy képezi a vita tárgyát, úgy mindegyik fél a szövetségi tanács egy-egy világi tagját választja bírónak s a két bíró választ egy harmadikat elnökké. Ez a választottbírószárok ítéletét indokolni és írásban kiadni tartozik.

M. E.

Irodalom. Hajnóczy, A magyar zsidók közjoga; Lőcse 1909; Munkácsi E., Az izraelita hitközségek alkalmazottainak szolgálati jogviszonya, (Budapest 1927.)

Feleki, 1. Béla, ügyvéd, törvényhatósági bizottsági tag, a Pesti Izr. Hitközv. alelnöke, szül. Lovasberényben 1862 okt. 3., megh. 1923 márc. 1. Gimnáziumi tanulmányai után a budapesti egyetem jogi fakultását végezte. A 90-es évek egy-

házipolitikai mozgalmában és a recepciós javaslat előkészítő munkálataiban tevékenyen működött közre. 1890-ben tagja lett a fővárosi törvényhatóságának. Főleg a pénzügyi és szociálpolitikai kérdések felé irányult figyelme. Emlékezetes sikert aratott a fővárosi kölcsön ügyében és nagy érdemei vannak a szociálpolitikai ügyosztály létesítése körül (1912). Radoczi János mellett jelentékeny buzgalmat fejtett ki a terézvárosi polgárság megszervezésében, számottevő tagja volt a demokratapártnak. 1919-ben a Pesti Izr. Hitközség oktatásügyének lett a vezetője, majd a hitközség alelnöke. Nevéhez fűződik a hitközség fiú- és leánygimnáziumának életrehozása. Az évtizedeken át vajudó zsidó középiskolai kérdést megoldotta: megnyitotta az első magyarországi zsidó gimnáziumok kapuit.

2. F. Mór, orvos, szül. Sárospatakon 1834. Mint 14 éves gyermek résztvett a magyar szabadságharcban a Pálkövy tanár által alakított guerilla-csapatban. Az olasz-francia háborúban (1859) tábori orvos volt. Sok tanulmánya jelent meg a szaksajtóban. Önálló művei: *Emlékirat a magyar zsidók egyenjogosttása ügyében* (Budapest 1868); *Az élet és egészség rendszere* (Beregszász 1879); *A pálinka ital kártékony hatása* (1883).

3. F. Sándor, orvos, szül. Lovasberényben 1865 okt. 31. Budapesten tanult s u. o. 1910. tisztiorvos lett. Irodalmilag főleg közegészségügygel foglalkozott. E tárgyú munkája: *Budapest egészségügye érdekében alkotott rendeletek és határozatok* (3. k. 1904—9). Szépirodalmi munkái: *Vándorfelhők* (1898); *Árnyak és sugarak* (1904); *Az én mezőm* (1912). Műfordításai: Lenau versei és Német balladák (Magy. kvár).

Felek, 1. Géza (magyarfeleki) író, F. Hugó fia, szül. Budapesten 1890 nov. 4. Egyetemi tanulmányait u. o. és Berlinben végezte. Eleinte a Nyugat-ba írt művészettörténeti cikkeket, majd a Pesti Napló és Világ munkatársa s ez utóbbi lapnak 1920—26. szerkesztője volt. Önállóan megjelent értekezései: *Tanulmányok* (1912); *Szinyeyi Merse Pál* (1912); *Képek, könyvek, évek* (1912); *India és a világháború* (1915); *Észak-Amerika benépesülése* (1917).

S. R.

2. F. Hugó (magyarfeleki), orvostanár, szül. Lovasberényben 1861. A budapesti egyetemen tanult és 1898. u. o. az urológiából magántanári képesítést nyert, majd a Poliklinika urológiai osztályának lett a főorvosa. Az ő kezdeményezésére létesült a Teleia egyesület, melynek szintén főorvosa. 1903-ban az Orvosszövetség urológiai szakosztályának elnöke, 1905. az Orsz. Közegészségi Tanács rk. tagja lett, 1910. pedig nemesiséget kapott. Nagyobb munkái: *Az ivar- és húgyszervek blennorrhéa megbetegedései* (2. k. 1890); *Klinik der Blasenkrankheiten* (1896); *A gonorrhéa húgycsőgyulladás abortív orvoslásáról* (1912); *A húgycső betegségeinek mikroszkopikus kórjelzése és orvoslása* (1917).

Felelősség. A talmudi jogrendszer sohasem szünetelőnek fogja fel az ember F.-ét. A tetteiért minden körülmények között helyt kell állania, még ha olyan állapotban követte is el őket, amelyben az öntudat lecsökken. Különösen áll

ez azokra az állapotokra, amelyeket az ember saját akaratából maga idéz elő, tehát az alvás vagy a részegség állapota. Az erre vonatkozó szentencia így szól: *Ódom muod lëódom*, az ember minden körülmények között felelős (Bába Káma 3b).

F. M.

Felfedezések, I. Földrajz és Közgazdaságtan.

Fellebbezés, héb. *bitul hadin, hachzórasz hadin*. A zsidó jog eredetileg nem ismerte a bírói ítélet elleni fellebbezést egy magasabb fórumhoz, mert felfogása szerint a törvényhozásban nem lehetnek alacsonyabb és magasabb fokozatok. A zsidó jog szerint ugyanis a törvénykezésnél Isten is jelen van s a bíró tulajdonképpen Isten helyett s az ő nevében ítélkezik. Mégis voltak esetek, mikor bizonyos ügyekben egy magasabb fórum döntött. Így, ha a törvényszéknek valamely Tóra-törvény vagy jogszabály értelmezését illetőleg kétségei támadtak, a 71-ek tanácsához a «Bész din hagódó»-hoz fordult s annak utasításai szerint ítélkezett. Büntető ügyekben semmiféle F.-nek nem volt helye, már csak azért sem, mert az ilyen ügyekben az ítéletet azonnal végrehajtották. Polgári ügyekben már a Misna idejében voltak olyan határozatok érvényben, amelyek a F.-hez hasonló hatás elérését célozták. Általában a F. a mai értelemben vett F.-től abban különbözött, hogy a felsőbb fórum nem ítelt, csak utasításokat adott, melyeknek alapján a törvényszék már egyszer meghozott ítéletét revízió alá vette és esetleg módosította. A F.-t tehát tulajdonképpen a felülvizsgálat pótolta, ez azonban csupán valamely jogi alapszabály helyességére vonatkozhatott, de semmi esetre sem magának a bírónak az ítéletére, mert arról senki sem kezekedhetett, hogy a magasabb törvényszék ítélete igazságosabb lesz, mint volt a bíróé. Az ilyen F.-en kívül helye volt még a por újrafelvételének, ha az elítélt olyan új bizonyítékokat szerzett be, melyek esetleg ártatlanságát igazolhatták. Ezt az újrafelvétele mindig az a törvényszék intézte, mely előbb az ítéletet meghozta. Hogy a tömeges újrafelvételeknek gátat vessenek, a vádlottól nyilatkozatot kívántak s ha ez lemondott a további bizonyításról, akkor a revízió lehetősége végérvényesen megszűnt. Jelenleg a palesztinai egybesült askenázs-szefárd forabbinátus tölti be a felelővíteli bíróság szerepét Palesztinában, de természetesen csak halálbüntetésekben.

F. M.

Fellner, I. Dénes Pál, író és filmgyáros, szül. Budapesten 1888., megh. Berlinben 1928. Egyetemi tanulmányai után a Pester Lloyd munkatársa lett, majd berlini lapoknak dolgozott. 1916-ban megírta Bötvös József *Karthauzi* c. regényének filmscenáriumát, A háború után ismét Berlinben telepedett le, mint filmdramaturg s 1926. megalapította Somló Józseffel (l. o.) a Fellner és Somló berlini filmgyári céget.

R. I.

2. **F. Frigyes*** (németvölgyi), egyetemi tanár, nemzetgazdász, szül. Budapesten 1871 júl. 11. U. o. tanult jogot s előbb ügyvéd volt, majd a M. Agrár- és Járadékbank igazgatója lett, országszerte a budapesti egyetemen az agrárpolitika magántanára, 1914. ny. rk. tanár, 1920.

a közgazdaságtani-kar rendes nemzetgazdaságtan tanára, majd dékánja lett. Tagja a M. Tud. Akadémiának és több külföldi előkelő tudományos társulatnak. Rendkívül termékeny közgazdasági író s mint ilyennek nevét külföldön is igen előnyösen ismerik. Nagybbr művei: *A nemzeti vagyon becslése* (1893. egyetemi pályadíjjal jutalmazva); *A kiegészítő vagyonadó és szerepe a magyar adórendszerben* (1895); *A tőzsde megadóztatása* (Hegedüs L.-tal közösen, 1895); *Adalék mezőgazdasági hitelpolitikánkhoz* (1897); *A járadékbirtokok rendszere és alkalmazása Magyarországon* (1900, németül 1905); *L'évolution de la richesse nationale* (1901, magyarul is); *Die Schätzung des Volkseinkommens* (magyarul is, 1903); *A nemzetközi fizetési mérleg és alakulása Magyarországon* (németül is, 1908); *La dette hypothécaire et les charges publiques des immeubles en Hongrie* (1909); *A valuta rendezése Magyarországon, különös tekintettel a készfizetések megkezdésére* (2 k. 1911, németül is); *Ausztria és Magyarország nemzeti vágyona* (németül is, 1913); *Ausztria és Magyarország nemzeti jövedelme* (németül is, 1913); *Magyarország mezőgazdasága és a gazdasági közlekedés Németországhoz* (németül is, 1915); *Az egyenes adók reformja Magyarországon* (németül is, 1916); *Az átmeneti gazdaság kérdéseiről* (németül is, 1917); *Csonka-Magyarország nemzetközi fizetési mérlege és a jóvátétel problémája* (1927, ném. 1923); *A magyar szt. korona országai nemzeti vagyonának és jövedelmének megoszlása a mai Magyarország és az utódállamok közt* (németül is, 1923); *A mai Magyarországnemzetközi fizetési mérlege* (franciául is, 1924); *A pénzügyrendszer reformja Magyarországon* (franciául is, 1925); *La situation financière de l'État Hongrois* (angolul is, 1924).

3. **F. Henrik***, nagyiparos, felsőházi tag, szül. Újvidéken 1859. Iskolai tanulmányait a kereskedelmi Akadémián végezte és 1882. a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank kötelékébe lépett. Itt működött 1911-ig mint ügyvezető igazgató. Ekkor átvette a tulajdonát képező Leipziger Vilmos-féle szesz- és cukorgyár vezetését s ezóta tevékenységét a gyáriparnak szentelte, melynek európai hírvé reprezentánsa. A Gyosznak egyik vezetője, majd Chorin Ferenc (l. o.) utódjaként elnöke lett, közben a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank is alenőkévé választotta meg. Számos ipari és kereskedelmi részvénytársaság elnökségének és igazgatóságának tagja. A kereskedelmi és iparkamarák 1927. felsőházi tagnak választották.

4. **F. József**, rabbi, szül. Sopronban 1862., megh. Sátoraljaújhelyen 1926. Pozsonyban tanult és u. o. sokáig még apósa házában is folytatta tanulmányait. Csak 1902. vállalt rabbiállást, mint atyja utóda a sopronmegyei Beleden, hol 1922-ig működött. Ekkor választották meg rabbinak Sátoraljaújhelyen, ahol haláláig működött.

F. D.

5. **F. Sándor*** (toronyi), építész, szül. Budapesten 1857. A budapesti műegyetemen és a bécsi képzőművészeti akadémián tanult. Azután (1876—79) Párisban dolgozott Garnier, a párisi nagy opera építészé mellett. A magyar fővárosban és vidéken számos magánépületet, kas-

télyt és palotát épített. Legjelentékenyebb alkotása a késői csúcsíves formákban épített pénzügyminisztérium palotája a Várban.

F. B.

Felsőházi képviselő. Az országgyűlés felsőházáról szóló 1926: XXII. t.-c. 4. §-ának B) 6. pontja rendelkezik az izraelita vallásfelekezet felsőházi képviselőtéréről. A törvény alapján maguk a hitközségek választják a két felsőházi képviselőt, még pedig életfogytiglan. A felsőház képviselőit a lelkészek közül kell választani. Az izraelita vallásfelekezet felsőházi képviselőtérének ügye az 1921. évben került szőnyegre. Az 1922. készült törvényjavaslat azonban az izraelita hitfelekezetet teljesen mellőzte. A Magyarországi Izraeliták Országos Irodája és az Orthodox Izraelita Központi Iroda e javaslat ellen együttes felterjesztéssel éltek, mire a kultuszminiszter a megbeszélés alapján hozzájárult a két iroda álláspontjához, nevezetesen ahhoz, hogy az izraelita vallásfelekezet a képviselőre két tagot igényel. A beterjesztett 751. számú törvényjavaslat az izraelita vallásfelekezet képviselőtérére az izraelita hitközségek kiküldöttjei által választott egy tagot jelöl ki. Az irodák erre a két tag küldését intézményesen biztosítani kérik. Ezek után az 1926: XXII. t.-c. ezt törvénybe iktatja, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 88,206/II. 1926. számú rendelete pedig a választás módjait szabályozza. A választási jog gyakorlására jogosultak a hazai önálló izraelita hitközségek, amelyek a választójogot 2—2 kiküldött által gyakorolják, ezek egyike a hitközség elnöke, esetleg alelnöke, másika a hitközség szabályszerűen megválasztott lelkésze. A pesti kongresszusi hitközség a 2 kiküldöttön felül további 18, tehát összesen 20 kiküldött útján vesz részt a választásban. Az izraelita vallásfelekezetet a felsőházban képviselő lelkész választása kijelölés alapján történik. A kijelölő bizottság tagjai a kongresszusi alapon álló szervezetűekre nézve a működő 8 izraelita községkerület elnökei, illetőleg alelnökei, továbbá az Országos Rabbi egyesület elnöke és alelnöke és a pesti izraelita hitközség rabbínátusa által e célból választott két lelkész. A kijelölő bizottság elnöke az Országos Izraelita Iroda elnöke vagy alelnöke. A kijelölő bizottság 3 lelkészt hoz javaslatba; ezek közül az egyiknek a Pesti Izraelita Hitközség egyik lelkészének, a másiknak a vidéki kongresszusi hitközségek egyik lelkészének és harmadiknak a statusquo-ante hitközségek egy rabbijának kell lennie. E választási szabályzat alapján a kijelölő bizottság kongresszusi részről Löw Immanuel dr. szegedi, Fischer Gyula dr. pesti és Bernstein Béla dr. nyiregyházi, főrabbit, orthodox részről pedig Reich Koppel budapesti, Rosenbaum Aron kisvárdai és Strasszer Salamon debreceni főrabbit jelölte, akik közül a hitközségek kiküldöttjei 1927. jan. 6. Löw Immanuel szegedi főrabbit választották meg a kongresszusi, Reich Koppel budapesti főrabbit pedig az orthodox zsidóság felsőházi képviselőjéül.

F. D.

Felsővisó (*Viseul de sus*) R. Máramaros vm. 9249 lak. A hegyvidék egyik legnagyobb, a hagyományokhoz leghívebben ragaszkodó hitközsége. Aránylag fiatal hitközség a F.-i, mindössze 1877.

alakult meg. Előzőleg csak pár zsidó család lakott a hitközség területén, de a 80-as években erőteljesen megindult különböző vidékekről a zsidó családok beözönlése. Az alapítók Gottlieb Ábrahám, Fried Juda és Pollák Saul Léb voltak. Első főrabbi a hitközségnek Güntzler Sámuel volt (szül. Sátoraljaújhelyen 1835., megh. F.-n 1911.), aki a maga idejében nagy talmudtudós hírében állott. A hitközség hatalmas arányú és gyors tempójú fejlődését mi sem mutatja jobban, minthogy 1859-től kezdve néhány évtized alatt négy templomot épített. A templomok építkezési költségeit a hitközségi tagok adták össze olyképen, hogy előre lefizették a templomi ülőhelyek árát. A vallásos nevelés minél szélesebb körökben való elterjesztése céljából a hitközség első rabbija jesivát alapított, majd nemsokára megnyílt a Talmud Tóra is. E két iskola valóságos bástyája a felvidéki orthodoxia hagyományainak s növendékeinek száma — akik messze vidékekről özönlének ide — eléri a 600-at. A hitközség kulturális igényeinek kielégítését célozza a Degel Hatora c. héber nyelvű havi lap. A Chevra Kadisa 1895. létesült (elnökei Steinmetz Mózes és Pollák Pinkász). Van ezenkívül még egy Bikur Cholim-egylet, melynek vezetői Lax Ábrahám, Gauer Osiás és Hágér Naftáli, egy Kézműsegélyző-egylet a nagy számban lévő iparosok támogatására, továbbá egy nő- és egy leányegylet. A hitközség több tagja értékes gazdasági tevékenységet fejt ki. Kiválik közülök Elefánt Sándor vármegyei bizottsági tag, akinek fűrésztelepe 150 embernek ad kenyeret. Steinmetz Mózes és Kratz Mechel malma 80 embert foglalkoztat. Ifj. Fruchter Lázár fűrésztelepén 60, Léb Wolf malmában 70 munkás dolgozik. A hitközség körülbelül 600,000 leies évi költségvetéssel dolgozik. Anyakönyvi területéhez Középvísi, Alsóvísi, Leordina, Petrova, Bisztra, Majszin, Szacsal, Jend, Szelistye, Dragomérfalva, Konyha és Kisbocksó községek tartoznak. Lélekszáma kb. 5000, a családok száma 900. Érdekes, hogy adókvetés nincs a hitközségben, úgyhogy a tagok önkéntes adományaiból fedezik a hitközség adminisztrációjának költségeit. A hitközség tagjai nagy számban vettek részt a világháborúban s közülök 16-an haltak hősi halált. A hitközség jelenlegi vezetősége: Léb Wolf, Elefánt Sándor és Fogel Fischel elnökök, Silberherc Ferdinánd pénztárnok, Teszler Sámuel és Illovits Eizik számvizsgálók, Brettler Littman Talmud Tóra felügyelő, Fliegelmann Sámuel hitközségi tanácsos, Korn Iczik Mojse gazdasági felügyelő, Kann Adolf jótékonyági felügyelő, Steinmetz Mózes, Mármor Mózes, Fruchter Hers, Fischler Lázár, Kratz Mechel Hers, Grünbaum Ferenc, Weinberger Ábrahám, Salamon Meilich, Niszel Emánuel és Stein Lázár előjárók, Hágér Mendel főrabbi, Weisz Dávid alrabbi, Horovitz Bernát, Pollák Hers kántorok és Fogel Izidor jegyző.

Feltámadás (héb.: *techijasz hamészim*). A halottak feltámadásáról szóló hit aránylag későn fejlődött ki a zsidóságban, még pedig parszi és görög hatás alatt, de aztán oly mély gyökereket eresztett, hogy ma már megbolygatni sem lehet az egész vallásrendszer megrendülésének veszedelme nélkül. A F.-ról szóló hit belekerült a

liturgiába is, még pedig a tizenhárca benedikcióba (*sēmone eszré:*) «Dicsértessél Isten, aki megelevenítet a halottakat». Maimonidesz fölvetette a tizenhárom hitvallomásba és a zsidóság vallásának alapvető dogmájául fogadta el. A tizenhárom hitágazatról való vallomástétel (*selós eszré ik-kórim*) a mindennapra eső vallásos observanciák közé tartozik és így minden vallásos zsidó a F.-ban való hitét is megerősíti minden reggel az istentisztelet keretében.

A F. után való vágy először Jób könyvében jut kifejezésre (14. 13—15), sőt a masszoretikus szövegben (19, 25—26) az abban való hit is. Az ó-héber mentalitásra jellemző, hogy a nemzeti egység szenvedélyes várakozásában nem a halott ember, hanem a nemzet F.-ára gondoltak s Jeremiásnál (31. 29) s Ezékielnél (18) is az egyetemesség szerepel, sőt Jób reménységeinél is. A Zsoltárok felfogása szerint (99. 73) csupán a gonoszok lelke jut a Seóiba, az igazságosaké egyenesen Istenhez. Jeremiás és Ezékiel szintén hasonló felfogásúak. A F. nacionalizmusa új kifejezésre jut a messianizmusban, melyet Jesája (26. 19) fejez ki 330 körül Kr. e. Dániel próféta is a közös F.-ban reménykedik (12. 1—4), az ő könyve pedig az időszám. el. 165 körül keletkezett. Az eredeti zsidó felfogás és bölcsesség tehát nem zárt ki a F.-ból senkit sem. Az apokrifák tovább fejlesztik a F. elméletét. Az (étióp) *Enoch könyve* pl. kidolgozza a Seólt, az alvilágot, amelynek négy osztálya közül három feltámad. A *II. Makkabeusok* szerint az egész zsidóság részesedik a F.-ban (6. 26.; 7. 9—36.; 14—46), viszont Enoch jelenései szerint csupán az igazságos érzületű izraeliták támadnak fel az égi királyságban. Némely Zsoltár azonban ellentmond ennek a koncepciónak s a F.-tlehetetlennek tartja (v. ö. 88. 10.; 115. 17). A szláv *Enoch könyve* a testi F.-t kizárja s csupán a lelkit ismeri el. Ugyanez a felfogásuk a *Jubileumok* könyvének (23. 31) és az *Assumptio Moysis*nak (10, 9). A 49. és 73. Zsoltárok, az alexandriai zsidó írók, a *Salamon Bölcsessége* (3. 1—4.; 4. 7. 10), a *IV. Makkabeusok* ugyanezt vallják, *Baruch Apokalypsise* (49—51. 4) és *II. Ezra* (7. 32—37) pedig kiterjesztik a F.-t az egész emberiségre. Mindezek az apokrif iratok a F. hitét a farizeusokra vezetik vissza (*II. Makkab.* 7. 9—36; 12. 43—44), ahol érvek vannak felhozva a szaduceusok ellen. A rabbinikus irodalomban a lélek halhatatlanságának hite fontosabb, mint a testi F., de hisznek a test F.-ában is (*Szanhedrin* 90b—92b) a Bibliában előforduló, halottaknak tett ígéret alapján (*Exod.* 10. 4; *Deut.* 11. 9; *Num.* 18. 28; *Deut.* 4. 4; 31. 16; 32. 39) és a jövő életre vonatkozó hasonló kijelentések miatt (*Exod.* 15. 1; *Deut.* 33. 6; *Jós.* 8. 30; *Zsolt.* 84. 5; *Jesája* 70. 8; *Chullin* 142a; *Deut.* 5. 16; 22. 17). A szaduceusok tagadták a F.-t (Josephus, *Antiquitates* XVIII. 1, § 4; u. a. *De Bello Judaico* II. 8, § 14. *Apost. Csel.* 23. 8; *Szanhedrin* 90b; *Abot d' R. N.* 5.), annál inkább vallották azt azonban a farizeusok, akik ezt a hitet bevitték a liturgiába is, ahol máig változatlanul megmaradt, miután a farizeus teológusok alapvető hite volt. (*Szanhedrin* 10, 1; v. ö. *Abot* 4, 22; *Szóta* 9, 15). Az esszénusok a farizeusokból kiválva, szintén ugyan-

így hittek a F.-ban. A rabbik szerint Jób és Ézsau nem hittek benne (*B. Batra* 16a, b). «Aki nem hisz benne, az nem is fog részesedni abban», mondja a Talmud (*Szanhedrin* 90b). Igen elterjedt hit volt az is, hogy Elija és a Messiás fogják a halottakat feltámasztani s számos vita van a Talmudban akörül, hogy ki fog abban részesedni; legtöbbszörre az igazságos érzületűeket és életűeket részeltetik abban (*Taanit* 7a), mások csak a zsidókat, R. Jonathan szerint (*Pirké R. Eliezer* 34), az egész emberiség részesül a F.-ban, de az utolsó ítélet után a gonosz másodsz. r és örökre meg fog halni. Ugyanezt vallja az Új-Testamentum is (*Luk.* 14. 14; 20. 35). A F. a zsidó messianizmusnak egy része (l. *Messiás*) s különösen a zsidóság mártírjai, akik a Törvényt haltak meg, részesednek abban (*II. Makkab.* 7. 6, 9, 23; *Jalkut Jesája* 26. 9; *Midras Tehillim* 17. 14; *Sibyllinák* 2. 85). Az «országot örökölni» bibliai és talmudi kifejezés egyértelmű a «jövő élet» fogalmával, minél fogva sokan a F.-t csupán a Szentföldre értelmezték. Az utolsó ítélet, melyet «második halál»-nak is neveznek a Targumok és próféták, a gonosztevéket végleg kipusztítja. (*Toszefta Szanhedrin* 13; *Midras Tehillim* 6. 1; 9. 15). Az egész zsidó F.-i hit megegyezik abban, hogy csupán Isten műve a F. s ettől visszhangzik a zsidók naponkénti liturgiája is. Maimonides az egyébként nem dogmatizált Hitágazataiban (l. o.) az utolsót így szövegezte: «Szilárdan hiszem, hogy bekövetkezik a halottak F.-a akkor, amikor a Teremtőnek az tetszik, dicsértessék az Ő Neve». Szaádja gaon szintén fődoktrínának tartotta a F.-t «Emunot we-Deóth» c. vallásfilozófiai művében s véleményét a *Szanhedrin* 10. 1-re alapította. Chaszdai Crescas nem tartotta annak, sem Albo (XIV. és XV. sz.), bár hittek benne s úgy ók, mint Bachja, Kimchi, Isaac Aboab csak az erényes életűeket részeltetik benne, míg Abravanel és Menasse b. Izrael minden embert. Juda ha-Lévi a *Cuzari*-ban tisztán képletesnek fogja fel az egész F.-t. S. R.

Félnünep. Peszach harmadik, negyedik, ötödik és hatodik napja, szukkosz harmadik, negyedik, ötödik, hatodik és hetedik napja csak félnünepnek számít. A munkaszünetre vonatkozó törvények nem vonatkoznak a félnünepre és csupán az ünnepi liturgia különbözteti meg e napokat a köznapoktól. Félnünep még a ros chódes (a hónap első napja), a chanuka, a purim és a chamisó ószor bisvát. Peszach és szukkosz félnünepeln hallelt is, muszafot is mondanak, a többin egyiket sem, a félnünep jellege egyéb szertartásokban jut kifejezésre (l. az illető címszókát). F. D.

Felvett vallás. A pogány korok megtértjei vettek fel különböző vallásokat. Így vették fel a zsidó vallást a kozárok (l. o.) is még ősi hazájukban. A magyar honfoglalás után az új hazában megtelepedett kozárok F.-a még mindig igen sok tekintetben különbözött a született zsidók öröklött vallási szokásaitól. A vándor, harcos és nyugtalan vérű kozár zsidók vallási szokásai csak a különbségekre szorítkoztak. A megkötött és szigorú vallásos gyakorlatokat már életkörülményeik

miatt sem végezhetők, így nem ünnepelték meg a szombatot sem és a mindennapos munkát akkor is változatlanul folytatták. 1050 körül még ezek a szokások éltek. A zsidó tudomány is teljesen ismeretlen maradt előttük. Ez a vallásos közöny több esetben váltott ki rendkívüli intézkedéseket a külföldön élő teológiai tekintélyek részéről, de mindig eredmény nélkül.

U. L.

Fél-zsidók. Hitüktől, vagy népi karakterüktől eltávolodott zsidókat értettek alatta. Ezt a kifejezést legelőször Verbóczy István használta az 1524 szept. 8-iki országgyűlésen, amikor vehemens támadást intézett a kormány ellen, hogy a «legragadozóbb és legkegyetlenebb emberek, sőt fél-zsidók sincsenek már a közhivatalokból kizárva, kikhez, mivel a kincstárt gonoszságuk már kimeríté, a legkisebb szükség esetén kénytelenek vagyunk folyamodni, hogy nagy uzsorára pénzt kölcsönözzenek». Verbóczy Szerencsés Imrére (I. o.) célzott, mivel az megkeresztelkedése ellenére sem tudott teljesen elszakadni a zsidóságtól, vagy pedig azért, mert még megkeresztelkedése után sem tudták neki megbocsájtani a zsidóságát.

U. L.

Fémes László, újságíró, szül. Nagyváradon 1893. Több szépirodalmi műve jelent meg. Jelenősebb *Regényfigurák* c. könyve. A nagyváradi színház 1928. bemutatta a *Tűzijáték* c. háromfelvonásos vígjátékát.

Fémes-Beck Vilmos*, szobrász, szül. Budapesten 1885., megh. u. o. 1918. Beck Ö. Fülöp (I. o.) testvéröccse. A háborúban szerzett betegsége folytán korán, 33 éves korában halt meg, de így is legkittünőbb plakettművészeink közé emelkedett. Első arcképmellszobrát a Művészházban állította ki (1910), nevét azonban a Nyolcok 1911. és 1912. évi kiállításán szereplő kis plasztikai művei és vésett érmei tették széles körben ismertté.

F. B.

Fenichel Sámuel, ornitológus és utazó, szül. Nagyenyeden, megh. Új-Guineában 1893. Szülővárosának ref. kollegiumában tanult s Herepey Károly és Csató János vezették be a természet-tudományokba. Dacára gyenge szervezetének és tüdőbetegségének, előbb a Dobrudzsa mocsarait kutatta fel zoológiai szempontból, majd Új-Guineába ment rendkívül nehéz viszonyok között. Itt tizennégy hónap alatt 206, részben ismeretlen madárfajt gyűjtött és preparált, ezenkívül több, mint tízezer pillangót és bogarat. Kutatásainak csak korai halála vetett véget. Herman Ottó az *Aquila* c. folyóiratban emlékezett meg róla s azt állítja, hogy Körösi-Csoma S. óta nem volt magyar tudós, aki oly nehéz viszonyok közt annyit el tudott volna érni tudományos céljaiból, mint F.

Fenyéri Mór, színész és drámaíró, szül. Budapesten 1857., megh. u. o. 1927. A középiskolák elvégzése után színész lett. Előbb Szatmári Károly, majd Krecsányi Ignác társulatánál működött, főleg klasszikus drámai szerepekben. 1894-ben egy társadalmi drámájával elnyerte az Akadémia 100 aranyas pályadíját. Budapesten a Magyar Színház szerződtette, ahol *Bánk bán* Peturjával és Shakespeare szerepekkel nevét hamarosan elismertté tette. 1912-ben nyugalomba vonult.

Fényes, 1. Adolf, festő, szül. Kecskeméten 1867. A múlt század 90-es éveiben a nagybányai festőkkel csaknem egyidejűleg feltűnt modern művésznemzedék egyik nagyjelentőségű képviselője. 1901 óta nyaranként Szolnokon fest és mint a szolnoki művésztelep egyik alapító tagja, ma annak vezető mestere. Középiskoláit szülővárosában végezte, majd Budapesten jogásznak készült, de csakhamar a Mintarajziskolába iratkozott, hol Székely Bertalan alatt tanult (1884–7), utána három évig Weimarban Max Thedy alatt (1894-ig), közben 1891. Párisban a Julien-akadémián Bougereau és Ferrier alatt. Először a Műcsarnok 1894-iki tavaszi kiállításán szerepelt (*Nagyapó; Thüringiai paraszt*). 1894-ben hazajött és a Benczúr-iskola tagja lett (1897-ig). 1895-ben *Pletyka* c. képével (Szépműv. Múz.) a Társulati díjat, 1897. *Civódás* c. képével a Rudics-díjat, 1901. pedig *Öreg ember* c. képével (Szépműv. Múz.) a Lipótvárosi Kaszinó díját nyerte el a Műcsarnokban. 1905-ben nagy gyűjteményes kiállítás keretében a Nemzeti Szalonban mutatta be addigi munkásságát. 1907-ben résztvett a Miénk (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre) megalapításában és annak 1908-iki kiállításán nagyobb gyűjteménnyel. A Szinyei Merse Társaság egyik alapító tagja és részt vesz annak kiállításain. Művészetének egész fejlődését az Ernst Múzeumban rendezett gyűjteményes kiállításain (1912, 1918, 1923, 1927) lehetett nyomról nyomra követni. Szolnoki termésének néhány válogatott képét állította ki a szolnoki festők csoportjában a Műcsarnok 1927–28. évi kiállításán. Szerepelt mindenütt a külföldi reprezentatív magyar kiállításokon. Több mint 30 évre visszanyúló művészete tárgylag, mint előadási módjában a fejlődés rendkívül gazdag és folyton emelkedő vonalát mutatja. Legelső képein (*Thüringiai paraszt*) a naturalizmus minden eszközét megragadja, majd a Benczúr-iskolába kerülve «nagy kompozíciók»-at (*Pletyka; Civódás*) fest, ezeken belül érvényesítve naturalista hajlamait. Az 1898. év jelzi az iskolától való szabadulást. Munkásokat és szegény emberek életéből vett képeket fest széles impresszionisztikus előadásban, sötét színekkel. (*Család*, mely az 1900-iki párisi kiállításán díjat nyert; *Az özvegy; Öreg ember*, valamennyi a Szépműv. Múz.-ban; *Anyá és gyermeke; Napszámos; Anyaság*). 1903-tól kezdve színei megvilágosodnak, melyeket nagy felületekben rak egymás mellé (*Csendes boldogság; Egy legény és egy leány*). Ez a világosodás még inkább megnyilvánul már erősen stilizált kisvárosi utcaképein (*Kisvárosi délelőtti Vácott; Kisvárosi csönd; Szent Endrei utca*). Ettől kezdve folytonosan egyszerűsödik: ez jut kifejezésre 1907 körül festett néhány kevés eszközzel kifejező arcképén (*Kohner Adolf báró; Jakab Dezső; Sarbo Leó*), világos színekben stilizált egyszerű csendéletein (*Falusi virágok; Paraszt csendélet*) és templom-enteriőrjein (*Szolnoki nagytemplom; Falusi templom; Budai szerb templom*). A színességre és stilizálásra való törekvés bírja gazdag enteriőrök (*Madame de Maintenon szalonja Fontainebleauban; A firenzei gobelin-múzeum-*

ban), színes, formákban gazdag esendéletek (*Porcellánóra; Bonbonnière*) festésére. Ez a stilizálásra való törekvés vezeti a háború alatt és azt közvetlenül követő években alkotott kisebb méretű bibliai képeihez (*Noé bárkája; A zsidók megverik Amálek seregét; Ábrahám és az angyalok; Mózes vizet fakaszt a sziklából*) továbbá mesehangulatú, alakokkal élénkített tájképeihez (*Régi város; Romantika; Indulás vadászatra*), melyek szimmetrikus felépítésükkel, primitív formákra való törekvésükkel szinte vízióként hatnak. Legutóbbi (1927) kiállításán bemutatott szonoki és egyéb tájképein (*Aldott nyár; Leszáll a nap*, [a Szépműv. Múz. tulajdona]; *Hidegkúti hegyek*) mesterségesen ható régi stílusa a természet hangulatát monumentálisra felfokozó előadássá alakult. Aki F. stílusának ilyen fejlődését kezdettől fogva követi, a tárgyak és az előadás nyelvének eme változásában egy folyton előrebontakozó, öntudatos művészi egyéniség céltudatos kialakulását láthatja, mely a művészt fejlődésének minden fokozatán egyik legjelentékenyebb festőnké emelte. F. B.

2. *F. Mór*, rabbi és teológiai író, szül. Erdőbényén 1866 márc. 26. 1882—1892-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1891-ben avatták bölcsezdoktorrá Budapesten, 1893. pedig rabbivá. 1893 óta a Pesti Izraelita Hitközség vallásánára, majd szakfelügyelője, közben segéd rabbija. Jeles tankönyvíró és a rabbinikus irodalom egyik legkiválóbb ismerője. Az anyag szigorú elrendezése, befolyásolhatlan tárgyiasság és a felfogás eredetisége jellemzi tanulmányait. Művei: *A grammatikai genus a héberben* (Budapest 1891), *A Biblia könyvei* (tankönyv), *Rendszeres vallás-tan* (tankönyv). Cikkei különböző folyóiratokban jelentek meg. A Frenkel-féle családi Bibliának jelentékeny részét F. fordította. E lexikon munkatársa.

3. *F. Gyula*, bőrgyógyász, szül. Miskolcon 1896 jan. 5. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. 1924 óta az Apponyi poliklinikán működik. A bőrtuberkulózis és a szifilisz újabb kezelési módjairól különböző szaklapokba számos cikket írt. V. A.

4. *F. Samu*, író, ügyvéd, szül. Tállyán 1863. A budapesti egyetemen tanult s miután ügyvédi oklevelet szerzett, Kassán telepedett le. 1907-ben mint már országosan ismert író költözött fel a fővárosba, ahol 1908. az Úttörő c. modern irányú hetilapot alapította és szerkesztette, majd u. e. néven egy társaságot is alapított, mely társadalomtudományi előadások tartását tűzte ki célul. Ez a kísérlet eredményesnek bizonyult és több mint ezer felvilágosító és ismeretterjesztő előadást tartott az általa létesített Úttörő-Társaság. Ő maga úgy előadásaiban, mint filozófiai értekezéseiben a monizmust igyekezett népszerűsíteni. Később a szocializmus felé hajlott, jóllehet ő maga sohasem volt pártember. A forradalmak után Bécsbe költözött s azóta ott él. F. nem mint szociológus, hanem mint színműíró vált ismertté első színművével, a *Kurucz Feja Dávid*-dal (1912), melyet követtek a kevésbé sikerült *Bacsányi* (1903); *Messiás* (u. a.); *Csebi Tatár* (1904); *Csöppség* (1905); *Pereszlényi juss* (1906);

Ártatlanok (1907); *Álmodozók* (1909); *Mátyás* (tört. dráma 1919). Szociológiai művei: *Jogfejlődés* (1892); *Morbus socialis* (1893). Ezenkívül Nietzsche *Zarathustrá*-ját ő fordította le először magyarra (1907). Egyéb művei: *A bálvány* (Rapszódia 1909) és *Jidli változásai* (regény 1922). S. R.

Fenyő, 1. Á. Endre, festő, szül. Baján 1904. Előbb az Iparrajziskolában, majd a Képzőművészeti Főiskolán Vaszarynál tanult. Az Új Művészek Egyesületének tagja. Először a Múcsarnok 1926-iki kiállításán állított ki (*Halvány arcú leány*), majd az UME 1928-iki kiállításán a Nemzeti Szalonban (*Dunai tájképek; Akt*). Részt vett a lengyelországi magyar reprezentatív kiállításán (1927), az UME bécsi (1928) és a velencei kiállítás magyar csoportjában (1928). F. B.

2. *F. Emil*, filmszínész, szül. Miskolcon 1891. A színművészeti akadémia elvégzése után vidéki színész, majd Budapesten a Vígszínház tagja lett. A legrégibb magyar filmszínészek közül való. 1923-ban a müncheni Emelka-gyár szerződtette.

3. *F. László*, költő és kritikus, szül. 1902. Verskötetei: *Építés orgonája, Elvesztett évek, Fojtott virágzás*. Jelentékeny egyénisége az Ady után következő fiatal magyar költőgenerációnak. Versei és kritikai írásai főként a Nyugat-ban jelentek meg. Kritikáit találó és elfogulatlan ítélet jellemzi. K. A.

4. *F. Miksa**, író és közgazdász, szül. Mélykúton 1877 dec. 8. A budapesti egyetemen tanult és ügyvédi oklevelet szerzett. 1904 óta a Magyarországi Gyáripárosok Orsz. Szövetségének titkára, majd 1917. igazgatója, 1912 óta a Magyar Vámpolitikai Központ igazgatója és a Magyar Gyáripár c. szaklap szerkesztője. 1918-ban a Hadikormány deignálása alkalmából F. kereskedelmi miniszternek volt kiszemelve. Közgazdasági munkái: *A vámszövetség formái* (1915); *Mi lesz a pénzzel* (1920). Közgazdasági tevékenysége mellett az irodalmi életben is jelentékeny részt vesz. 1908-ban egyik megalapítója és szerkesztője volt a Nyugat c. szépirodalmi folyóiratnak. Ady költészetének egyik legelső megértője és propagálója volt. Tanulmányai a Nyugat-ban jelennek meg. S. R.

Fenyves, 1. Ferenc, szerkesztő és publicista, szül. Szabadkán 1885. U. o. és a kolozsvári egyetemen tanult és jogi doktorátust, majd ügyvédi diplomát szerzett. Ekkor már régebben szerkesztője volt a Bács megyei Napló-nak, melyet ő fejlesztett napilappá. Elapnak 1911 óta szerkesztője, majd főszerkesztője és tulajdonosa s a vele kapcsolatban álló Literária könyvkiadóvállalatnak és a Bácska legnagyobb nyomdájának is igazgatója. Publicisztikai tevékenysége mellett több tanulmányt és regényt is írt. Mint a S. H. S. királyság legnagyobb magyar napilapjának szerkesztője fontos szerepet visz a magyar közéletben és a kisebbségi politika irányításában.

2. *F. Gábor*, zongoraművész, szül. Ceglédén 1898. Feldmann József ceglédi főrabbi fia. 1920-ban báró Rotschildné sz. Wertheimstein Rózi védnöksége alatt hangversenyt adott Londonban, amellyel jelentékeny sikert aratott. Állandóan

Amerikában él, ahol a minneapoliszi zeneakadémia vezetője.

Fenyvessi Emil*, színművész, szül. Ternyén 1859 máj. 31., megh. Budapesten 1924 márc. 31. Hosszabb vidéki színészkedés után 1895. a Nemzeti Színházhoz, 1896. pedig az akkor megnyílt Vígszínházhoz hívták meg. Főképp bonvivant- és jellem szerepekben volt kiváló. Főbb szerepei Svengali (*Trilby*), Ocskay brigadéros, Tarján főhadnagy, stb.

Fenyvessy, 1. Adolf (zalai), gyorsíró, szül. Zalaegerszegen 1837 dec. 23., megh. Budapesten 1920 jan. 18. Egyike a legrégebb magyar gyorsíróknak. Ő ültette át a Stolze-féle rendszert magyar nyelvre már 1860. Ez alapon meg is írta 1863. *A magyar gyorsírás* kimerítő tankönyvét, amely számos kiadást ért el egészen a legújabb időkig. Másik szakmunkája: *Az országgyűlési gyorsíró kézikönyve* (1869, újabb kiad. 1906). F. alapítója és szerkesztője volt a Magyar Gyorsíró c. szaklapnak. 1865—1911-ig az országgyűlési gyorsíró-iroda vezetője volt. 1910-ben rendszerének ötvenéves fennállását jubilálták s ez alkalommal udvari tanácsosi címet kapott, miután már előbb nemességet kapott. F. több nemzetgazdaságtani tanulmányt is írt folyóiratokba. S. R.

2. F. Béla* (zalai), orvostanár, F. Adolf fia, szül. Budapesten 1873. Orvosi diplomáját u. o. nyerte el és 1905. a gyógyszer-tan magántanárává képesítették. 1918-ban a pozsonyi, majd a pécsi egyetem ny. r. tanára lett gyógyszerészetből és közegészségtanból. Az egyetemnek dékánja és rektora is volt. Szakmájában élénk irodalmi tevékenységet fejt ki.

3. F. József* (zalai), közgazdasági író, F. Adolf fia, szül. 1870. Tanulmányait végeztével előbb az Orsz. Statisztikai Hivatalban, majd a kereskedelmi minisztériumban teljesített szolgálatot s az utóbbiban min. tanácsos lett. Vezetője az ipari közigazgatási szakosztálynak. Művei: *Az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár ötvenéves története* (1896); *Les offices du travail* (1899).

Ferenczi, 1. Frigyes, a Magyar Kir. Operaház h. főrendezője, szül. Budapesten 1869. Anyai ágon Goldmark Károlynak, a nagy komponistának unokaöccse. 1917-ben Bánffy Miklós gróf a M. K. Operaház tagjául nevezte ki s azóta F. mint rendező és h. főrendező ott fejt ki eredményes művészi munkásságot. Több alkalommal külföldi tanulmányútra küldték ki, négyszer pedig ösztöndíjat nyert, köztük a bayreuthi Siegf. Wagner-félet is. Irodalmilag is jelentékeny szakmunkásságot fejtett ki két kitűnő szakművével: *A színház és rendezés* (1912) és *A színészet története* (1916) című műveivel, mely utóbbiban külön rész foglalkozik a magyar színészet történetével. S. R.

2. F. Imre*, szociálpolitikai író, egyetemi magántanár, szül. Budapesten 1884. Jogi tanulmányait u. o. végezte s a főváros szociálpolitikai ügyosztályára került, ahol szakelőadó és tanácsjegyző, 1916. pedig egyszersmind az egyetemen u. a. tárgykör magántanára lett. 1920 óta szakreferense a genfi Nemzetközi Munkügyi Hivatalnak. Számos szaktanulmánya közül fon-

tosabbak: *Sztrájk és szociálpolitika*; *Munkások szervezkedése*; *Lakáskérdés*; *A háború rokkantjai*; *A rokkantak visszavezetése az iparba és kereskedelembe*; *Az ipari és mezőgazdasági hatósági munkaközvetítés viszonya*.

3. F. Károly, könyvkereskedő, szül. Miskolcon 1877. A Miskolci Kereskedők és Gazdák Körének elnöke, a miskolci Kereskedelmi Testület társelnöke és az Országos Magyar Könyvkereskedők Egyesülete vidéki szakosztályának az elnöke. Irodalmi tevékenysége közgazdasági, szociálpolitikai és közművelődési hírlapi cikkekre terjed ki. Az 1926-iki képviselőválasztáson a miskolci kereskedők és iparosok egységes pártjának képviselő-jelöltje volt. V. A.

4. F. Sándor*, ideg orvos és író, szül. Miskolcon 1873. A budapesti és bécsi egyetemeken tanult. Budapesten ideggyógyászati praxist folytatott, egyszersmind nagyarányú pszichoanalitikai irodalmi és gyakorlati tevékenységet fejtett ki. A bécsi Freud professzor egyik legjelentékenyebb munkatársa volt kezdettől fogva s a Freudtól szerkesztett Int. Zeitschrift für Psychoanalyse, az Imago c. szakfolyóirat, valamint a Schriften zur angewandten Seelenkunde több jelentékeny tanulmányt tartalmaz F.-tól. Freud számos művét magyarra fordította és ismertette. 1919-ben egyetemi tanárrá nevezték ki, de ez állása megszűnt. 1927-ben felolvasó körúton az Egyesült-Államokban tartózkodott. F. és elnöke a Magyarországi Pszichoanalitikus Egyesületnek, melyet 1913. ő alapított meg. Fontosabb, könyvalakban megjelent munkái: *Idegés tünetek keletkezése és eltűnése* (1914); *Lélekelemzés* (3. kiad. 1918); *Lelki problémák a pszichoanalízis megvilágításában* (u. a.); *A hisztéria és pathoneurózisok* (1920); *A pszichoanalízis haladása Versuch einer Genitaltheorie* (1924). S. R.

Ferkai Jenő*, festő, szül. Budapesten 1877. Tanulmányait a Mintarajziskolában kezdte, majd Münchenben, Párisban, Weimarban és Nagybányán dolgozott. 1912-ben a kecskeméti művésztelep tagja lett. Kiállított a Műcsarnokban és a Művész-telep házában. F. B.

Ferraris Artur*, festő, szül. Gallowitzon (Ausztria) 1867. 1894-ben megszerezte a magyar állampolgárságot és azóta mint magyar művész szerepelt. Iskoláit Bécsben végezte. 1887-ben Párisba ment, hol Gérôme és Lefevre alatt tanult. Így csakhamar feltűnt arcképeivel (*Cassagnac felesége*; *Lesseps Ferdinand és felesége*). A Lesseps család révén jutott Egyiptomba és Szudánba, hol keleti tárggyú zsánerképeket festett. Először a Műcsarnok 1892—93-ki téli kiállításán szerepelt. 1893-ban azután Budapesten telepedett le és a múlt század 90-es éveiben igen keresett arcképfestő volt. *A megkötött alkü* c. képét a király vette meg. 1895-ben Bécsbe költözött, ahol most is él. A Künstlerhaus 1894-iki nemzetközi kiállításán kis aranyérmet, az antwerpeni nemzetközi tárlaton elsőrendű érmet, Berlinben aranyérmet nyert. Az 1926. évi tavaszi kiállításon szerepelt hosszú szünet után ismét Budapesten kisebb arcképgyűjteménnyel. F. B.

Feuchtwang Méir, rabbi, szül. Pappenheimben 1814., megh. Nikolsburgban 1888. jan. 19.

Tanítványa volt Ettlinger Jakob és Hamburg Wolf német rabbiknak, majd egyetemi tanulmányokat végzett és filozófiai doktorátust szerzett. Előbb a németországi Öettingenben, 1858–1861. pedig Nyitrán működött, ahonnan meghívták nikolsburgi főrabbinak, Fia F. jelenlegi bécsi rabbi, kiváló hitszónok és teológiai író. S. R.

Feuer Natániel orvos és orvostudományi író, szül. Szobotiszton 1844., megh. Budapesten 1902. Orvosi tanulmányait Bécsben végezte, ahol 1872. orvossebészdoktori és szemésmesteri oklevelet szerzett. Már ekkor a szemészetet választotta szakjává és két esztendőn át a bécsi egyetemi szemészeti klinikán Arlt tanár oldalán működött. 1872–1875-ben a kolozsvári egyetemen Schulek Vilmos tanárnak, akivel Bécsben ismerkedett meg, tanársegéde volt. 1874-ben a kolozsvári egyetem magántanára lett, 1875. visszatért Bécsbe, ahol az ottani orvosegyetemen szintén magántanárrá képesítették. Élete főcéljával ezentúl a legveszedelmesebb és legpusztítóbb szembetegségek egyikének, a trachomának tanulmányozását és leküzdését tűzte ki és ezen a téren szerzett a Magyarország határain messze túlterjedő hírességet. 1886-ban a belügyminisztériumban királyi közegészségügyi felügyelővé nevezték ki és ebben az állásában az egész ország trachomaügyének ellenőrzését vezette. 1891-ben a budapesti egyetemen a szemészet magántanára, majd 1895. rendkívüli tanára lett. 1893 óta ő állott a budapesti Szt. István-kórház trachomaosztályának élén. Az orvosi szaklapokban sok értékezőse jelent meg a szemészet köréből. Főműve a három kiadásban megjelent *Trachoma-útmutató*. Sz. G.

Figdor-Kittseer, hírneves magyar-zsidó család, amely a Pozsony melletti Köpcsényből (nem. Kittsee) származik, a Figdor név pedig *Avigdor*-tól, aki a XVIII. sz. kezdetén élt Köpcsényben. Avigdor fia *Jakab* zsidó-bíró volt az akkor tekintélyes köpcsényi hitközségben. Ennek fia *Izsák* (1768–850) Bécsben megalapította a I. Figdor & Sohn céget. Izsák fia, *Wilhelm*, részt vett a bécsi zsidók hitközségi és jótékonyági életében. Fia, *Gusztáv*, már kikeresztelkedett, irodalmi és művészeti törekvéseket támogatott. Grillparzer barátja volt és mint Bécs városi tanácsosa is szerepet játszott. Leánya, *Emília*, Hainisch Mihálynak az osztrák köztársaság elnökének felesége. Rendkívül művelt és nemeslelkű asszony, aki zsidó származását nem titkolja el. Zsidó őseinek képei még most is díszítik szalonját. Avigdor második fia *Sámuel* volt. Ennek fia pedig *Mihály* (*Michel Kittseer*), nagy Talmud-tudós és kiváló jótévő volt és Pozsonyban nagy tiszteletben állott. 1845-ben kiadta *Salmé nedoró* c. művét. Ő és apósa, Theben Mendel újra kiadták a *Széfer hajósor lerábenu Tám* c. könyvét. Fia *Viktor* pedig az *Akedosz Jicchok* c. szép kiadásának a költségét viselte. Figdor Izsáknak második unokája a világhírű művészeti szakértő *Figdor Albert* volt, a «Figdor-kollekció» tulajdonosa. *Figdor Wilhelm* unokája *Wittgenstein Károly*, az osztrák fémipar megalapítója volt, ennek *Pál* nevű fia híres zongoraművész. *Lajos* nevű fia bölesészeti író. A Wittgensteinek

már keresztények. (V. ö. *Mayer*, «Die Wiener Juden»; «Jewish forum» (New-York 1925); *Wachstein*: «Statuten für das Bethaus».) B. S.

Filmgyártás. Mint a mozi és a filmkereskedelem, úgy a F. is elsősorban zsidó kezdeményezés volt Magyarországon. Az első filmfelvételeket Magyarországon Sziklai Arnold készítette, aki az első magyar moziengedélyt kapta (I. *Mozi*). Ez a filmfelvétel Ferenc Józsefnek az ezredéves kiállításán tett látogatását örököltette meg 1896. Két évvel később Neumann József, aki már ekkor filmlaboratóriumot állított fel, filmet készít a Budapesten tartózkodó Vilmos császárról és Alfonz spanyol királyról. Ugyancsak Neumann József és Ungerleider Mór készítik a legelső magyar nagy filmfelvételt, a *Márta* c. *Fedák*-filmet, valamint később Janovics Jenő dr.-ral megalapítják a Proja-gyárat Kolozsvárott és a Phönix-filmgyárat Budapesten. A magyar filmgyártás a háború alatt virágzott fel teljes erővel. Ekkor alakult a Corvin-filmgyár, amelyet ugyan nem zsidó alapított, de csakhamar átvette Strasser Richárd, majd később Barna Károly és Engel Fülöp. Ugyancsak a háború alatt, 1915. alapította meg Rákosi Tibor fővárosi kereskedelmi iskolai tanár a Star-filmgyárat, amelynek első filmje Petőfi *János vitéze* és Eötvös József báró *Karthauzija* volt. Ez a vállalkozás került át 1916. Geiger Richárd vezetésébe. 1916-ban alakult meg Lázár Lajos dr. filmgyára, a Lux filmgyár is, amely a *Bob herceg*, a *Tajfun*, a *Drótostót* megfilmesítésével szerzett népszerűséget. A magyar F. munkájába újabban Feldmann Izso kapcsolódott be, aki számos magyar filmet és filmszkeccset készített. Igen nagy szerepet játszanak a F. terén a magyar zsidók Amerikában (I. *Zukor Adolf*, *Fox William*).

Filmirodalom. Magyar részről a filmirodalomban és a filmszerzők között külföldön többnyire zsidó származású írók nevei ismeretesek. Amerikában élt és állandó szerződéssel bírt Biró Lajos és Vajda Ernő, ezenkívül eddig a magyar írók közül Lengyel Menyhért, Heltai Jenő, Molnár Ferenc és Fazekas Imre filmscenáriumait fogadták el külföldi gyárak. Megfilmesítették még Bródy Sándor néhány darabját is.

Filmrendezés terén ezideig csak két zsidó származású magyar ember vitte világhírnévre. Az egyik Korda Sándor, a másik Kertész Mihály. Németországban működik Illés Jenő és Garas Márton, Magyarországon pedig Gaál Béla, György István, Mihály István és Major Dezső. R. I.

Filoszemitizmus, szószerintsemitabarátságot, a közhasználatban pedigszembeszállást jelent ama tényezőkkel, melyek a zsidóság háttérbeszórítását célozzák. A filoszemita nem előjogokat akar a zsidóknak, hanem csupán azt követeli, hogy a zsidókat is részesítsék az emberi jogokban.

Filozófia, pszichológia és pedagógia. Ezen tudományok speciális zsidó vonatkozásait a vallástörténelem és etika különböző címszavai alatt tárgyaljuk (I. *Zsidó irodalom*, *Etika*, *Szirach*, *Philo*, *Gáónok*, *Biblia exegézis* címszókat). A zsidók nagy szerepét a F.-ban ezen tudományok kimerítő története tárgyalja. Az első zsidó filozófus, aki a zsidó és korabeli görög filozó-

fiát összeegyeztetni próbálta, az Ecclesiasticusnak nevezett Jézus Szirach volt, majd az első században Philo (l. o.), akinek hatása a későbbi századokban is érezhető volt. A középkorban Szaádja gaón az első jelentékeny vallásbölcse (IX. sz.). Rendkívül fontos szerepet töltöttek be a zsidó filozófusok Keleten a VI.—XII. sz.-ban, mert ők voltak azok, akik a görög filozófia számos értékét arabra átvitték, míg a későbbi századokban a spanyol arab és délolasz területen élt zsidó filozófusok az arabról latinra közvetítették azt. Különösen Renan az, aki a zsidó tudósoknak ezt a maradandó munkásságát kiemeli. Szaádja után Maimonides és Gabirol voltak azok, akik nem csupán a középkor vezető filozófusai közé tartoztak, hanem a keresztény tudósokra (így Maimonides Aquinoi Tamásra) is elvitathatatlan hatással voltak, míg Juda ha-Lévi, Abraham ibn Ezra, Juda ibn Tibbon, David Kimchi, továbbá Bachja csupán a zsidóságon belül hatottak. Az utóbbit a világirodalomban egyik legnépszerűbb filozófiai elgondolása tette maradandóvá. «Chovosz halvóvosz» (A szív kötelessége) c. művében ez a XII. sz.-i tudós valóságos etikai rendszert alkotott ugyanakkor, amikor a gettók falain kívül a legszörnyűbb türelmetlenség a gondolat-szabadságot és véleménynyilvánítást máglyával kezdte büntetni. A XIII. és XIV. sz.-ban Chaszdei Crescas és Albo József toledoi rabbik voltak nevezetes vallásfilozófusok s bebizonyíthatóan Spinoza elődei, csakúgy, mint az említettek legtöbbje, akiket — Szaádját kivéve — igen jól ismert, különösen a két utóbbit és Ibn Ezrát. Spinozát mégsem lehet már kizárólagos zsidó filozófusnak tekinteni, mert módszere egyaránt adódik a középkori zsidó és keresztény skolasztikából, főleg pedig a modern filozófia kedeményezőjének, Descartesnak módszeréből. Spinozával kezdődik az újkori modern filozófiában való részvételük a zsidóknak is. Ezt a nagyarányú részességet, mely kívül esik a zsidó történelem és irodalom területén, a következő névsor mutatja:

Külföldiek:

Basch Victor (l. o.), a Sorbonne tanára, filozófus és esztétikus.

Bergson Henry, a Sorbonne tanára, korunk egyik legkiválóbb filozófusa, a Nobel-díj nyertese.

Bernheim Hypp., nancyi orvostanár.

Brunschwig Léon, a Sorbonne tan., a Fr. ak. tagja.

Cassirer Ernst, hamburgi egyet. tanár, kiváló esztétikus és filozófus.

Cohen Hermann v. marburgi egyet. tanár és rector hírneves kantista és etikus.

Cohn Jonas, freiburgi egyet. tanár.

Dessoir Max*, esztétikus, filozófus, v. berlini egyet. tanár.

Durckheim Emil, kiváló francia szociológus és filozófus, a Sorbonne v. tanára.

Eisler Rudolf, v. bécsi egyet. tanár, kiváló filozófus és szociológus.

Franck Adolphe, a Sorbonne v. filozófia tanára, egyszersmind a kabbala-filozófia első modern ismertetője és hebraista.

Freud Sigmund, bécsi prof., a pszichoanalitika megalapítója.

Freudenthal Jacob, v. breslaui egyet. tanár, híres Spinoza-búvár és az alexandriai görög-zsidó filozófia kitűnő ismertetője.

Georges-Levy Raphael, a Sorbonne tanára, kiváló vallásbölcse.

Guttmann Jacob, v. breslaui egyetemi és rabbisemináriumi tanár, vallásfilozófus.

Jerusalem Wilhelm, v. bécsi egyet. tanár, kiváló filozófus és pedagógus.

Joel Karl, baseli egyet. tanár.

Joel Manuel, v. breslaui főrabbi, vallásbölcse.

Lazarus Moritz, v. berni egyet. tanár, önálló etikaszíró (l. *Nyelvészet*), egyszersmind a népszichológia megalapítója.

Levy-Bruhl G., kiváló francia szociológus és filozófus, a Sorbonne tanára.

Maimon Salamon, Kant tanítványa és interpretálója.

Mautner Fritz*, a Philosophisches Wörterbuch I—III. szerzője.

Mendelssohn Mózes.

Münsterberg Hugó, a bostoni Harvard egyet. v. tanára.

Nelson Leonard*, v. göttingeni egyet. tanár, jelentékeny német filozófus, megh. 1928.

Reik Theodor (l. o.), angol esztétikus.

Schreiner Márton (l. o.), berlini vallásbölcse és a Hochschule tanára.

Schwarz Adolf (l. o.), a bécsi rabbiseminárium rektora.

Simmel Georg, v. strassburgi egyet. tanár, filozófus és önálló szociológiai rendszer szerzője.

Spinoza Baruch.

Stammler Rud., berlini egyet. tanár, jogbölcse és szociológus.

Stein Ludwig, v. berni egyet. tanár (eredetileg rabbi, l. o.), a Magy. Tud. Akadémia tagja.

Steinmetz Rudolf, amsterdami egyet. tanár, szociológus és népszichológus.

Steinthal Chaim, v. berlini egyet. tanár, önálló etika szerzője (l. *Nyelvészet*) egyszersmind a népszichológia megalapítója.

Stern William, hamburgi egyet. tanár, kiváló kísérleti pszichológus és pedagógus.

Worms René, a Sorbonne tanára, világhírű szociológus.

Weininger Ottó*, filozófiai író.

Magyarországiak l. részletesen az illető neveknél:

Alexander Bernát, Bánóczi József, Donáth Gyula, Erdős Lajos, Frimm Jakab, Goldziher Ignác, Hochmuth Ábrahám, Jónás János*, Kármán Mór, Kaufmann Dávid, Léderer Ábrahám, Leopold Lajos, Palágyi Menyhért*, Pikler Gyula*, Ranschburg Pál*, Révész Géza*, Salgó Jakab, Sebestyén Károly, Silberstein-Ötvös Adolf, Somló Bódog, Szemere Samu, Waldapfel János.

S. R.

Finály, I. Henrik Lajos (kendi)*, klassz. filológus, egyetemi tanár, F. Zsigmond (l. o.) unokaöccse, szül. Óbudán 1825 jan 16., megh. Kolozsvárott 1898 febr. 13. Előbb mérnöknek készült és elvégezte a bécsi Polytechnikumot s mellékesen az egyetemen a matematika-természettudományi fakultást, sőt csillagászatban is specializálta magát, majd mint tűzértiszt vett részt a szabad-

ság harcban, azután a kolozsvári gimnáziumban, 1872. az ottani egyetemen a történelmi segédtudományok, főleg a class. archaeológia rendes tanára lett. Tagja volt a M. Tud. Akadémiának, nemességet kapott és a római Archeológiai Intézet is tagjává választotta. Rendkívül sokat írt számos folyóiratba és cikkei az ókori és hazai történelemre, a latin és magyar filológiára vonatkoznak. Legfontosabb munkája a *Latin nyelv szótára* (1884), mely tartalma és terjedelme miatt is a legkitűnőbb munka szakirodalmunkban. Ezenkívül: *Latin-magyar iskolai szótár* (1858. és több kiadás, máig a legjobb szótár); *A magyar ige időformáiról* (1860); *A polgár és kereskedő számvetése* (1853), mely az első magyar nyelvű ismertetése a méterrendszernek; *A régi magyar súlymérték* (1868); *Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez* (1869); *Emlékbeszéd Szabó József felett* (1873); *Emlékbeszéd Engel József felett* (1873); *Római súlymérték és pénzrendszer* (1881); *Jus gentium, jus civile és rabszolgaság* (1880); *A zsidók időszámítása* (1881); *Der Altrömische Kalender* (1882); *Hogy is mondják ezt magyarul?* (1888); *A beszercei száseredet* (1892). F. számos hazai és külföldi folyóirat munkatársa volt és szerkesztette az Erdélyi Gazdasági Egyet. Évkönyveit, Havi füzeteket, a Magyar Futárt és az Erdélyi Múzeumot.

S. R.

F. Zsigmond, orvos, szül. Óbudán. A budai orvosegyetemen tanult és Pesten volt gyakorló orvos és emellett már 1847. az Orvosi Társ munkatársa. Később is sokat írt orvosi lapokba magyar és német nyelven. Munkái: *De Salubritate febrium in morbis stb.* (1837); *Studien über Wechselfieber-Recidiven* (1864); *A ragályazonosság tana a bujakórban* (1866); *Über die wahre Bedeutung des Aussatzes in der Bibel. Sendschreiben an Se. Hochwürden Herrn Leopold Löw, Oberrabbiner in Szeged* (1866. Különlenyomat a Ben-Chananjából).

S. R.

Fisch, 1. **Géza**, szemész főorvos, szül. Rózsahegyén 1885 nov. 20. Orvosi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte. 1910-ben Szily professzor mellett volt alorvos, majd 1919. a zsidókórház szemészeti osztályának vezető-főorvosa lett. Később az orthodox hitközség ambulatoriumának szemészeti osztályát vezette. 1923-ban Pozsonyba költözött, ahol az építendő zsidókórház szemészeti osztályának vezetésére ő van kijelölve. Elismert kiváló specialista, akinek magyar és külföldi lapokban számos értékes szakcikke és tanulmánya jelent meg.

V. A.

2. **F. Ignác**, hírlapíró, szül. Nagykárolyban 1851. Beutazta Afrikát, Észak- és Délamerikát. Hazajövet a Magyar Távirati Iroda szolgálatába lépett (1879). Munkatársa volt az Acsádi szerkesztésében megjelenő Kézi Lexikonnak.

Fischer, 1. **Akiba**, rabbi, szül. 1818. Lovasbényén, megh. 1894. Téten, ahol 1846 óta működött. Óbuda és Pozsony jesiváin tanult. Egy ideig ő vezette a győri hitközség kettészakadása után az orthodox község ügyeit. Kora kiválóbb talmudtudósaival tudományos levelezésben állt. Fiai voltak F. Cevi dévaványai, F. Benjamin pesti rabbi atyja és F. Amram gyónki rabbi. S. R.

2. **F. Aladár**, orvostanár, sebész, szül. Sümegen 1874 júl. 26. A budapesti egyetemen tanult s u. o. nyerte a diplomáját, majd a Rókus-kórházban működött, 1911. pedig a Bródy Adél-gyermekekórház sebész-főorvosának hívták meg. 1916 óta egyetemi magántanár. Kiterjedt orvostudományi szakmunkássága hazai és külföldi szakfolyóiratokban jelent meg százon felüli számban. Magyarul megjelent nagyobb munkája *Az oesophagus sebészetről* (1924. A Magy. Sebésztársaság munkálatai sorozatban).

S. R.

3. **F. A. Mór** (nem azonos Fischer Móriccál, a herendi gyár alapítójával, habár ez is tatai volt), tatai majolikagyáros. A tatai majolikagyárat Schlögl János György, kinek özvegye 1820-ig bírta a XVIII. sz. 80-as éveiben alapított gyárat, örökösétől, Pasteiner Józseftől Fischer Wolfgang vette meg. Tőle szállott át a gyár egyik rokonára, F. A. Móra, ettől pedig fiára, F. Károlyra, aki később társat vett maga mellé és «Fischer és Nobel» cég alatt vezette tovább az üzletet, mely most már végkép megfeneklett. Az olcsó cseh porcellán teljesen kiszorította a köedényeket a piacról. F.-ék azután fel is hagytak a gyárral, eladták Hardtmuth kályhagyáros cégnek. A XX. sz. első tizedében ez is megszűnt, a kemencét 1913. lebontották. F. A. Mór jele két sorban: F. M. A. — TATA; F. Károly jele pedig ugyancsak két sorban: TATA — C. FISCHER.

F. B.

4. **F. Árpád**, orvos, szül. Nagybecskerekén 1896 máj. 22. Az egyetemet Kolozsvárott, Budapesten és Pécsen végezte. Számos cikke jelent meg a lapokban, belső munkatársa volt a Novisadon (Ujvidék) megjelenő Jüdisches Volksblatt-nak és a Zsidó Szemlének. Könyvei: *Mária dalok*, *Vulkán dalok* (Versek), *A befejezetlen szobor*, *Ervin herceg halála* (egyfelvonásosok) és *Kiáltvány a zsidósághoz*. Ez utóbbi propagandairat, melyben a szerző a Krisztushívésnek akarja megnyerni a zsidóságot.

V. A.

5. **F. Dávid**, pöstyéni rabbi, szül. Vágújhelyen 1820, megh. Pöstyénben 1880. Előbb Brezován működött, majd amidőn a pöstyéni hitközség a verbói rabbiságtól önállósította magát, ő lett az első rabbi. Utódául vejét, Ungár Józsefet választották meg. Fia, **F. Baruch Noa**, eperjesi orth. rabbi.

6. **F. Enoch**, rabbi, Makai Emil atyja, szül. Izsákon 1826. Tanulmányait Nyitrán, Pozsonyban és Prágában végezte. 1852–1864 közt Dunaföldváron működött, attól kezdve pedig élete végéig makói főrabbi volt. Kitűnő magyar és német hitszónok volt. Egyik hitszónoklata, amelyet Löw Lipót felett tartott annak temetése alkalmából, megjelent a *Löw Lipót végtisztessége* c. munkában. Idősebb fia, **F. Jakab** pozsonyi kórházi főorvos és kiváló pszichiáter volt.

S. R.

7. **F. Gyula**, főrabbi, szül. a fejérmegyei Sárkeresztúron 1861 márc. 15. 1877–1886. volt a budapesti Rabbiképző növendéke. A bölcsészdoktori oklevelet 1885. szerezte a budapesti egyetemen, 1887. avatták rabbivá. 1887-ben Győrött választották meg főrabbinak, innen került 1898. Prágába, majd 1905. a Pesti Izr. Hitközséghez rabbinak, 1920 óta főrabbi ugyanitt. Lelkeszi működését zajtalan buzgóság jellemzi, zsinagógái

beszédeiben nemes egyszerűsége törekszik. A Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet vezérelőbizottságának 1905 óta tagja, tanulmányi bizottságának elnöke és felső tanfolyamának óraadó tanára. 1913 óta a német nyelvet és a Midrás irodalmát adja elő (régebben az exegetikus irodalmat is). Egyházi elnöke az Izraelita Magyar Irodalmi Társulatnak. A Magyar Zsidók Pro Palesztina szövetsége elnöki tanácsának tagja. A görög-zsidó irodalom számos művét fordította magyar nyelvre. Művei: *Juda ibn Tibbon* (Budapest, 1885), *Mózes élete* (Budapest, 1925). Cikkei a Magyar Zsidó Szemlében, a HacoFeban, az Országos Egyetértésben, a Mult és Jövőben, a Blau-Emlékkönyvben, az Egyenlőségben, a Zsidó Plutarchosban, az Imit évkönyveiben, a Neuzetiban, a Pester Lloydban, az Ujságban, az Oesterr. Wochenschriftben jelennek meg. F. D.

8. *F. Gyula** (tővárosi), mérnök, szül. Budapesten 1873. A műegyetemen gépészmérnöki oklevelet szerzett, majd a Ganz villamos-gyár szolgálatába lépve, számos hazai és külföldi villamos vasút építését ő vezette. Később a budapesti helyi-érdekű vasutak villamos szakosztálya vezetőjének hívták meg. Mint a villamos közlekedés elismert szakembere, számos enemű tanulmányt írt hazai és külföldi szaklapokba. Találmányait hazai és külföldi vasutak alkalmazzák.

9. *F. Ignác* (tővárosi), majolikagyáros, szül. Tatatóvárosan 1840., megh. Budapesten 1906. Atyjának Tatatóvárosban kőedénygyára volt. Ő 1877. porcellánfestő intézetet nyitott Budapesten, melyet csakhamar híres majolikagyárrá fejlesztett. Eleinte japán, kínai és más keleti, az 1880. évektől fogva pedig magyar motívumok felhasználásával is készültek a majolikák. Ugyancsak ő honosította meg nálunk a majolika burkolatlemezek gyártását is. F. majolikái úgy hazai, mint számos külföldi kiállításon kitüntetésben részesültek. A majolikaipar terén szerzett érdemeiért magyar nemességet kapott. 1892-ben a gyár részvénytársasággá alakult, de a gyárat tovább is F. mint vezérigazgató vezette. Halála után a gyár az alapító fia, *F. Emil* birtokába ment át. F. B.

10. *F. Jedidja Gottlieb*, rabbi, szül. Felpécen (Győr vm.) 1810. A Chaszam Szófernek (l. o.) tanítványa volt. Székesfehérvárott erős harcot folytatott az újítók ellen, könyvet is írt e tárgyról. Az 1868-iki kongresszusnak tagja volt. Később a székesfehérvári orthodox község rabbiállását vállalta el, 1893. nyugalomba vonult. Kismartonban halt meg 1895. Polemikus iratának címe: *Deloszajim uvorjach lemé hasoliach*.

11. *F. Imre*, sebész-főorvos, a nagyváradi zsidó-kórház főorvosa, szül. Nagyszombaton 1878. Számos chirurgiai cikke jelent meg főleg német tudományos folyóiratokban.

12. *F. Jakab*, orvos, szül. Dunaföldváron 1861. 1891-ben a pozsonyi kórház főorvosa lett. Cikkei a Gyógyászat, Közegészségügyi Szemle, Klinikai Füzetek, továbbá a Fővárosi Lapok, Nemzet, Pesti Napló s Nyugatmagyarországi Híradó hasábjain jelennek meg. Fordította Krafft-Ebing munkáját.

13. *F. József*, publicista és ügyvéd, szül. Tiszaújhelyen 1887 dec. 15. Jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte és egyideig szerkesztette

Balog Arnold-dal a Jogtudományi Közlönyt. 1912-ben ügyvédi irodát nyitott Kolozsváron, ahol egyúttal az Estilap c. napilapot is szerkesztette. 1919-ben zsidó közügyekkel kezdett foglalkozni, amikor a kolozsvári kongresszusi hitközség elnökévé választották. A hitközséget a mai napig is ő vezeti. 1920-ban az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség elnökévé, 1921. a Tarbut országos zsidó iskolaegyesület elnökévé, majd 1923. az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség elnökévé választották és azóta annak elnöke. 1919—1921-ig főszerkesztője volt az Új Kelet c. kolozsvári zsidó napilapnak. Jelenleg, mint zsidópárti képviselő a bukaresti parlament tagja. Sz. I.

14. *F. József*, közgazdász, szül. Érkisfaluban 1873. A tasnádi takarékpénztárnak 21 év óta igazgatója, volt megyei bizottsági tag, a függetlenségi pártnak vezető embere. Tasnádon 15 évig hitközségi elnök volt és számos hitközségi intézmény megteremtése fűződik nevéhez. D. S.

15. *F. Lajos*, ügyvéd, szül. Kecskeméten 1832., megh. Kolozsváron 1910 aug. 15. A szabadságharcban Percel Mór seregében szolgált, mint 16 éves ifjú, majd mint ügyvéd résztvett az alkotmány helyreállítása előtt a magyarosítási mozgalomban, később a politikai és megyei élet küzdelmeiben. Emellett nagy irodalmi munkásságot fejtett ki s dolgozatai részint önállóan, részint folyóiratokban láttak napvilágot. Fiatal korában ő fordította le és adta ki Maculay híres beszédét a zsidók egyenjogúsítása érdekében. Sz. R.

16. *F. Lipót*, főrabbi, szül. Gálason (Moson vm.) 1884. Budapesten végzett rabbiszemináriumot, az egyetemen avatták bölcsészdoktorrá. Jelenleg verseci főrabbi. Számos kisebb tudományos munkát bocsátott közre. Sok kritikát és könyvismertetést írt. Különösen a babilóni talmud körébe vágó kutatásaival tűnt fel. Szerkesztője a Jevrejski Almanach c. zsidó évkönyvnek, mely szerb és horvát nyelven jelenik meg.

17. *F. Mór*, gépészmérnök, a nemzetközi sport-szövetség alelnöke, szül. Verbón 1875. Műegyetemi tanulmányait Budapesten végezte. Korán külföldre került és főleg az angol vasutak jóléti intézményeit tanulmányozta. Felismerte, hogy a szociális tevékenység területén a sport milyen hatalmas tényező. Budapesten a Török-vés Sport Egylet élére állt és annak huszonöt évén át elnöke volt. Szociális szempontok vitték a vasutasok sportszövetségének, később a vasutasok világszövetségének megalapozására is. A magyar futballszövetségnek a nemzetközi ügyeit intézi és nyelvkészsége segíti a nemzetközi kapcsolatok kiépítésében. A nemzetközi futballszövetségnek (FIFA), a világ legnagyobb sportszövetségének 1927. elnöke lett. Szociális és békekereső tevékenységéért a francia köztársaság 1928. becsületrenddel tüntette ki. F. P.

18. *F. Sámuel*, héber költő, szül. Zádorfalván (Borsod vm.) 1846., megh. Miskolcon 1917. A tanítóképző elvégzése után több évtizeden át volt a miskolci hitközség iskolájának tanítója. Mint kitűnő hebraista állandó munkatársa volt a varsói Hacesira c. lapnak, melyben számos cikke és verse jelent meg. Munkái: *Hoemesz* (Ódák); *Mivchar siré Hogor* (Magyar költők, Petőfi,

Arany stb. versei héber fordításban) és *Midosz Jisröel*, mely füzetében az ősi zsidó mértéket számította át magyar mértékekre. V. A.

19. *F. Sámuel*, német könyvkiadó, szül. Liptószentmiklóson 1859 dec. 24. Korán külföldre került és 1886. megalapította az S. Fischer Verlag-ot Berlinben, mely 1922. részvénytársasággá alakult át. Az irodalomtörténet elismeri, hogy F. cége a modern irodalmak fejlődési lehetőségénél kiváló szerepet tölt be. F. kiadója a legjobb németnyelvű Ibsen, Tolstoj, Shaw kiadásoknak és ugyancsak ő nála jelentek meg: Gerhard Hauptmann, A. Schnitzler, Thomas Mann, Richard Dehmel, H. Hesse, Jakob Wassermann, Kellermann és más nagy írók művei. S. R.

20. *F. Sándor*, rabbi, szül. Regölyön (Győr vm.) 1852. Talmudi tanulmányait Kismartonban, Pozsonyban és Würzburgban végezte. A lipcei és zürichi egyetemeken bölcsészeti tanulmányokat folytatott. Münchenben az Israelitische Frommengesellschaft rabbija volt. 1892 óta a gyulafehérvári hitközség főrabbi. Erdély legtekintélyesebb zsidó tudósainak egyike. Halachikus művei több folyóiratban jelentek meg. SZ. I.

21. *F. S. Gyula*, főrabbi, szül. Gyönkön (Tolna vm.) 1892. A pozsonyi rabbiképzőt végezte. 1921—23-ig a chicagói «Ahavas Achim» hitközség rabbija volt. 1924 óta a dévai orthodox hitközség főrabbi. Felekezeti lapokban cikkeket írt. Megjelent munkája: *A világháború erkölcsi hatásai* (Pozsony 1915).

22. *F. Tivadar*, ügyvéd, szül. Münchenben 1881. Jogi tanulmányokat végzett és Kolozsváron ügyvéd lett. Az erdélyi zsidó országos politikában irányító munkát végez. Az Austerlitz-családból származik, amely a kismartoni hitközség alapítója volt. F. alapította az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetséget, melynek örökös díszelnökevé választották. Az 1928-iki román országgyűlési választásoknál zsidópárti programmal szenátorrá választották.

23. *F. Tóbia ha-Kohén*, németújvári rabbi. Megjelent *Maásze Tóbia* c. műve, kommentár a Zsoltárok könyvéhez. Meghalt 1869. SZ. I.

Fischhof, 1. *Adolf*, publicista és politikus, szül. Óbudán 1816 dec. 8., megh. Emmersdorfbán 1893 márc. 23. Orvostudományt tanult a bécsi egyetemen és egy ideig orvosi gyakorlatot folytatott. Az 1848. bécsi forradalomban ő szervezte meg az egyetemi ifjúságot s elnöke volt a Közbiztonsági Bizottságnak. Az Alkotmányozó Nemzetgyűlésen Bécs egyik kerületét képviselte és a Doblhof-féle liberális kabinetben a belügyminiszter tanácsosának nevezték ki. A forradalom leveretése után letartóztatták és kilenc hónapra elítélték. Ezután 1875-ig ismét orvosi gyakorlatot folytatott. F. Unger tanárral együtt írta a *Lösung der ungarischen Frage* c. röpiratát (1861), amelyben a Birodalom két önálló részre osztása mellett szállt síkra. A porosz-osztrák háború után írt *Ein Blick auf Oesterreichs Lage* (1866) c. füzetében a Németországgal való szövetség mellett küzd; *Oesterreich und die Bürgschaften seines Bestandes* (1869) művében autonóm alkotmányt kíván Ausztria részére. 1882-ben meg akarta alapítani a német-osztrák

néppártot, amelynek célja lett volna koncessziókat adni a nemzetiségeknek s a Birodalom valamennyi liberális elemét egyesíteni. Egyéb munkái: *Zur Reduktion der kontinentalen Heere* (1875); *Die Sprachenrechte in den Staaten gemischter Nationalität* (1885); *Der österreichische Sprachenzwist* (1888). S. R.

2. *F. Ignác Vilmos*, orvos, F. Adolf (l. o.) testvérbátyja, szül. Óbudán 1814 szept. 7., megh. a század végén Budapesten. Pesten és Bécsben tanult s az utóbbi egyetemén kapta diplomáját. A negyvenes években Priessnitz mellett, Gräfenbergben, majd Bécsben lett kórházi orvos. 1856. Pestre költözött éssaját telkén, a Hermina-kápolna közelében hidegvízgyógyintézetet rendezett be s azt 1888-ig ő maga vezette, míg 1892. azt a kormány megvásárolta. Helyére az Orsz. Vakok Intézetét létesítették. F. Szliács egyik első propagálója volt. Munkái: *Szliács, der Pyrmont Ungarns, Wie es wirkt u. wie es angewendet werden soll, stb.* (1847); *Bericht über das hydratische Verfahren in d. Kaltwasserheilanstalt zu Lukány* (1855). S. R.

Fischmann Ezékiel Mózes Lipsitz, miskolci rabbi, Lipsitz Ábrahám rabbi fia, megh. Miskolcon 1874. Előbb Schaffán (Morvaország), majd 1836-tól haláláig Miskolcon működött. Minthogy községben több újítást fogantatott, ezért több rabbi lépett fel ellene. F. ezért *Divré Sólom Vėemesz* c. szellemes röpiratot bocsátott ki 1864. rehabilitálására. Negyven éven át töltötte be hivatalát. Fiai: *F. Feis* hírneves pozsonyi rabbi és hitszónok és *F. Simon* kecskeméti rabbi, *Fényes Adolf* festőművész atyja voltak, veje pedig *Hirsch Márkus* (l. o.) óbudai, majd hamburgi főrabbi volt. S. R.

Fiscus Judaicus, a jeruzsálemi nagy templom fennállása idején, sőt még később is a tiberiási patriarchátus idején, az egész görög-római világon diasporában élő zsidóság önként fizetett adója, mely a bibliai törvényeken alapult (*Exod.* 30. 13, v. ö. *Sekálím* 1. 1). A F.-t ércpénzben, mely legalább fél sekelt tett ki, évente fizették, ill. küldték Jeruzsálembe, de a második templom lerombolása után Vespasianus császár a Jupiter Capitolinus javára Rómába irányította azt s az összeget két drachmában állapította meg (*Josephus, De Bello Judaico* VII. 6. § 6; *Dio Cassius* 66. 7), és ezzel a zsidóság vallási érzületét támadta meg. A rabbik ugyanakkor elrendelték, hogy a fél sekelt nem kell fizetni, miután a templom megszűnt (*Sekálím* 8. 8), de a császárok könyörtelenül beszédtek azt s még a titkos zsidókat is fizetésre kényszerítette Domitianus (*Suetonius «Domitianus»* § 12). Martialis szatíráiban szól arról, hogy némely zsidó hogyan leplezte nemzetiségét (7. 35 és 82). Már a Flaviusok idején volt külön hivatal a F. összeállítására (*Procurator ad Capitularia Judaeorum*). Nerva alatt az adóbehajtás szigora csökkent s ő a molesztálásokból eredő peres eljárások megszüntetésének emlékére érmet veretett ily felirattal: «Fisci Judaici Calumnia Sublata», azonban a F. maga továbbra is megmaradt az egész császárság alatt (Origenes, *Epistula ad Africanum* § 14, Tertullian *Apologet.* § 18). Hogy formailag

mikor szűnt meg a F., azt nem tudjuk, de a közép-korban újra feléledt a Német-Római Birodalom területén, mint Opferpfennings s általában véve mindentűt a különböző speciális zsidó türelmi és fejadók alapját képezte. A F.-t, midőn már Rómának fizették, a diaspora zsidósága önként fizette a legtávolabbi vidékekről is a tiberiaszi patriarchátusnak.

S. R.

Flegmann Miksa, orvos, szül. 1827., megh. Nyiregyházán 1887 márc. 4. Orvosi oklevelét 1850. nyerte el Bécsben. Tanulmányai befejezése után Nyiregyházán telepedett le, ahol kir. törvényszéki orvos volt. Cikkai az Ung. Med. Chirurg. Presseben (1866. Über Diabetes insipidus) és az Orvosi Hetilapban jelentek meg.

K. K.

Flavius Josephus, l. *Josephus Flavius*.

Fleischer, l. *Antal*, vegyész, egyetemi tanár, szül. Kecskeméten 1845., megh. Kolozsvárott 1877. Gyógyszerésznek készült, de mert abban az időben még zsidó nem kapott gyógyszerész oklevelet, vegyészetet tanult s Than Károly segédtanára lett. Kutatásairól a Magyar Tudományos Akadémiában s külföldi szaklapokban számolt be. 1872-ben kinevezték kolozsvári egyetemi tanárnak. Ő dolgozta ki a gyógyszerésznövendékek alaposabb kiképzésére irányuló tanügyi javaslatot. Több szakmunkát írt.

T. Zs.

2. *F. Antal*,* a M. Kir. Operaház karnagya, szül. Szegeden 1891 máj. 30. A zeneművészeti főiskolán tanult és 1915 óta az Operaház karmestere s mint ilyen főleg olasz és francia operákat vezényel.

S. R.

3. *F. Siegfried*, író, szül. Kapuváron 1856 márc. 18. Gimnáziumi és egyetemi tanulmányait Bécsben végezte. 1889–90. a Zeitschrift für dramatische Kunst und Literatur kiadója, majd a troppai Schlesisches Tagblatt főszerkesztője lett. Innen a Wiener Allgemeine Zeitunghoz, a Volksstimmehez és a Morgenposthoz szerződött. Az Österr. Israelit. Union jogvédő irodájának első titkára és vezetője. Művei: *Gedichte*; *Camillus* (dráma); *Aus der Burschenzeit*.

K. K.

Fleischl Sándor, dán királyi főkonzul, szül. Neuernben (Csehország) 1867 márc. 27. Négyéves korában került Magyarországra s tanulmányait Budapesten végezte. Itt belépett atyja F. Samu gabonatüzletébe, melynek 1906 óta főnöke. 1901. dán királyi konzullá nevezték ki, 1905. főkonzul lett. Ilyen minőségben jelentős közgazdasági tevékenységet fejtett ki, melynek elismeréséül több magyar és külföldi kitüntetésben részesült. Így megkapta a Danebrog és a svéd Vasa-rend nagy keresztjét, a kínai Aranykalász-rend nagykeresztjét a csillaggal, a német polgári vaskeresztet stb. — Felesége *kemenesmihályfai Deutsch Olga* a Pesti Izr. Hitközség leányegyletének elnöknője és jótékonyági téren érdemes munkát végez.

V. A.

Fleischmann Sándor, publicista, szül. Aranyoson 1862. megh. Budapesten 1916. Jogi tanulmányait a bécsi egyetemen végezte, majd Budapesten letette az ügyvédi vizsgát és széleskörű gyakorlatot folytatott. 1896-ban a Neues Politisches Volksblatt főszerkesztője lett. A jogi irodalom terén főképpen azokkal a tanulmányaival keltett figyelmet, amelyekben a kereskedelmi törvény revíziójáért kardoskodott. Értékesek a köz-

igazgatási jog körébe vágó értekezései is. Az Egyenlőségben a magyar zsidóságot érintő aktuális politikai és társadalmi kérdésekkel foglalkozott.

Sz. G.

Fleissig Jakab, galgóci, majd bécsi rabbi. Veje volt Jungreis Sámuel (l. o.) csecsei rabbi. Előbb Nádudvaron, majd az ötvenes évek elejétől kezdve Galgócon volt rabbi egészen 1872-ig, amikor az orsz. kongresszus által felidézett harc arra késztette, hogy rabbiállásáról leköszönjön. Még u. a. évben a bécsi hitközség rabbiülönkké választotta meg és haláláig Bécsben működött. Általánosan jelentékeny Talmud-tudósnak ismerték el.

S. R.

Flesch, l. *Armin*, főrabbi, szül. 1865 ápr. 11. Bácsalmáson. A budapesti rabbiképző és az egyetem bölcsészeti fakultásának elvégzése után 1887. Ó-Kanizsán, két év múlva Mohácsra választották főrabbiává. Azóta ott működik. Élénk részt vesz a mohácsi közéletben főleg felolvasásokkal és a nemzeti ünnepeken tartott beszédekkel. Az egyházi irodalom terén jelentékeny munkásságot fejt ki. Rengeteg cikke és tanulmánya jelent meg különböző felekezeti lapokban és évkönyvekben. Hitszónoklatai, ünnepi beszédei és felolvasásai külön füzetekben nyomtatásban is megjelentek. Fontosabb művei: *Jakob Anatoli filozófiája* (Budapest 1887), *Gondolatok a Talmudból* (Zenta 1898), *A mohácsi Chevra Kadisa 50 éves története* (Mohács 1902), *A Zsidó* (Mohács, két kiadás 1908 és 1911), *Az élet meghosszabbítása bibliai és talmudi alapon* (Mohács 1910), *Peszachi Hagada* (Galánta 1914).

V. A.

2. *F. Armin*, orvostanár, gyermekorvos, szül. Aszalón 1878 máj. 17. A budapesti egyetemen tanult s miután diplomát nyert, gyermekorvosi praxist folytatott. 1913 óta egyetemi magántanár a csecsemők betegségeinek kórtanából. Művei: *Anämien in Kindesalter* (1909); *A gyermekorvoslás tankönyve* (4. kiad. 1925). Számos értekezést írt hazai és külföldi folyóiratokba.

S. R.

3. *F. Károly*, hegedűművész, szül. Mosonban 1873. okt. 9. Bécsben Grün, Párizsban Sauzay és Marsick tanítványa volt. 1895-ben debütált Bécsben. 1897–902-ig a bukaresti Konzervatórium tanára volt. Tagja a román királyné házi vonósnégyesének. Érdemeinek elismeréséül a román kir. kamaraművész címet kapta. 1903–8-ig Amsterdamban volt tanár, 1908. Berlinbe költözött, 1921. tanára lett a berlini Musikhochschulenak. 1924-ben a philadelphiai Curtis Institute hegedűtanfolyamának vezetője lett. F. csodálatos technikájú hegedűművész és kitűnő interpretátor. Külföldön mindenütt propagálja a magyar művészetet. Művei: *Die Kunst des Violinspiels*; *24 Etüden von Paganini*; *Mozart átiratok*.

K. K.

4. *F. Nándor**, orvos, szül. Budapesten 1861. A honctani tanszéken tanársegéd és évekig az Orvosszövetség főtítkára volt. Megjelent *Vitri-section am Hunde* c. műve (Stuttgart 1884). Az Országos Orvos Szövetség c. szaklap szerkesztője és kiadója volt.

T. Zs.

Fligl József, zeneszerző, szül. Budapesten 1868 márc. 7. A Zeneakadémián tanult. Kitűnő Bach- és Beethoven-játékos hírében állt és így nagy sikerrel hangversenyezett itthon, majd külföl-

dön. F. zeneesztétikai és szépirodalmi munkássága is jelentékeny. Dalokat is komponált. K. K.

Fochs Antal, filantróp, megh. Budapesten 1874 máj. 31. Pár évvel halála előtt névtelen levélben 43,000 forintot küldött a Pesti Izr. Hitközségnek árvaház alapítása céljából. Minthogy sokan öbenn sejtették az adományozót, a hírt nyilvánosan az újságokban megcáfolta. Végrendeletéből azonban kitűnt, hogy ő az adományozó, mert meghagyta, hogy szülei nevére nevezék el az ir. tézményt. Végrendeletileg még egy millió forintot hagyományozott különböző jótékonyági intézmények részére felekezetre való tekintet nélkül és külön 60,000 forintot az árvagyermek közötti szétosztásra, hogy tovább tanulhassanak tudományos pályákon. 300,000 forintot pedig országsszerte felállítandó, mindkét nemnek hozzáférhető süket-néma intézetek alapítására hagyományozott. F. melegszívű, de világtól elvonult, lemondó életű, takarékos aglegény volt, aki senkivel sem tartott fenn barátságot. S. R.

Fodor, 1. Armin, kúriai tanácselnök, jogtudós, szül. Nagymihályon 1862 jan. 17. A budapesti egyetemen tanult és eleinte ügyvéd, majd 1890-től kezdve bíró volt. Mint kiváló jogászt az igazságügyminisztériumba osztották be kodifikáló munkálatra. 1911-ben kúriai bíró, 1924. kúriai tanácselnök lett. F. a Magyar Jogászegylet alnöke is. A hágai 1910–12-i nemzetközi váltójogi konferencián ő volt a kormány kiküldöttje; választmányi tagja az International Law Associationnak. Jelentékeny része van a polgári perrendtartás elkészítésében. Főbb művei: *A fizetésektelen adós jogcselekményeinek megtagadása a csődön kívül* (1889); *A polgári törvénykezési rendtartás kézikönyve* (Márkus Dezsővel, 3 k. 1894–5); *Az osztrák perrendtartás* (1896); *Magyar magánjog* (5 k. 1897–1900); *A jogügyletek értelmezése a felülvizsgálati eljárásban* (1899); *Polgári perrendtartás* (1911). S. R.

2. F. Ernő*, zongoraművész, tanár, szül. Csabdin 1878. A Nemzeti Zenede, majd a Zeneakadémia növendéke volt. 1902-ben tanári oklevelet kapott és megnyerte a Volkmann-ösztöndíjat. 1903-ban európai turnéja után zeneiskolát alapított Budapesten. F. elismert zenepedagógus. K. K.

3. F. Gyula, zeneíró, szül. Budapesten 1890. A budapesti egyetemen jogi tanulmányokat végzett, ugyanakkor pedig a Nemzeti Zenedének növendéke volt. 1908 óta budapesti napilapokba és folyóiratokba, valamint külföldi szaklapokba aktuális zenekritikákat, zenetörténeti és zeneesztétikai tanulmányokat írt. Amellett sok elbeszélése is megjelent. Hosszabb ideig a Független Magyarország c. napilap és A Hét munkatársa volt. Jelenleg az Esti Kurir c. napilap zenekritikusa és az Új Idők helyettes szerkesztője. Önálló munkája: *Schumann*. Sz. G.

4. F. Izsó, hegedűművész, tanár, szül. Budapesten 1873. ápr. 6. Tanulmányait Budapesten végezte. 1898 óta az Operaház első brácsása. Hat évig volt a Filharmoniai Társaság igazgatója és az Operaház zenekari főnöke. Tagja volt a Grünfeld-vonósnégyesnek is. 1912 óta a Nemzeti Zenede tanára.

5. F. Josephine, operaénekesnő, szül. Párisban 1793. F. József (I. o.) leánya. Tizenegy éves korában lépett fel mint zongoraművész, 1810. azonban már mint énekesnő szerepelt. 1814-ben a párisi Opéra Comique szerződtette. 1816–18-ban Londonban énekelt, 1819. Párisban, 1822-től Napoliban élt. 1833-ban még fellépett Bordeauxban. Ezután semmi hírt nem tud róla a zenetörténet. Hagyatékából megjelent a *Réflexions et conseils sur l'art du chant* (Páris 1857) c. kötet. Leánya Enrichetta 1846–49. Berlinben énekelt. S. R.

6. F. József, hegedűművész, szül. Venlovon 1752., megh. Szentpétervárott 1828 okt. 3. Franz Benda tanítványa volt Berlinben. Sokat turnézott és 1787. Párisban, 1794. Szentpétervárott telepedett le. Kilenc hegedűversenyt, több hegedűdarabot, duettet és vonósnégyest írt. K. K.

7. F. László*, elbeszélőesszműíró, szül. Budapesten 1898. Orvosnak készült, de hírlapíró lett. Eleinte novellákkal hangulatos regényekkel (*Fuvolás férfi*; *A zugligeti varázsló*) keltett érdeklődést. Első színpadi kísérlete a *Navarrai Margit*, amely utóbb külföldre is eljutott. Kisebb sikere volt *A jószívű asszony* c. enyhén szatirikus darabjának, míg aztán a *Dr. Szabó Juci* vígjátékával meghódította a közönséget, vígjátéka pedig a külföldi színházak állandó műsordarabja lett. *Díszelőadás* c. darabja a Don Juan-problémát tárgyalja újszerű megvilágításban. Legújabb vígjátékai: *A templom egere*; *Bölcsődal*; regénye: *A pesti éjszaka*. Sz. G.

8. F. Nándor, újságíró, szül. Beregszászon 1895. 1913-ban a Budapesti Tudósító munkatársa lett. 1917-ben jogtudományi doktorrá avatták. A legjelesebb magyar gyorsírók egyike. 1921-ben kivándorolt Amerikába és hét évet töltött az Amerikai Magyar Népszava kötelékében. Mint az Est-lapok new-yorki tudósítója ismert nevet szerzett. Nagy propagandát fejtett ki a trianoni békeszerződés revíziójának érdekében. Megnyerte Borah szenátort, a szenátus külügyi bizottságának elnökét a magyar ügynek és Lord Rothermere külön misszióval bízta meg. Azóta F. Londonban él, ahol széleskörű tevékenységet fejt ki a revízió érdekében. Két könyve jelent meg *A dakotai kísértetirtó és egyéb riporter kalandok Amerikában* és *Kalandok a Sing-Singben és más amerikai riporter vizsgálatok* (1927) címen. Sz. G.

9. F. Oszkár, orvos, szül. Székesfehérvárott 1876. Orvostudományi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, 1904 óta a Dunántúli Közművelődési Egyesület főtítkára. Főképpen a gyermekgyógyászat és a balneológia terén működött és éveken keresztül a magyar fürdők ügyét propagálta *Fürdők és nyaralóhelyek* c. almanachjában. Behatóan foglalkozott a gyermekvédelem problémáival. Az Országos Gyermekszanatórium-Egyesület 1910. ügyvezető igazgatójának választotta. Nagy része van a Balatonalmádiban létesített Zsófia-gyermekszanatóriumok alapítása és fölvirágoztatása körül. A szanatóriumnak kezdettől fogva adminisztratív vezetője. Egészségügyi főtanácsos. Sz. G.

10. F. Oszkár, hírlapíró és közgazdasági író, szül. Budapesten 1886. Tanulmányainak elvég-

zése után hírlapíró lett és főképpen közgazdasági kérdésekkel foglalkozott. 1911-ben Pénzvilág c. új típusú gazdasági hetilapot alapított. Jelenleg az Esti Kurir c. napilap közgazdasági szerkesztője.

Sz. G.

Fogadalom. A Talmud elítéli a hiábavaló fogadkozást. Az ember másnapjai olyan bizonytalanok, hogy nem lehet kötelezettséget vállalni olyan szándék mellett, amely csak később esedékes és a változott körülmények között talán meg sem valósítható. A jó elvégzésére nem kell fogadalmat tenni, mert azt F. nélkül is el kell végezni. A hiábavaló fogadkozásról való fel-fogását legjellemzőbben ebben a szentenciában fejezi ki a Talmud: *Hanódér kéilu bónó bomó, vëhamék ajmó, kéilu makriv olehó korbon.* Ha valaki fogadalmat tesz, mintha bálványoltárt építene és aki teljesíti, (de csak azért, mert megfogadta és nem szívbeli szükségérzésből) mintha áldozna rajta.

F. M.

Fogaras, a hasonnevű megyeszékhelye 1920. 6852 lak., ebből 457 zsidó. A hitközséghez, amely kongresszusi alapon áll, hozzátartozik a megye zsidósága is, 103 lélekszámmal. Régebben több volt a zsidó lakosság F.-ban: 1856. a városban 283, a megyében 272, 1891. 485 és 381, 1910. 514 és 390. 1916-ban sokan elköltöztek és nem tértek többé vissza. A zsidók első megjelenése F.-on a XVIII. század végére esik. 1827-ben Chevra Kadisát alapítanak és temetőt létesítenek, melyet 1861. kibővítenek. 1840 körül létesül az elemi iskola, amely tanulók hiányában ma szünetel. A hitközség első rabbija Löb Silbermann (megh. 1864. jan. 3.), aki 1855–1863. kéziratban maradt naplót vezetett Tagebuch címen. Ez az ú. n. F.-i diárium, amely érdekes és a maga nemében ritka kortörténeti emlék. írója idejében (1858) épült a zsinagóga. Silbermann hivatali utóda volt Cohné (Kondor) József (1864–74), aki 1895. egy reform-hitközség alapítására tett kísérletet Budapesten. Hosszabb szünet után 1890–1903. a kiváló Jordán Sándor működött itt mint rabbi, aki innen Szatmárra távozott. Tisztségét 1904. Kelemen Adolf vette át, aki 1916. mint tábori rabbi hunyt el. Nebel Ábrahám következett utána, de ez rövid hivataloskodás után Nagyszalontára költözött. A hitközség intézményei: a Chevra Kadisa, melynek Schönberger Adolf az elnöke, a jótékonyági egyesület, mely Schul Henrik vezetése alatt működik és a nőegylet, mely özv. Fleissig Lipótné elnöklelté alatt áll. A hitközség tagjai közül többen játszottak és játszanak ma is vezető szerepet a társadalmi életben. Ezek: néhai Speiser Áron őrnagy, néhai Hochmann Nándor ezredorvos, néhai Lessmann Henrik vármegyei főorvos, Tachauer Adolf megyei főállatorvos és Haber Márton vasúti főmérnök. A hitközség 270,000 lei-es évi költségvetéssel dolgozik, melynek egy részét szociális és filantropikus célokra fordítja. A világháborúban résztvevő F.-i zsidó katonák közül 22 hősi halált halt a harctereken. A hitközség mai vezetősége: Löwy Ignác rabbi, Thierfeld Mór elnök, Deutsch Vilmos alelnök, Mendel Oszkár pénztárnok, Grünfeld Jakab titkár, Halbreich Izidor ellenőr, Neumann Henrik gazda, Berko Adolf és Cick Emil gondnokok, Tachauer Adolf iskolaszéki elnök.

Fogarasi Béla*, tanár, szül. Budapesten 1891. Az egyetemet u. o. és külföldön végezte, majd oklevelének elnyerésekor a főváros egyik felső kereskedelmi iskolájának lett tanára. A kommunizmus alatt a közoktatástügyi népbiztosságnál volt csoportvezető s alája tartoztak a főiskolák. A diktatúra bukása után külföldre menekült, később Cseh-Szlovákiában lett tanár. Főbb értekezései: *Konzervatív és progresszív idealizmus* (1918); *A tanácsköztársaság* (1919); *Marx filozófiája* (1919). Ezeken kívül lefordított több külföldi munkát magyarra.

S. R.

Földes, nagyközség Hajdu vármegyében 5425 lakossal. A F.-i (orthodox) hitközség — mint a régi iratokból kitűnik — az 1800-as évek elején alakult. Már 1820. volt a hitközségnek egy imaháza és rituális fürdője. A hitközség fejlődése következtében az imaház szűknek bizonyult s 1845. a tagok önkéntes adományai-ból új templomot építettek, amelyet azóta megnagyobbítottak. A hitközség mindjárt kezdetben Talmud Tórát és jesivát alapított, amelyek ma is működnek. Elemi iskolája 1876. létesült, ez 1913. modern és higiénikus új épületbe költözött. Az iskolának jelenleg 35 növendéke van. A Chevra Kadisának — most Farkas Albert az elnöke — alapszabályait 1898. hagyta jóvá a belügyminisztérium. Van még a hitközségben egy szegényeket gyámolító egyesület, amelyet Grosz Sámuel vezet. A hitközség 11,000 pengős évi költségvetéssel dolgozik, melyből 1000 pengőt fordít szociális és filantropikus célokra. Anyakönyvi területéhez Tetétlen és Sáp községek tartoznak. A hitközség létszáma 253, a családok száma 60, adót 55-en fizetnek. Foglalkozás szerint: 1 tanító, 34 kereskedő, 15 iparos, 1 vállalkozó. A hitközségnek 50 tagja vett részt a világháborúban, akik közül hatan estek el. A hitközség két híres talmudtudós rabbija: Csillag Mihály (szül. Nagykállóban 1765., megh. 1851.) és a fia, Csillag Emmánuel, aki ma is nagy hozzáértéssel és tudással végzi a rabbi-teendőket. A hitközség mai vezetősége: Grosz Sámuel elnök, Berger Zoltán és Weinberger Lipót alelnökök, Holländer Mózes és Róth Bernát gondnokok, Fried Zsigmond pénztárnok, Klein Emil jegyző, Feldmann Ede, Feldheim Emmánuel, Schwarze Dezső, Tabák Mór és Ungár Ignác előljárásági tagok.

Földes, I. Béla,* nemzetgazdász, egyetemi tanár, v. miniszter, szül. Lugoson 1848 szept. 25. Eredetileg Weisznak hívták s első munkáit még e néven írta. Budapesten és több külföldi egyetemen tanult, majd 1872. a fővárosi statisztikai hivatal helyettesigazgatója és a kereskedelmi akadémia tanára lett. 1874-ben egyetemi magántanár, 1882. a statisztika rk. tanára, 1889. a nemzetgazdaságtan és statisztika ny. r. tanára lett a budapesti egyetemen, melynek többször jogikari dékánja és rektora is volt. A Magy. Tud. Akadémiának 1893 óta lev. tagja, 1901. rendes tagja lett, de azonkívül igen sok külföldi akadémiának is tagja. 1902-ben udvari tanácsos, 1905. képviselő lett Justh-párti programmal, többszessziónt át, 1917–18. pedig tárca nélküli, majd kereskedelmi miniszter volt. F. Kautz Gyula és Horn

Ede (I. o.) mellett a legkiválóbb és külföldön is általánosan elismert tudósa a nemzetgazdaságtannak. Irodalmi munkássága rendkívül nagy. Főbb művei: *A szociális kérdésről* (1870); *A munkásmozgalom legújabb iránya* (németül is, 1873); *Bevezetés a gazdaság történetébe* (németül is, 1878); *Takarékpénztáraink reformja* (pályadíjjal kitüntetve, 1879); *A nemzetgazdaságtan és pénzügytan vezérfonala* (több kiadás); *Papírpénz és agió* (a M. Tud. Akadémia által pályadíjjal kitüntetve, 1883); *Nemzetgazdasági és statisztikai évkönyv* (1883—85); *Magyarország statisztikája* (1885); *A társadalmi gazdaságtan elemei*; *A társadalmi gazdaságtan alkalmazott és különös tanai* (mind a három sok kiadást ért el); *Quota-tanulmányok* (1899); *Az államháztartástan* (1900); *A szociálmizmus fejlődése napjainkig* (1903); *A szociálmizmus* (2 köt., 1910., németül is); *A nemzetközi kereskedelem elméletéhez* (1915); *Társadalmi gazdaságtan* (2 k., hatodik átdolgozott kiad., 1917); *Ricardo, különös tekintettel a háborús közgazdaság kérdéseire* (1919); *Finanzwissenschaft* (1920); *Bodio L. emlékezete* (Akad. emlékbeszéd, 1925). Munkatársa volt többelölököl külföldi tudományos folyóiratnak és a Handwörterbuch der Staatswissenschaften-nek is. S. R.

2. **F. Imre**, színműíró, szül. Kaposvárott 1881. Színműírói pályája elején főleg verses vígjátékaiban és történelmi darabjaiban (*A király arája*; *Dacos lelkek*; *Hadik-luszárok*), amelyek közül több akadémiai pályadíjat is nyert, a francia neoromantika, különösen Rostand ügyes és nagy formakészségű tanítványának mutatkozott. Majd aktuális kérdésekhez hatáson hozzászóló társadalmi színművekkel tette ismertté nevét (*Császár katonái*; *Hivatalnokurak*; *Kuruzslók*; *Nincs tovább*). Utóbb vígjátékokat írt, amelyek mulattató keresztmetszetek a fővárosi polgárság hétköznapi életéből (*Halló*; *Grün Lili*; *A leányom*; *Künn a bárány, benn a farkas*). Filmre is átdolgozták *Terike* c. vidéki életképet. Írt szatirikus kabaréjeleneteket és operettlibrettókat is (*Két Hippolit*; *Ezüst sirály*). *Fekete ország* c. munkája a liberálmizmus eszméit propagáló irányregény. *Grün Lili*, a főváros bizonyos zsidó köreinek színes fotográfiája. 1928-ban került színpadra *Tüzek az éjszakában* c. drámája. Sz. G.

3. **F. Imre**, festő és grafikus. Tanulmányait Budapesten, Münchenben, Berlinben és Párisban végezte. A Műcsarnoknak 1905—6 iki téli tárlata óta kiállítója és vízfestményekkel, azonkívül reproductív grafikai munkákkal szerepelt. Főleg plakátjai révén vált ismertté. F. B.

Földesi Arnold, gordonkaművész, szül. Budapesten 1882. Popper tanítványa volt a Zeneakadémián. Ma a magyar muzsika egyik legjelentékenyebb művésze. Művészetét a lényegét nyújtó biztos stílus jellemzi és az a törekvés, hogy a legrégibb zenét a mai ember felfogásához legközelebb álló módon adja elő. Bejárta az egész világot és megérdemli azt az elismerést, amelyben része van. Fölényes tónusa van, technikája pedig a legnagyobb fokot éri el.

Földi Mihály, regény- és drámaíró, szül. Budapesten 1894. Orvosnak készült, de író és újságíró lett. Írásai Dosztojevszkij életlításának és a modern metafizikának hatását mutatják. Pesszimista világnézetű író, állandó problémája a megváltást kereső és nem találó ember. Legnagyobb szabású regénye a *Szahara*, amelynek nyers naturalizmusába szimboliztikus és filozófikus hangok vegyülnek. *Sándor és Sándor* és *Az élet tolvaja* c. regényeiben arra a kedvenc kérdésére keres feleletet, sikerülhet-e az embernek új életet kezdenie, ha új nevet vesz fel s új életformák közé lép. *A Halasi-Hirsch fiú* c. regényének izgalmas keretében a zsidókérdés komplexumának igen sok kérdését is érinti; a hagyományhű apák és a modern szellemű fiúk ellentétének, a kikeresztelkedésnek stb. kérdését. Egyéb regényei még: *Sötétség*; *Mámorosak*; *A csábító*. Tanulmányait *Hamlet királykisasszony* c. kötetében gyűjtötte össze. Vígjátékai (*Engem szeress*; *Bubi*) kevésbé sikerültek. *A Pesti Napló* szerkesztője. Sz. G.

Földrajz. Ez a tudomány főképpen a topográfia formájában ősi idők óta ismeretes volt a zsidóságban. Legrégibb irata, a *Genesis*, és a Biblia többi könyve a földrajzi adatoknak csodálatosan gazdag és a bebizonyított tényekkel feltűnően megegyező gyűjteményét adják. A középkor zsidósága a F.-tudomány művelésében elvitathatatlan érdemeket szerzett. Nem csak nagyszerű tudományos utazók voltak a zsidók között, mint Benjamin de Tudelaa XI. és Regensburgi Petachjah a XII. sz.-ban, akik Mezopotámia legkeletibb részéig eljutottak s az összes bejárt országokat kitűnően megfigyelték, hanem a nyugati út felfedezésében egyenesen döntő részük is volt. Ennek teoretikus alapját a zsidók széleskörű kartográfiai ismeretein építették ki. A föld gömbalakúságát a Zóhár már kifejezésre juttatja (I. *Zóhár*) s a gömbalakúságban való hit oly időkben, amidőn az a keresztény egyház tanításaival ellenkezett, a zsidó tudás szabadságáról tesz tanubizonyosságot. Az ú. n. «Katalán portulano» v. tengerészmappa korszakalkotó a kartográfia történetében s ez tisztán zsidók műve. Ez főképp a Földközi-tenger hajósai számára készült, a hajózásra alkalmas útirányok megjelölésével. A mappa 1280 körül készült Majorca szigetén, ahol zsidó kartográfiai iskola volt. 1339-ben Angelico Dulcert készített egy portulanót, amely máig is megmaradt. Ezt 1375-ben korrigálta Chrescas lo Juheu, aki Marco Polo észrevételeit is csatolta a mappához s így közvetve hozzájárult Columbus vállalkozásához, amely nyugat felől kereste a Keletre vezető utat. Chrescas mappáját, az ú. n. Katalán portulanót, az aragoniai király a francia királyhoz küldte s máig meg van a Louvrebán. A híres mappa a későbbiek alapját képezte, beleértve azt is, amelynek nyomán Columbus haladt. Ez a legnagyobb valószínűség szerint Abraham Jacuto salamancai egyetemi tanár gömbvetülete volt. (A felfedezéseket I. *Közgazdaságtan*) Columbus vállalkozásán kívül, mint önálló felfedező kitért a XV. sz.-ban Gaspard da Gama, egy poseni születésű zsidó tengerész, akit a hírneves portugál Vasco de Gama már Indiában, Goában talált

s aki a portugál felfedezőt támogatta az alkirálynál. Csupán, amikor szívességtételei után Vasco de Gama torturáltatta, tért át a kereszténységre s vette fel a felfedező nevet. Gaspard da Gama az első egyike volt, aki Kokinkínában és Braziliában is megfordult. Ugyanakkor, amikor Columbus a zsidó tőkével és közbenjárással megszervezte és vezette expedícióját, Indiát kelet felől kereste fel két portugál zsidó, Abraham de Beja és Joseph Zapateiro, akik útjukról be is számoltak. A zsidók előszeretettel tanulmányozták a Szentföldet is. Idevonatkozó régebbi geográfiai művek Meir Aldabi *Sebilé Emmuna*-ja, Abraham Farissol és Davi Gans, továbbá a frankfurti Joseph Schwarz művei a XIX. sz. első felében. (Utóbbit M. Lunz adta ki héberül újból 1900.).

Jelentékenyebb modern zsidó geográfusok és etnográfusok (az etnológiát és népszichológiát 1. *Filozófia és Szociológia*):

I. Külföldiek:

Ibn Kordabbah (IX. sz.) a Spanyolország és Kína közti utat írta le.

Jacob ibn Tarik, Ceylonban járt a IX. sz.-ban.

Abraham ibn Ezra, a XII. sz.-ban élt kitűnő exegeta, az egész Nyugatot és Előázsiát beutazta.

Joseph «a spanyol» néven ismert zsidó utazó hozta Keletről Nyugatra az arab számok használatát.

Eldad Ha Dáni, a Babilonia és Spanyolország közti részt;

a francia Estori Farchi a XIV. sz. legelején Spanyolországot és a Keletet hét éven át járta geográfiai kutatás céljából.

Mecia, kartográfus, az említett Chrescas lo Juheu kortársa.

David Reuben (l. *Álmessiások*), óriási területen utazott.

A marokkói Jahonadab, 24 nyelven beszélt, Észak-Afrika utazó volt a XVI. sz.-ban.

Antonio de Montesinos, Dél-Amerika belsejében utazott a XVII. sz. közepén.

J. Rinmann, a XIX. sz.-ban Indiát beutazta etnográfiai szempontból.

Moses Pereira de Pavia, XVII. sz. kokinkínai utazó.

Teixeira, délázsiai és kínai kutató.

Samuel Romanelli, XVIII. sz. marokkói kutató.

Julius Loewenberg, Peschel életírója és barátja, a *Geschichte der Geographie* kiváló szerzője.

G. S. Pollack, új-zeelandi kutató.

N. Isaacs, zuluföldi kutató.

W. G. Palgrave*, Nejd első felkutatója.

Jos. Wolf, Bokhara első felkutatója.

Jos F. Stern és Jos Halévy (l. *Nyelvészet*) Abesszinia.

Angelo Heilprin (l. o.), kiváló geológus és sarkutazó.

Binger kapitány, Niger-vidék kutatója.

Fou kapitány, Dél-afrika kutatója.

Bessels, egyik első északsarki kutató.

Szamojlovits orosz mérnök, északsarki kutató.

Aldo Pontremoli, olasz fizikus, északsarki kutató.

Alfred Philippson, bonni egyet. tanár, geográfus és geológus.

Jacob Saphir, jemeni kutató.

Emin pasa*, Belső-Afrika.

Louis Lucas, Belső-Afrika.

Chorny, kaukázusi kutató.

Elkan Adler, a «Jews of Many Lands» szerzője.

II. *Hazaik* (életrajzaikat l. az illető neveknél):

Ballagi Károly*, tanfelügyelő.

Déchy Mór*, kaukázusi utazó, a Földrajzi Társ. alelnöke.

Hatschek Ignác, az első magyar kartográfus.

Klein Sámuel, Palesztina.

Lasz Samu, földrajzi író,

Prinz Gyula*, pécsi egyet. tanár, geológus, középázsiai utazó.

Roheim Géza, etnológus és földrajzi író.

Stein Aurél, Sir, világhírű archeológus és kutató (Gobi-sivatag és Közép-Ázsia területe).

Vadász Elemér*, geológus.

Vámbéry Ármin*, ázsiai kutató, etnográfus.

L. *Nyelvészet*.

S. R.

Irodalom. M. Kayserling, Christoph Columbus und der Anteil der Juden an den spanischen und portugiesischen Entdeckungen (1894); Correa, The three voyages of Vasco da Gama (London 1869); Lelewel, Géographie du Moyen Age IV. (Carmoly et Lelewel, Notice Historique sur Benjamin de Tudela) (Brüssel 1852); R. Luria, Sull' Itinerario di Benjamin da Tudela (Vessilo Israelitico XXXVI.); Zunz, Gesammelte Schriften I. (Tudelai B. útírássainak számos fordítása közül legjobb Asher angol ford. [London 1841], héber új kiadása Grünhuttól [Jerusalem 1902]); E. Adler, Travels of B. Tudela; Sombart, Die Juden u. das Wirtschaftsleben (igen gazdag forrásmegnevezéssel a F.-ra vonatkozóan is); Jacobs, Story of Geographical Discovery (New-York 1904); Pollack, Residence in New-Zealand (2 vol. London 1831—37); E. Adler, Jews of Many Lands (Philadelphia 1905); Zunz, Literatur der Juden (Gesam. Schriften I.); Weissentorn, Zur Geschichte der jetzigen Ziffern (1892).

Folyóiratok. A zsidó F. irodalma és jegyzéke oly óriási mértékű, hogy e helyt csupán a XIX. és XX. sz. azon tudományos vezető orgánumait sorolhatjuk fel, amelyek a zsidó tudományokkal (történelem, archeológia, exegézis, talmud, egyházjog, héber irodalom stb.) való foglalkozásnál a legnépszerűbbek és legszámtalembbek. Sem a zsidó közéleti orgánumokat, sem pedig a politikai és társadalmi heti és havilapokat nem említhetjük. Csupán azt szögezzük le, hogy 1678. Amsterdamban, röviddel később német területen jelent meg az első zsidó folyóirat, egyik héberül, másik németül. A XIX. sz.-ban fontos hivatást töltöttek be a következő tudományos folyóiratok: Bikur ha-Ittim (Wien 1820—31), héber; Ha-Meaasszéf (Berlin 1784—1811), héber; A. Geiger, Wissenschaftliche Zeitschrift f. jüdische Theologie (Frankfurt 1835—47); Jost, Israelitische Annalen (Frankfurt 1839—41); J. Fürst, Der Orient (Leipzig 1840—51); Litteraturblatt (1840-tól máig); Kerem Chemed (Wien 1833—42), héber; Revue Orientale (Brüssel 1841—46); Jewish Chronicle (1841-től máig, egyszersmind heti társad. lap s minf ilyen, ma az egész világ zsidóságának vezető orgánuma [1920—1928. Magyarországról kitiltva] London); Frankels Zeitschrift f. religiöse Interessen des Judentums (1844—46); Monatsschrift f. d. Geschichte u. Wissenschaft d. Judentums (1851-től máig, Breslau [a német zsidóság vezető tudományos revüje]); Rivista Israelitica, (később 1874-től máig következő címen): Il Vessillo Israelitico (Vercelli); L'Univers Israélite (Páris 1844-től); Archives Israélites (Páris 1838-tól); Die Neuzeit (Wien 1861—1904); Jeschurum (Lem-

berg, majd Bamberg 1856—78; Ha-Sáchár (Smolinshky szerk. Wien 1869—84), héber (korszakalkotó jelentőségű, tartalma és a héber nyelv fejlődése miatt egyaránt); Ha-Cefirah (1862-től máig), héber (Varsó); Jüdisches Literaturblatt (1873-tól máig); Berliner's Magazin f. d. Wissenschaft d. Judentums (Berlin 1874—93); Brüll's Jahrbücher f. jüdische Gesch. u. Litteratur (hetvenes évek, Wien); Revue des Études Juives (1880-tól máig Páris); Ócar ha-Szifrut (Lemberg 1887—1902); Ha-Aszif (Wien, hetvenes évektől) héber; Zeitschrift f. hebräische Bibliographie (Berlin 1896-től); Zeitschrift f. d. Geschichte der Juden in Deutschland (1887—1892); Beth-Talmud (Wien 1880—86); Jewish Quarterly Review (London 1888-től kezdve), a zsidó tudományosság egyik legkiválóbb orgánuma. Különösen angol nyelvterületen, főképp Amerikában a nemszigorúan tudományos, de a zsidó hitélettel foglalkozó heti és napilapok száma több százat tesz ki ma már, a lengyel- és hébernyelvűek száma Lengyelországban szintén igen nagy. Nagyszámúak a spanyol nyelvű zsidó lapok is úgy Hollandiában, mint a Keleten, főképpen pedig Dél-Amerikában. Mindenütt, ahol zsidók élnek, legalább is felekezeti hetilapjaik jelennek meg; így már a nyolcvanas években volt egy spanyol nyelvű Mexikóban és Gibraltárban, egy portugál és egy héber nyelvű Braziliában, angol nyelvűek Ausztráliában és Dél-Afrikában stb. A Jewish Encyclopedia 1904. a világ minden részéről kb. ezer kiválóbb heti és havi folyóiratot sorol fel. E számban természetesen nem szerepelnek cionista politikai napilapok. A F. száma azóta még emelkedett. Nyelvük a héber, angol, francia, német, lengyel, orosz, ukrán, magyar, spanyol, ladino, portugál, holland, olasz, török, arab, román és bulgár. S. R.

Fónagy Béla, művészeti író, szül. Szabadkan 1875. Művészettörténeti, archaeológiai és történelmi tanulmányokat folytatott a berlini, firenzei, római, budapesti és bécsi egyetemeken. Tanulmányútát tett Olasz-, Németországban, Belgiumban, Hollandiában és Párisban. A Társadalmi Múzeum (ma Népegészségügyi Múzeum) könyvtárosa volt (1910—1921), anyagának gyűjtésével, feldolgozásával és rendezésével foglalkozott, rendezte a múzeum külföldi és vidéki népegészségügyi kiállításait, többi között az Ország-házban 1915. rendezett Had- és Népegészségügyi kiállítást is. Az 1926-iki Embervédelmi kiállítás tudományos részének főrendezője és a Belvedere művészeti szalon vezetője és művészeti igazgatója volt. 1921—24. mintegy 30 kiállítást rendezett új törekvésű, addig jobbára ismeretlen művészek munkáiból. Művészeti cikkeket írt a dr. Ince-féle Magyar Művészeti Almanachba, a Művészet, Nyugat, Kút, Magyar Művészet és Műbarát folyóiratokba. Művészeti munkatársa volt a Tolnai Világlexikona I. kiadásának (görög-római művészet, szobrászat, iparművészet), az Éber-féle Művészeti lexikonnak (idegen régi és modern festészet) és a jelen lexikonnak (képzőművészet).

Főpap, héb. *Kóhen gádól*, az Egyiptomból való kivonulástól kezdve a zsidó állam megszűntéig, sőt a Bar-Kochba-féle felkelés leveréséig a legmagasabb egyházi méltóság. Jogköre

nem csupán a szigorúan vett egyházra terjedt ki, melynek legfőbb dignitáriusa volt, hanem a törvénykezésre és politikára is. A F.-ot a Biblia más-kép «Kóhen ha-Mosiach»-nak, «felkent pap»-nak (*Levit.* 4. 3) és «Kóhen ha-ros»-nak, főpapnak (*Krón.* II. 19. 11 és 24. 6) is nevezi. F. csak a kohanita törzsből való lehetett és ilyen is akkor csupán, ha a huszonnégy legelőkelőbb kohanita családból, az ú. n. Áronidáktól származott, mint azt Josephus is tanúsítja. Eredetileg, az első templom lerombolásáig sem kinevezés, sem választás nem volt, hanem kizárólag egyenes ágon való öröklési jog. Az öröklés Áron két fiára megy vissza úgy a bibliai és talmudi adatok, mint Josephus, Philo és más írók szerint. Josephus *Antiquitates* c. műve külön fejezetben foglalkozik a F.-sággal a F.-ok neveit az ő koráig, tehát a templom lerombolása koráig közli. Adatai nagyjából megegyeznek a bibliai és apokryph irodalom közléseivel. Az első templom lerombolásáig előbb változatlanul Áronnak a Bibliában említett utódja, Eleazár F. leszármazottjai örökölték egyenes ágon a F.-i méltóságot egészen a bírák koráig, mikor Élitől kezdve az Itamár-ág, Áron másik fiának leszármazottjai töltik be a F.-i tisztséget Ebjátárig, akit Salamon király detronizált. Ekkor újból az Eleazár-ágból kerültek ki jóideig a F.-ok. Az első volt ezek közül Cadok, akit tehát a világi beavatkozás emelt a F.-i székbe. Később a macedon uralom, a Hasmoneusok és a római prokurátorok alatt a politikai hatóságok nagy mértékben befolytak a F.-i szék betöltésénél anélkül, hogy annak rendkívül magas és respektált méltóságán csorbát ejtettek volna, bár kétségtelen, hogy mint politikai tényező, a F. összekötő kapocs volt a Szinhedrion és az államfő közt a Hasmoneusok korától kezdve. Hogy mily magas volt a F.-i méltóság, azt mutatja, hogy az egyik legelőkelőbb kohanita törzsből való Makkabeus-Hasmoneus uralkodók családtagjai több esetben maguk töltötték be a F.-i tiszteket, sőt Simon Makkabeus óta maga az uralkodó volt a F., míg a F.-ok lányai több esetben az uralkodó családjával kötöttek házasságot. A zsidó uralkodók közül legfőképpen Heródes avatkozott a F.-i szék betöltésébe s ennek, valamint a római prokurátoroknak tulajdonítható az egyébként kohanita vezetőcsaládból származó alexandriai Boéthos-ok favorizálása. Heródes alatt jóformán évente változott a F., jóllehet a méltóság életfogytiglanra szült a tradíció szerint, s csak az elagást tekintették akadállyal a funkciók betöltésénél. A Bibliához való szigorú ragaszkodás azonban nem engedte meg az erőszakos úton való eltávolítást, mert eredetileg élethossziglan működött a felkent F. (*Deuter.* 35. 25—28). A F. korhatára nem volt szabályozva s a tradíció szerint húszéves kortól betölthette a méltóságot a jogutód, de előfordult két esetben, hogy még fiatalabb kohanita lett a F. Minden esetben azonban feltétlenül ragaszkodni kellett ahhoz, hogy a jelzett 24 kohanita családból kerüljön ki a kiszemelt F., aki született Palesztinán kívül is. Ellenben rendkívül szigorúan ügyeltek mindenkor a következőkre: származásra anyai ágon is, p. o. rabszolganótól született kohanita

sohasem lehetett F.; a legitim házasságból való születésre, tekintetbevéve azt is, hogy minden rendű kohanita kizárólag csak hajadont vehetett nőül, de özvegyet és elváltat nem a *Levit.* 20. 1, 13—14 szerint; a feltétlen tiszta életre; a testi épségre, melynek következtében bármiféle testi defektus alkalmatlanná tette az illetőt funkciók gyakorlására; a F.-nak külsőleg is imponáló, szép férfúnak kellett lennie, szellemiekben pedig ügyeltek bölcsességére. A F. részére előírt kötelességek és jogok a következők voltak: hivatalbalépését megelőzte a felszentelés, amely egy hétig tartó cerimóniákból állott, melyeket az *Exodus* 28. és *Leviticus* 8. tartalmaz. A felkenés a Szentélyben őrzött olajjal történt s a funkciókat a kohaniták teljesítették; fejére arany diadémot illesztettek, mely fehér szalaggal volt ellátva «Szent az Örökkévalónak» felirattal. Eből az arany diadémból kiemelkedett egy tiara, melyet «micnefes»-nek neveztek. (Ez utóbbi fejviselet szolgál mintául a későbbi pápai viseletnek, mely igen sokban a zsidó F. ornátusából fejlődött). A kohanitáknak előírt rendes viselet felett volt a «Möib», mely ujjtalau bíborszínű köpeny volt, aranygombokkal ellátva. A többi rész veres, viola, bíbor és skarlát színekben váltakozó kockákból állott. A vállon az Eföd volt elhelyezve két onyx-kövel, melyre Izráel tizenkét törzsének neve volt felírva, jelölve annak, hogy a F. az egész népért vezekel. A mellett a «Chosen» ékeskedett tizenkét drágakövel kirakva, azonkívül az egész ornátushoz hozzájárult az Urim és Tumim. Az ornátust összefogó öv ékeesebb volt a többi papokénál. Ebben a főpapi ornátusban avatták, ill. szentelték fel. A Biblia szerint az előírt módon való első felszentelést Mózes gyakorolta, Áron utódát, Eleazárt pedig atyja ornátusában iktatta be. Ez a szokás később is kötelező volt s az utódot elődje ornátusába öltöztették be felszentelése alkalmával. A F. magas rangját a Biblia azzal jelképezi, hogy bűne a nép bűnével azonos volt (*Levit.* 4. 3, 22). A F. csupán jom-kippurkor, de egyedül mehetett be a Szentek Szentélyébe. Az egész évnek ezt a legünnepelesebb mozzanatát hosszas testi és lelki tisztulás és vezeklés előzte meg. Ha ez nem volt a legteljesebb mértékben kielégítő, akkor a F. adlátusa látta el az engesztelő napi magas funkciót. A F. az egész kohanita törzserő és az egész népért könyörgött és vezekelt a Szentek Szentélyében és mikor onnan kijött, ovációban részesítette az egész nép. (Ennek a funkciónak a leírását a *Jóma-misna* alapján a jom-kippuri machzor is tartalmazza teljes részletességében.) A F. ezen fontos funkciója alkalmával nem díszes ornátust, hanem csupán fehér halotti lepelt viselt porig való megalázkodása szimbólumául (l. *Alázatosság*). Egyéb előírt funkciói voltak: az áldozás minden reggel és este, saját magáért és a papságért; résztvett a szombati és ünnepi, valamint a hónap első napjának szertartásain; joga volt bárhol funkciót teljesíteni az egész államban; az egész kohanita törzs s a leviták alája voltak rendelve és a többi kohaniták felkenésekor csak ő funkcionált. Jobb- és baloldalán állandóan a két utána következő legmagasabb rangú áldo-

zár segédkezett; ezek közül az első, a Szegan, maga is nagy méltóság s a F.-i funkciókban való akadályoztatása esetén helyettese volt. Elnöke volt a Szanhedrinnek (l. o.), s hivatali helyisége a Nagy Templom oltárának közelében volt berendezve; idejének legnagyobb részét itt tartozott tölteni, a többi családjá körében Jeruzsálem falain belül épített lakásában. A F. a kohanitákra vonatkozó előírás értelmében csupán nős férfiú lehetett. Jogában állott a tanu-vallomást megtagadni, ellenben a Szanhedrin, melynek fejedelem-elnöke (nászi) volt, ill. annak háromtagú bizottsága felette is ítélezhetett — elvileg — súlyos esetekben. Ez utóbbinak gyakorlására azonban sohasem volt szükség. A F. a kohaniták törvényeire fokozottabb szigorral tartozott ügyelni s koporsó után vagy halottal egy fedél alatt nem mutatkozhatott meg az esetben sem, ha közvetlen családtagját gyászolta is; ruháit ellentétben Izráel népének valamennyi tagjával, nem felül, hanem csupán alól szaggatta be gyásza jeléül. Ez alkalommal az egész nép képviselte elébe járult vigasztalásra s a fogadás szigorú etikett szerint ment végbe. A F. trónján ülve, nem pedig a többi gyászolók módján zsámolyon, fogadta a küldöttséget s jobbjan helyettese, a Szegan, baloldalán az Av besz-din, a legfőbb bíróság feje állott míg a részvétnyilvánításra előírt formassággal válaszolt. A népküldöttség ezalatt a földön ült, a F. gyásza jeléül. A fentemlített források alapján összesen 82 F. működött Árontól Pinchászig, az utolsó — és nép által választott — F.-ig, aki a Hadrián császár alatti Bar-Kochba-felkeléskor működött. Az önálló zsidó állam végleges bukása után a jeruzsálemi Templom végkép leromboltatott s az áldozás megszűnt, vele együtt a törzspapság is, melynek helyét a rabbik töltötték be, miután R. Akiba tanítása értelmében az iskola és törvénytannulás lépett az áldozás helyébe, a tudósok pedig a papság helyére. A kohaniták tisztasági parancsai azonban máig érvényesek.

S. R.

Irodalom. A Talmud Szanhedrin és Jóma traktátusai: Maimonides, *Jad Ha-Chazaka*; Hanberg, *Die religiösen Altertümer der Bibel* (1869); W. Graf von Baudissin, *Geschichte des alttestamentlichen Priestertums* (1889); A. Büchler, *Das Synhedrium in Jerusalem und das grosse Beth-Din in der Quader-Kammer des jerusaleimischen Tempels* (1902, a bécsi rabbiszeminárium értesítőjének melléklete); Gräetz, *Geschichte der Juden III.*; Schürer, *Geschichte des jüdischen Volkes* (3. kiad. 1898); J. Deranbourg, *Essai sur l'Histoire et Géographie de la Palestine* (1868); Jelski, *Die innere Einrichtung des Grossen Sanhedrins*; Jew. *Encycl.* 1904.

Forbáth, 1. Imre*, mérnök, és szakíró, szül. Érsekújváron 1875. Műegyetemi tanulmányait Bécsben, Zürichben és Berlinben végezte. 1906 óta a budapesti József-műegyetem magántanára. Specialitása városi közművek létesítése. Önálló munkái: *Die Kanalisation von Mailand*; *A magyarországi kikötők*; *Der Bau der Städte an Flüssen*; *Öntözés városi szennyvizekkel*; *A lakáskérdés és Budapest jövője*; *Kleinwohnungs-fürsorge in englischen Städten*; *A budapesti gázkérdés*; *Städtebauliche Studien*.

2. **F. Imre**, szlovenszkói költő, szül. 1900. Az «avantgarde» egyik tehetséges magyar képviselője. Kollektivista tendencia és a képzelet frissesége jellemzi.

K. A.

3. **F. Sándor** (írói nevén *Forbáth*), író és orvos, szül. Székesfehérváron 1890. A budapesti egyetemen tanult s u. o. lett gyakorló orvos. Ő alapította 1920. a Magyar Orvos c. orvosi szaklapot, melynek főszerkesztője. Számos orvosi szakműve közül önállóan megjelent: *A serológia alapvonalai és a védő- és gyógyoltások* (1916); *A gyakorlati therápia kompendiuma* (19-0); *Továbbképző előadások az orvossággyakorlatból* (1923 és 1926). Orvosi tevékenysége mellett F. mint költő és novellairó is jó nevet szerzett magának. Munkatársa az *Uj Időknek* és *Nyugatnak*. Önálló verses kötetei: *Játékhajó* (1921, Babits Mihály előszavával); *A hold árnyéka* (1922); *Vidéki örökség* (1924). S. R.

Főrendiházi tagok, I. Törvényhozás.

Forgács, I. Leó, sakkmester, szül. Budapestben 1881. Huszonegyéves korában Hannoverben nyerte a német sakszövetség mesterének címét. 1905-ben Barmenban a junior-mesterversenyben az első díjat, 1909. Szentpétervárott a legszébb játszámra kitűzött külön díjat nyerte. 1911-ben visszavonult a nyilvános versenyzéstől és csak a sakkirodalomterén működik. A Pesti Napló sakkrovatának vezetője. Szerkesztette a *Sakkjáték gyöngyei* c. partigyűjteményt.

2. **F. Rózsi**, színművész, szül. 1886. A Thália-színházban tűnt fel klasszikus darabokban. Főképpen Ibsen-drámákban voltak jelentékenyebb alakításai. Egyideig a Nemzeti Színháznak is tagja volt, majd Forgács Rózsi Kamara-színháza néven saját társulatot alapított a fővárosban.

Forgó Pál, építész, író, szül. 1897. A Korunk c. folyóirat főmunkatársa. A korszerű építészet-ről szóló szakeikvei a Korunkban, Dokumentumban és a Népszavában jelentek meg.

Foris Lajos, ügyvéd, közgazdasági író, szül. Margittán 1886. A jogot Budapestenvégezte, ügyvédi vizsgát Marosvásárhelyen tett. A Választójogi Liga propaganda munkájában jelentős szerepe és a Károlyi-kormány idején az Országos Lakás-hivatal kodifikátora volt. Most Kolozsvárott él és a Romániai Hitelező Védőegylet ügyvezető-gazdátja. Művei: *Gazdasági Lexikon*, magyar és román nyelven (1927); *Erdély és Bánság ipara és gazdasági kincsei* (1928). Sz. I.

Forradalom 1918—19. A világháború következtében beállott gazdasági válság és a nagy háborús veszteségek indították meg azt a defetista propagandát, amely a központi hatalmak országaiban pacifista népmozgalommá erősödött. Magyarországon az osztrák szoldateszka elleni néphangulat annyira támogatta a körülményeket, hogy a 48-as függetlenségi párt tagjai, akik monarchista-ellenes álláspontjuk miatt eddig meglehetősen távol állottak az állampolitika irányításától, most alkalmasnak vélték a helyzetet a magyar nemzeti aspirációk érvényre juttatására és főként a maguk soraiból megalakították a Nemzeti Tanácsot Károlyi Mihály vezetésével. A Nemzeti Tanács husz tagja közül zsidószármazásúak voltak: Diner-Dénes József*, Biró Lajos, Hatvany Lajos*, Sándor Pál, a szociáldemokrata párt emberei közül: Böhm Vilmos*, Kunfi Zsigmond*, Schwimmer Róza, Weltner Jakab. Károlyi személyét a háborús események hozták előtérbe,

mert a sorozatos veszteségek elodázhatlanná tették a különbeke kérdését s mert Károlyi mindvégig ennek a híve volt és az ántánt felé való kapcsolatai kedvezőbb eredményeket ígértek más államférfiak kísérletezéseiével szemben, a Nemzeti Tanács egyedül őbenne látta azt a politikust, aki az országot megmentheti legválságosabb helyzetében. Károlyi okt. 26. Bécsbe utazott kormányalakítás céljából, 27. azonban már vissza is érkezett a kormány átvételére való felhatalmazás nélkül. Ez a sikertelen kísérlet teljesen felkavarta a néphangulatot és mozgásba hozta a tömeget, amely demonstrációs felvonulásra indult. De a Lánchídnál fegyveres erő állta az útját és az eldördült sortűznél a tömegből két ember vesztette életét. Az egyik, a forradalom első zsidó áldozata: Fisch Jenő kiskunfélegyházi származású egyetemi hallgató. A forradalmi megmozdulást többé megállítani nem lehetett. Okt. 30. a forradalmi szervezetek hatalmukba kerítették a téparancsnokságot, a pályaudvarokat, a postát és a telefonközpontokat. Okt. 31. már az egész főváros a Nemzeti Tanács kezében volt, mire a király a kényszer hatása alatt, Schönbrunnból Károlyit nevezte ki miniszterelnöknek. Az új kormánynak mindössze csak két zsidó tagja volt, Szende Pál* pénzügyminiszteri államtitkár és Kunfi Zsigmond* a közoktatásügyi tárca minisztere. A demokratikus politikai irányzat megszólaláshoz engedte a bolsevik agitációt is, mire Kun Béla nov. 18. hazatért Moszkvából és dec. 10. már megjelent a Vörös Ujság. Ekkor már az állampolitika köztársasági tendenciája kétségtelenné vált, mire 1919 jan. 11. Károlyi Mihály lemondott a kormányelnökségről és a Nemzeti Tanács a magyar népköztársaság elnökévé tette meg. Az új Berinkey-kabinetben megmaradt Kunfi, hadügyi államtitkár lett Böhm Vilmos, külügyi államtitkár Diner-Dénes József* és a pénzügyek élére Szende Pál* került. Márc. 19. a végzetes Vix jegyzék következtében Károlyi átadta a hatalmat a szocialistáknak, akiknek nevében Kunfi az előretörő kommunistákkal megegyezést kötött. Márc. 21. megalakult a Tanácsköztársaság.

A *Tanácsköztársaság* a kommunista gazdasági berendezkedést a proletariátus diktatúrájának alapján az orosz bolsevizmus szisztémája szerint kívánta kiépíteni. Ennek első feltétele a magántulajdon megszüntetése volt; a kapitalista berendezkedés, a bankokrácia, a magánkézben lévő kereskedelem letörése és iparüzemek teljes kommunizálása. A magyar zsidóság, amelynek legnagyobb része a kapitalista termelés különféle ágazataiban, de főleg a kereskedelem munkaterületén építette ki gazdasági bázisát, legelsőnek érezte meg a kommunizáló államberendezkedés ránczva súlyos jelentőségű gazdasági politikáját. A felekezeten élő és a kapitalista berendezkedéshez ragaszkodó magyar zsidóság helyzetét megnehezítette az a körülmény, hogy a tanácskormányban számos olyan nemzetközi világszemléletet valló zsidószármazású népbiztos kapott helyet, akik már rég megtagadták felekezetüket és élesen szembehelyezkedtek bolsevizáló törekvéseikkel a régi államberendezkedés visszaállításért küzdő zsidósággal. A népbiztosok kormá-

nyának az előbbi kormányok taglétszámát sokszorososan felülmúló keretében hitehagyott zsidószármazásúak voltak a keresztény népbiztosokon kívül Kun Béla* (külfüggy), Böhm Vilmos* (szocializálás), Kunfi Zsigmond* (közoktatásügy), Pogány József* (hadügy), Rónai Zoltán* (igazságügy), Laudler Jenő* (belügy), Varga Jenő* (pénzügy), Erdélyi Mór* (közélelmelés) és ugyancsak tagjai voltak még a kormánynak Lukács György*, Szabados Sándor*, Szántó Béla*, Kelen* és Vágó Béla* 1919 márc. 22. Szamuely Tibort* kinevezték diktátornak, a munkássághoz és a vörös hadsereghez nem tartozó osztályok ellenőrzésére. Szamuely szereplése és a politikai nyomozó élén álló Korvin-Klein Ottó* működése következtében a legsúlyosabb időket élte át a magyar zsidó polgárság is, mert a gazdasági szorongatgatáson felül napirenden volt a túsok szedése, hogy így fojtsák el az ellenforradalmi mozgalmakat. Ellenforradalmi tevékenysége miatt 44 zsidót végeztetett ki a forradalmi törvényszék, amelynek elnöke László Jenő* volt. 1919 júl. 25. a Szentés, Mezőtúr, kisújszállási vonalon sikerült román támadás következtében, 30. a vörös hadsereg feladta a Tiszavonalat, mire Kun Béla átadta a hatalmat a szocialistáknak. (L. Ellenforradalom.)

Forrai, 1. Miklós, zeneszerző, szül. Nádudvaron 1869. Népszerű operettek írt, amelyek a különböző magyar színpadokon nagy sikert arattak: *A libapásztor*; *Az istennő*; *Egyiptom gyöngye*.

2. **F. Soma** (Wodianer), gyorsíró, szül. Hódmezővásárhelyen 1861., megh. Budapesten 1918. Tizenkilencéves korában már a Fővárosi Gyorsíró szaklapot szerkesztette és igen nagy érdemeket szerzett a Gabelsberger Markovits gyorsírási rendszernek népszerűsítése körül. Kiváló gyorsíró-pedagógus. Markovits Ivánnak, a Gabelsberger-rendszer magyarrá áültetőjének híveihez tartozott és az ő szellemében szerkesztette 1902-től kezdve a Magyar Gyorsírási Ujságot. Egyik alapítója és elnöke volt a Gyorsírástudományi Társulatnak. Főbb munkái: *Magyar Gyorsírás Évkönyve*; *A levelező gyorsírás tankönyve*; *A vitairás tankönyve*; *Fokozatos gyorsírási olvasókönyv*; *Szépirodalmi munkák gyorsírási közben*; *Kritika Szilágyi Aurél abszolút gyorsírásáról*; *Elméletitanulmányok a Gabelsberger-Markovits-gyorsírás köréből*; *Markovits-mozai*; *Adatok Markovits élet- és jellemrajzához*.

Forró Pál, regényíró, szül. Budapesten 1884. A budapesti egyetemen jogtudományi doktorátust és ügyvédi oklevelet szerzett, néhány éven át pedig mint kereskedelmi iskolai tanár működött. Számos regényt írt, amelyekben jórészt erotikus problémákkal foglalkozott. Munkái közül ismertebbek: *Egy diákkor története* (1917); *Huszonhat évesek* (1918); *Kurtizán* (1920); *Bíborhullám* (1920); *Különös tüzek* (1921); *Az elátkozott asszony* (1921); *A gyönyörváros* (1921); *Megölt szerelem* (1922); *Szenvedély* (1922); *Abrándkergetők* (1923); *Az erkölcstelen Omár* (1923); *Halkuló vágyak* (1923); *Giulianó megkísértetése* (1923); *Királyi szeretők* (1924); *Kegyetlen asszonyok* (1925). Békeffy Lászlóval írt *A város c. színműve* 1920. a Várszínházban, Villányi Andorral írt *Legénykérés c. vígjátéka* 1921. a Bel-

városi Színházban került színre. Írt több filmszenáriumot is.

Fortunatus, 1. Szerencsés Imre.

Fóthy János*, író és kritikus, szül. 1893. Iskolai elvégzése után újságíró lett. A Nyugatba, Mult és Jövőbe és más lapokba számos verset írt. Fejlett formaművészetről tanuskodó versekötete *Üvegház* címen jelent meg. *Igazgyöngy c. vígjátékát* 1921. a Nemzeti Színház Kamaraszínháza hozta színre. Jelenleg a Pesti Hírlap színikritikusa.

Fóti József Lajos, irodalomtörténíró, szül. Budapesten 1882. Középiskoláinak elvégzése után Münchenben, Strassburgban, majd Párisban a Sorbonneon filológiát és irodalomtörténetet hallgatott, 1906. pedig Budapesten megszerezte a filozófiai doktorátust. Néhány évvel utóbb visszatért Párisba, ahol irodalomtörténeti kutatásokat végzett. Jelenleg Budapesten a Librairie Française könyvszalon tulajdonosa. Önálló munkái: *A Toldi monda két idegen eredetű epizódja*; *A római Attila-legenda*; *Gog und Magog*; *Der anonyme Notar König Bélás*; *Az elbeszélő irodalom egyetemes története*; *A tudományos kutatás rendszere*.

Fox William, amerikai filmgyáros, szül. Tolcsván 1877. Tizennégyéves korában Amerikába ment, ahol egy mosodában volt inas. Korán felismerte a mozi jelentőségét és 1908. megnyitotta a Broadwayn moziját. A mozivarieté népszerűvé tette F.-t is és csakhamar tekintélyes vagyont szerzett. 1915-ben megalapította a Fox-filmgyárat. Hatalmas színháztrösztökbe kapcsolódott bele, majd intenzív gyártási munkát kezdett Berlinben és Budapesten. Nálunk a Magyar Film-alap támogatásával készült el Heltai Jenő *Naftalin c. vígjátékának* filmváltozata 1928. F. munkásságának legnagyobb értéke, hogy állandóan új és új tehetségeket fedezett fel.

Fraknói Vilmos*, c. arbei püspök, történetíró, szül. Ürményben 1843 febr. 27., megh. Budapesten 1924 nov. 20. Teológiai tanulmányai elvégzésével filozófiát is végzett s korán kezdett el a magyar történelemben búvárkodni. 1864-ben a nagyszombati gimnázium, 1870. az esztergomi papnevelő intézet tanára, majd az Akadémia titkára, 1879. főtitkára, 1889. alelnöke, 1892. c. arbei püspök és az Akadémia igazgatótanácsosa, 1897. a Múzeumok és Könyvtárak orsz. főfelügyelője, 1900. szentjebbi főapát lett. Mint a tudomány és művészetek pártfogója a római Történelmi Intézet alapításával tünt ki. Egész vagyont erre és a Szt. István Társulatra hagyományozta. Nagyszámú forrástanulmányai és történelmi feldolgozásai közül fontosabbak: *A magyar nemzeti műveltség állásának vázlat* (Akad. díjat nyert 1861); *A nádori és országbírói hivatal fejlődése* (1862); *Pázmány Péter és kora* (3 köt. 1868–69); *Vitéz János esztergomi érsek élete* (1879); *Martinovics és társainak összeesküvése* (1880); *Tomori Pál élete és levelei* (1882); *Hunyadi Mátyás király élete* (1890); *Mátyás király kegyúri joga* (1892). *A magyar királyi kegyúri jog Szt. Istvántól Mária Teréziáig* (1895); *Mátyás király levele* (1895); *A Hunyadiak és Jagellók kora* (1896).

Karai László budai prépost (1898); *Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez* (1899); *Werböczy István életrajza* (1899); *Prolegomena ad Monumenta Romana Episcopatus Vespriensis* (2. k., 1899) *Magyarország egyházi és diplomáciai összeköttetése a római Szentszékkel* (1900—03); *Petrarca és Nagy Lajos* (1900); *Gr. Széchenyi Ferenc* (1903); *Innocenz XI. u. die Befreiung Ungarns* (1902); *János király és a római Szentszék* (1902); *Egy jezsuita diplomata Magyarországon* (1902); *Ífjabb Vitéz János Pontificaleja* (1903); *II. Rákóczi Ferenc vallásos élete és munkái* (1906); *Mátyás törekvései a császári trónra* (1914); *Mátyás és a Hohenzollernek* (1914); *Egyháznagyok a magyar középkorból* (1916); *Beckensloer magyar primás III. Frigyes szolgálatában* (1917); *A Habsburg ház első érintkezései Magyarországgal* (1917); *A Hármasszövetség agóniája* (1917, németül is); *A magyar országgyűlések befolyása a külpolitikára* (1918); *A magyar királyválasztások története* (1921); *Martinovics élete* (2. kiad. 1921); *A Habsburg-ház trónöröklési joga* (1922); *A bécsi Pazmanaeum megalapítása* (1923). S. R.

Frank, 1. Frigyes, festő, szül. Budapesten 1890. Arckép, táj és figurális képeket fest. A Műcsarnok 1915-iki tárlatán egy női arcképével a Harkányi-díjat nyerte el, 1916. pedig a Halmos-díjat és 1920. kitüntető elismerést kapott. Az Ernst Múzeumban rendezett gyűjteményes kiállítást. Münchenben és Párisban is kiállított 1925. és itt kitüntették. F. B.

2. **F. Ignác**, zeneszerző, szül. Pápán 1825 dec. 14., megh. 1876. Korának népszerű zeneszerzője volt. Főképpen magyar népdalokat, csárdás-zenét cimbalom-darabokat komponált.

3. **F. Kati (Katharina Frankl)**, osztrák drámai színművésznő, szül. Bazinban 1852 okt. 11. Előbb Berlinben és Brémában működött, 1872. a bécsi Stadttheater, 1875. pedig a Burgtheater, majd ismét a Stadttheater tagja volt. A nyolcvanas és kilencvenes években Németország valamennyi nagyobb színpadán sokat lépett fel nagy sikerrel, de Moszkvában, Szt.-Péterváron és New-Yorkban is, ahol később letelepedett. Legfőbb szerepei voltak: Maria Stuart, Judith (*Uriel Acosta*), Orleansi Szűz, Lady Macbeth, Iphigenia, Sappho, Deborah stb. S. R.

4. **F. Odön**, orvos-író, közegészségügyi főfelügyelő, szül. Nádudvaron 1855. A budapesti egyetemen tanult s miután orvosdoktori oklevél-t nyert, a közegészségügy terén fejtett ki elismert munkásságot. Előbb Fodor tanár asszisztense, majd 1888-tól kezdve egyetemi magántanára volt a közegészségtannak, 1894 óta pedig rendszerint a belügyminisztériumban teljesít magasabb szolgálatot, mint közegészségügyi főfelügyelő. A közegészségügy feljavítása és a közegészségügy ellátására hivatott intézmények és adminisztrációjának modernizálása részben az ő érdeme. Kiterjedt irodalmi szakmunkásságot fejt ki különböző folyóiratokban. S. R.

5. **F. Samu**, orvos és író, szül. Pápán 1839. Cikkei a magyar és német szaksajtóban jelentek meg. Fordított egy imakönyvet is a következő címmel: *Az ájtatos izraelita hölgy* (Pest 1861).

Frankel (Frankl), 1. Gyula, festő, szül. Csacán (Trencsén vm.) 1840., hol atyja orvos volt. A müncheni akadémián, majd Párisban végezte tanulmányait. Részt vett a pesti Műegylet 1865-iki kiállításain *Zabojtót szerelmi dalnok és Vak Béla magyar király Arva vári fogságában* c. festményével. F. B.

2. **F. Ignác**, festő, 1. *Ingomár Ferenc*.

3. **F. Leó**, szocialista politikus, szül. Óbudán 1844., megh. Párisban 1896. Aranyműves iparcs volt s mint munkás került Párisba, ahol a munkásmozgalmakban tevékeny részt vett. Az 1871. kommunista felkelés egyik legjelentékenyebb szereplője volt és szervező képességeivel tünt fel. Fegyveres csapatot szervezett és azzal végigharcolta a felkelést, amiért in contumaciam halálra ítélték. F. Angliába menekült, majd Hollandiába, onnan Svájcba és Németországba utazott. Hazajött, de itt is üldözésben volt része és egy évig vizsgálati fogságban ült, míg végül szabadon bocsátották. Ekkor a magyarországi mérsékelt, parlamentáris szocializmus egyik első úttörője lett és szerkesztette a *Munkás Heti Krónikát* (1876—77) és az *Arbeiter Wochen-Kronikot* 1881-ig, amikor sajtóvétség miatt letartóztatták és a váci fegyházba került. Kiszabadulása után ismét Párisba ment, ahol a szocialista munkáspártban nagy tekintélynek és megbecsülésnek örvendett. A Père Lachaise-i temetőben levő sírjára a francia szocialisták, a magyarországi szocialista párt anyagi hozzájárulásával, 1902. obeliszket állítottak. S. R.

4. **F. Mózes**, rabbi, megh. 1845. Kiváló tal mudtudós, jeles hebraista volt. Sebesen, ahol mint rabbi működött, megírta héberül a sárosmegyei zsidók szervezkedésének történetét. Kéziratát az eperjesi hitközség levéltára őrzi.

Fränkel Eljőhu, leveleki rabbi. Megjelent művei: *Avné Eljőhu* homiletikus magyarázatok; *Orósz Elim* és *Ateresz Eljahu*, glosszák a Talmud egyes részeihez. T. I.

2. **F. Sámuel**, hajdudorogi rabbi, megh. 1886. Megjelent *Imré Sefer* c. homiletikus magyarázatokat tartalmazó műve.

Frankfurter, 1. Arje Júda Léb, nagymartoni rabbi a XVIII. sz.-ban, szül. Krakkóban, ahol atyja, **F. József Sámuel**, a későbbi híres frankfurti rabbi, a rabbiság egyik kiváló tagja volt. F. Frankfurtnban tevékenykedett. 1741-ben kezdte a Talmud kiadását Amszterdamban. Ez a jelentékeny edíció felülmulta az addigiakat, mert kiváló tudósok gondosan átnézték glosszáit csatolta hozzá. A Talmudszöveget ő és atyja nézték át. A vállalkozást nem tudta azonban Amszterdamban befejezni, mert Gottschall Michael berlini kiadó hatóságilag betiltatta egy császári okirat alapján, melyet még 1710. szerzett meg. Azonban két befolyásos közbenjárója, Wertheimer Sámson és Halberstatt Berman révén sikerült kieszközölni, hogy F. a Talmud kiadását nem Amszterdamban, de Frankfurtnban befejezhesse. Az óriási munkát két év alatt 1720—22 közt F. elvégezte. 1730-ban Magyarországra költözött s elfoglalta a régi tekintélyes Nagymarton hitközségének főrabbi-székét. U. o. halt meg 1736. Ő a Frankfurter-család őse, így F. Salamon (I. o.)

bécsi egyetemi tanárnak, az Egyetemi Könyvtár volt igazgatójának is. S. R.

2. **F. Moritz**, rabbi, szül. Szobotistban, ahol atyja rabbi volt, 18.5 máj. 15. A pozsonyi jesiván és a berlini rabbiszemináriumon és egyetemen tanult. Előbb Banjalukában, majd Daruváron lett rabbi és egyszersmind tábori rabbi a honvédségnél. Művei: *Mose b. Maimons Mischna-Kommentar z. Traktat Kethubot. Mit arab. Text u. verb. hebr. Übersetzung.* Továbbá: *Die Religions-Dispute zu Tortosa és Der Zionismus in Kroatien.* Testvérei: **F. Arnold**, rabbi, szül. Szobotistban 1881 dec. 18., szintén a pozsonyi és berlini rabbiiskolákban tanult és szintén tábori rabbi, egyszersmind a bécsi 19 ker. község hitközsónoka és vallástanár. **F.** másik testvére **F. Salomon** rabbi, szül. Szobotistban 1876 máj. 17., a pozsonyi és a Hildersheimer féle szemináriumok tanítványa. 1905-ben a sémi kelet történetének docense volt Kölnben, 1913 óta pedig a köingsbergi «Adasz Izrael» hitközség rabbija és iskolájának igazgatója. S. R.

3. **F. Náthán**, nagymartoni rabbi, megh. u. o. 1768. 1736-tól kezdve működött hitközségében s állítólag 13 éves volt, amikor megváltották. Kabalista hírében állott s Sztasov Arje rohonci rabbitól nyerte kiképzését, Atyja és elődje **F. Arje Juda** rabbi volt.

4. **F. Salamon**, osztrák archeológus és filológus, szül. Pozsonyban 1856 nov. 9. A bécsi és berlini egyetemen tanult klasszika filológiát, amelyből doktorátust tett, de a Hildesheimer rabbiszemináriumnak is hallgatója volt. 1894-től kezdve a bécsi Egyetemi Könyvtár szolgálatában állott s előbb könyvtárőr, majd udvari tanácsosi és egyetemi professzori címmel annak igazgatója volt 1920-ig, amikor nyugalomba vonult. Számos archeológiai és bibliográfiai szaktanulmányán kívül főbb művei: *Führer durch Carnuntum* (Kubitschekkel együtt, 1891, 4. kiad. 1894); *Die Berliner Schulreform-Conferenz* (1891); *Die preussische Mittelschulreform und das oesterreichische Mittelschulwesen* (1892); *Gräf Leo Thun-Hohenstein, Franz Exner und Hermann Bonitz; Beiträge zur Geschichte der oesterreichischen Unterrichtsreform* (1893); *Die Organisation des höheren Unterrichts in Oesterreich* (1897); *Die Qualifikation für den staatlichen Bibliotheksberuf in Oesterreich* (1898); *Register zu den Archaeologisch-epigraphischen Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn* (1902).

Frankl, 1. Adolf, az Orthodox Országos Iroda elnöke, szül. Debrecenben 1859 máj.-ban. Több jesivában tanult, majd a pozsonyi jesiván rabbi-oklevelet szerzett. Fiatalon került a hitközségi életbe, amelyben csakhamar irányító szerepet vitt. Hosszú ideig alelnöke volt, jelenleg díszelnöke a budapesti orth. izr. hitközségnek. 1905. egyhangulag választották az Országos Iroda elnökévé. 18 éven át fővárosi bizottsági tag volt, 1888 óta a jeruzsálemi magyar «Kolel»-nek a «nási»-ja (vezetője). Nagy tudós, hét nyelven beszél, egyházi és világi tudományokban egyaránt jártas. Fiatal kora óta minden idejét a tanulásnak és a jótékonyágnak szenteli. Mint az orthodoxia hivatott vezére, közbecstülést szerzett ma-

gának nemcsak Magyarországon, de az egész világ orth. zsidósága előtt. Elnöki működésének eredménye az orthodoxia reneszánsza. Jelentős része van abban, hogy az orthodoxia és a neológia közt megszűntek a villongások. V. A.

2. **F. Izidor**, orvos és szociológus, szül. 1842., megh. 1878. Oklevelét Bécsben kapta. Cikkei a magyar és német szaksajtóban jelentek meg. Önálló műve: *A lelencügy rendezése* (1877).

3. **F. Izsák**, nagykarolyi rabbi, szül. Hunfalván, megh. Nagykarolyban 1834. Előbb Szántón volt rabbi, mint apósának Joáb rabbinak utóda. Ez utóbbinak *Chén tov* c. művét adta ki (Zolkiev 1806) s látta el jegyzetekkel és magyarázatokkal. Veje és utóda a hírneves teológus Perls Mayer (l. o.) lett.

2. **F. Samu**, ideggyógyász, szül. Öttevényben (Győr vm.) 1886 jul. 2. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. 1919 óta az Apponyi Poliklinika tanársegéde, pár éve pedig a budapesti orth. hitközség ambulatoriumán az idegosztály vezető-főorvosa. Különböző szaklapokban számos ideggyógyászati értekezése jelent meg, melyek főleg a lappangó luesz és az epilepsziával foglalkoznak. V. A.

Freider Náthán, rabbi, megh. 1853. Csornán működött. Megjelent *Cemach Haszode* című műve.

Freier Jakab Salómo, ujvidéki rabbi, szül. Rohoncon, ahol atyja rabbisági ülnök volt. A múlt század harmincas éveitől az ötvenes évekig Ujvidéken működött, mint rabbi. Előbb Szegeden volt helyettes rabbi, majd Győrött rabbi. Felvilágosodott tudós és a reform-irány híve volt. Hitszónoklatai 1842. jelentek meg *Andächtige Erinnerungen an die Pflichten eines Israeliten* címmel.

Freihof Jicchok, rabbi, Budán élt. Münz Mózes halálára gyászketetet adott ki *Béchi szám-rurim* (Buda 1837) címmel. F. D.

Freistadt, 1. Ábrahám, komáromi rabbi, szül. Galgócon, megh. Komáromban 1830. Tanító-mestere Tizsmentz Mesulam (l. o.) pozsonyi rabbi volt. Szerzője az *Imré Sefer* c. műnek és több responzuma jelent meg a *Tesuvó Meahavó* c. responzum gyűjteményben. T. I.

2. **F. Ábrahám Juda Léb**, rabbi, szül. 1744., megh. 1808. 28 éven át vezette a bonyhádi hitközséget. 1794-ben egy nagy tűzvész alkalmával elpusztult a templom és a tóratekercsek is elégték. Ekkor **F.** egy gyászverset írt, amelyet minden Peszach után való szombatn ma is elmondanak a bonyhádi templomban.

3. **F. Sámson**, rabbi, szül. Galgócon, megh. Óbudán 1773. Boldogasszonyban működött, évtizedekig jesivát tartott fenn és jelentékeny tudós hírében állott.

Frenk Jiszocho Ber, rabbi. A pozsonyi hitközségnél volt metsző a XIX. sz. első évtizedeiben, megh. 1845. Több könyvet adott ki, nevezetesen: *Megilas Matiszjóhu*, a makkabeusok könyvének német fordításával (Wien 1822); *Chut hamsulos*, a cicisz és tefillin törvényei (Wien 1825); *Or emunó*, bibliai elbeszélések asszonyok és gyermekek részére (Wien 1825); *Máté Móse*, elbeszélések (Pozsony 1834); *Machane Jisroél*, asszonyi

törvények (Wien 1836); *Machané Lévi*, elbeszélések (Wien 1822).

Frenkel, 1. Ber, rabbi, szül. Pozsonyban. Hit-tankönyve *Torasz hoemunó* címmel Pozsonyban (1831) jelent meg.

2. **F. Bernát,** rabbi, a Pesti Izr. Hitközség leánygimnáziumának vallástanára, szül. Hodászon 1881 júl. 8. A tanító- és rabbiképző elvégzése után a budapesti tudományegyetemen szerzett bölcsészdoktori címet. Szerkesztette és részben fordította az iskolákban és családokban nagy elterjedtségnek örvendő úgynevezett F.-féle bibliát. Pedagógiai és teológiai cikkei különböző lapokban jelentek meg.

3. **F. Jenő,** rabbi, szül. Tasnádon (Szilágy vm.) 1902 márc. 16. 1916–26-ig volt a budapesti rabbiképző növendéke. 1925-ben avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1927. pedig rabbivá. 1926 óta szegedi rabbi. Cikkei a Magyar Zsidó Szemlében, az Országos Egyetértésben és a Blau emlékkönyvben jelennek meg.

4. **F. Jicchok,** rabbi. A Chaszam Szófér (I. o.) volt tanítványa. 1806-ban jelent meg *Zeved Tov* c. munkája az aguna-kérdésről Zolkiewben. Szántóra választják meg rabbinak, majd Nagykárolyba került. Ott halt meg 1835.

Freudiger, 1. Ábrahám (Óbudai), gyáros, a budapesti orthodox hitközség elnöke, szül. Budapesten 1868 ápr. 8. Kereskedelmi tanulmányai elvégzése után a németkeresztúri jesiván nyert rabbiképesítést. 1887-ben lépett be atyja, Freudiger Mózes (I. o.) gyárába, melyet atyja halála után az ország legnagyobb ágy-, ruha- és fehérnemű gyárává fejlesztett. A budapesti orthodox hitközségben már fiatal korában is vezető szerepet játszott s kezdeményezésére épült fel a Kármány-utcai templom és az iskola. 1913 óta elnöke a hitközségnek, amelynek számos intézménye (iskolák, ambulatórium stb.) F. agilitásának köszönheti létrejöttét. Az országos orthodox iroda pénzügyi bizottságának elnöke s egyik leghivatottabb vezére a magyar orthodoxiának, amelyet kifelé mindig nagy súllyal s gyakran nagy eredménnyel képvisel. Zsidó folyóiratokban számos, felekezeti kérdéseket tárgyaló cikke jelent meg.

V. A.

2. **F. Lipót (Óbudai),** gyáros, a budapesti orthodox hitközség tiszteletbeli elnöke, szül. Budapesten 1866 júl. 21. Jesivát végzett, majd tagja, később pedig társfőnöke lett a Freudiger Mózes és fia gyárnak, amely ma több mint 200 munkást foglalkoztat s az ország legnagyobb ágy-, ruha- és fehérnemű gyára. Közgazdasági munkássága mellett tevékeny részt vesz a hitéletben is mint a budapesti orthodox hitközség tiszteletbeli elnöke s több orthodox intézmény és egyesület megalapítója, elnöke vagy vezetőségi tagja.

V. A.

3. **F. Mózes (Óbudai),** gyáros, a budapesti orthodox hitközség elnöke, szül. Óbudán 1833., megh. Budapesten 1913. F. Pinchas L. Óbudai rabbi fia. Maga is rabbipályára készült s már 18 éves korában megszerezte a képesítést, állást azonban sohasem vállalt. Nagy talmudtudós volt, de kiválóan jártas a világi tudományokban is. Piatalon belépett mint társ a Lindenbaum Lévi

ágy-, ruha- és fehérnemű cégbe, amelyet 1883. maga vett át és nagy gyárrá fejlesztett. Óbudán iskolát szervezett, amely az első budapesti magyar iskola volt. A budapesti orthodox hitközségnek egyik megalapítója és évtizedekig elnöke volt. 1908-ban közéleti érdemeinek elismeréséül Óbudai előnévvel megkapta a magyar nemességet. *Mojse jédabér* címen biblikus munkát írt, melyet halála után fia Ábrahám és Lipót adtak ki.

Freund, 1. Leó, zongoraművész, szül. Nagytopolyon 1892. Művészi tanulmányait Bécsben végezte, jelenleg Temesváron él. Mint zongoraművész Európa minden nagyobb városában nagy sikerrel mutatkozott be. Jelentős szerepet visz az erdélyi zenekultúra terjesztésében.

Sz. I.

2. **F. Vilmos,** építész, szül. Pakson 1846. megh. Budapesten 1922. Középiskoláinak elvégzése után Zürichben tanult (1866). Budapesten 1883. az új Országház tervpályázatán tűnt fel először és azóta számos pályázaton aratott sikert: Budapesti Izr. Kórház 1888, New-York-palota 1892, Lipótvárosi Kaszinó. Számos magánpalotát épített Budapesten, főleg az Andrássy-úton (Sváb-palota 1885–87), ezeken kívül több kórházépületet: Ferenc József Kereskedelmi Kórház, a Pesti Izr. Hitközség Szabolcs-utcai kórháza (1889), Bródy Adél Gyermekkórház (1895–96), azután az Izr. Siketnémák Orsz. Intézetének Bethlen-téri palotáját. Egyik legismertebb munkája a Lipótvárosi Kaszinó palotája (1896), melyért a milléniumkor művészdíjat nyert (1896). Egyéb munkái még: a rákoskeresztúri zsidótemető halottasháza, az Erzsébet-körúti Körúti fürdő palotája, továbbá Fiumében az Adria tengerhajózási palota.

F. B.

Frey, 1. Ernő, ideggyógyorvos, szül. Vágszerdahelyen 1873 jan. 10. A budapesti egyetemen tanult, majd a doktori oklevél elnyerése után az agyszövettani laboratóriumában működött, mint első tanársegéd, 1915-től kezdve pedig a budapesti egyetemen az agybetegségek kórtanának magántanára. Főbb, önállóan is megjelent művei: *Die Anatomie der Sachsschen Idiotie* (1898); *Über klinische Formen und Verlauf des Tabes* (1912); *Über den Verlauf des vorderen Pyramiden-Bündel* (1912); *Über Anatomie der Signomyche* (1913); *Altheimersche Krankheit* (1914).

2. **F. Kálmán,** közgazdász, a tőzsde alelnöke, szül. Győrött 1862. Reáliskolát, majd kereskedelmi akadémiát végzett. Tanulmányai után gabonakereskedő és néhány év alatt ebben a szakmában az ország egyik legelismertebb szakértője lett. Közgazdasági és kereskedelmi működése közben élénk társadalmi, kulturális és felekezeti tevékenységet fejtett ki. Humanitárius akciókból is bőven kiveszi a részét. Munkásságának eredményeként 1906. tőzsdetanácsosnak választották, 1913. megkapta a III. osztályú Vaskoronarendet, 1918. a budapesti Tőzsde alelnöke lett, 1921. kormányfőtanácsossá nevezték ki, közben kereskedelmi ügyi tanácsos és a kamara tagja. A Pesti Izr. Hitközség 1928. elöljárónak választotta. Kereskedelmi és közgazdasági kérdésekről gyakorta ír érdekes szócikkeket a fővárosi lapokba. Szegényeket támogató akcióit azzal honorálták, hogy az V. ker. közjótékonyossági egyesület elnökévé választották.

Freyer Ábrahám, pedagógus, szül. Boldogasszonyban (Frauenkirchen) 1789. A nikolsburgi és prágai jesivákon tanult, majd u. o. a politechnikumon. Később Pozsonyban lett tanító és a zsidó tanítási reform érdekében gyakorlatilag sokat tett. Az 1818. alapított első magyar-zsidó iskolának, az ú. n. Primärhauptschulénak első vezető tanítója volt. Rendkívül sok akadállyal kellett megküzdenie az orthodoxia türelmetlensége miatt, de 1830. mégis elismerték iskolája nyilvános jellegét. 1848-ban az iskolát feldúlták s F. megvakulva nyugalomba ment. Élete utolsó éveiben Győrben élt. Egyik fia Londonba költözött s az Advertiser szerkesztője lett. (V. ö. Reich, «Beth-El», 1865 IV. f.)

Freystaedtler Antal, filantróp, szül. 1825, megh. Budapesten 1892 máj. 9. Saját erejéből küzdötte fel magát és miután nagy vagyont és földbirtokot szerzett, végrendeletileg egymillió forintot hagyományozott egy Budapesten létesítendő zsidó gimnázium céljaira, oly módon, hogy a vall. minisztérium igazgassa az örökséget mindaddig, míg annak kamatai félmillió forintra szaporodnak fel.

Friedl., 1. Ábrahám, a máramarosi Zsidó Nemzeti Szövetség elnöke, szül. Ruszkován 1889 jul. 10. Több jesivát látogatott, majd az Orsz. Rabbiképző Intézet alsó osztályait és jogot végzett. Több éven át elnöke volt a pesti cionista főiskolai hallgatók Makkabea körének.

2. **F. Áron**, böszörményi rabbi, szül. Böszörményen 1812, megh. 1891 u. o. Tanítványa volt Szófer Mózes pozsonyi főrabbinak és a *Semen Rokeach* szerzőjének, Löw J.-nek, akinek veje lett. 1833—1837 közt Mezőcsáton, majd szülővárosában működött. Több halachikus és aggadikus munkát írt, melyeket halála után fia, **F. Eleázár** rendezett sajtó alá *Omer Lecijón* és *Zekán Aharon* (u. o. 1904) címen.

3. **F. Margit**, író, írói álnevéen *Ego, dr. Rózsavölgyi Mórné*, szül. Budapesten 1881. Több nagyobb napilapba és folyóiratba dolgozott, 1905-től kezdve a Pesti Naplóba írt tárcákat. A Hétnek, Kiss József folyóiratának is munkatársa volt. Novellákat, regényeket, főleg ifjúsági regényeket írt erős szociális érzéssel és őszinte ember szeretettel. Könyvekben megjelent regényei és elbeszélései: *Médi szenvedései* (1903); *Pest és a pestiek* (1908); *Kleinmann Márta* (1911); *Mari* (1920). Ifjúsági regényei: *A komoly Novák Magda* (1914); *A régi ház gyermekei* (1920); *Dacos Miska* (1923). S. R.

4. **F. Meir**, rabbi, szül. Boskovitzban, ahol atyja, **F. Ábrahám** mint rabbihelyettes működött. Tanítványa volt a Chaszam Szófernek. 1859-ben halt meg Ógyallán, ahol rabbi volt. Művét halála után veje, Mann Jónás rabbi adta ki *Meir Ené Chachómim* (Wien 1886) címen. Fia, **F. Mordechai** győrszentmártoni rabbi, a *Bóruch Mordechai* c. munka szerzője volt.

5. **F. Mordechai**, rabbi. Előbb Asszonyfán működött, később a győrszentmártoni hitközség élére került. Megjelent *Bóruch Mordechai* c. Berácho-traktátusra vonatkozó műve. Meghalt Dunaszerdahelyen 1913. T. I.

6. **F. Neszanél ha-Kohén**, balmazújvárosi rabbi

szül. Senyén (Abaúj-Torna vm.) 1857-ben. 16 éves korában már szinte az egész talmudi irodalomban jártassággal bírt. Ekkor került Silberstein Dávid (l. o.) terebesi rabbihoz, akinél 2 évet töltött. Innen a beregszászi, később az ungvari jesivába utazott és mindentűt ő volt a ros jesivó. 1878—79-ben házassága után Kisvárdán telepedett le és az ottani rabbi Weinberger Ábrahám Izsák (l. o.) megbízta őt a jesiva vezetésével. Ebben a működésében nagy hírnévre tett szert. 1893—94-ben Balmazújvároson egyhangúlag megválasztották rabbinak. Összegyűjtött reszponsumáiból megjelent eddig 2 rész *Pné Mévin* címmel. F. D.

Frieden Pinkász, komáromi rabbi, szül. Bonyhádon 1801., megh. Komáromban 1873 ápr. 16. Atyja Bonyhádon volt rabbihelyettes s 1826—31. mint annak utóda működött, majd u. e. évtől kezdve Komáromban, ahol hitszónoklatait és homiletikus magyarázatait *Divré Pné Árje* c. kiadta (Vjien 1859).

Friedländer, 1. Chaim, liszkai rabbi, megh. 1904. Megjelent művei: *Tal Chaim* (homiletikus magyarázatok); *Tal Chaim Uverocho* (glosszák a Talmudhoz). T. I.

2. **F. Meir Hirsch**, nagysurányi rabbi a XIX. sz. első felében. Bonyhádon született s ott volt előbb rabbihelyettes. Kiváló talmudtudós volt és hátrahagyott döntvényeit unokája *Brach Sámuel* nagymagyari rabbi függesztette hozzá a *Mahram Sik* döntvénytár II. kötetéhez.

3. **F. Menáchem**, morvaszentgyörgyi rabbi, megh. a XIX. sz. hatvanas éveiben. 1807-től kezdve Nagyatádon, majd Kővágóórsön, később Felpőcön, végül Morvaszentgyörgyön működött. A felekezeti életben tevékeny részt vett s a paksi 1844-i rabbigyűlés előkészítője volt. Műve *Divré Níchumim* címen jelent meg.

4. **F. Móríc**, osztrák teológus és filantróp, szül. Burszentgyörgyben 1842., megh. Bécsben Rappoport tanítványa volt Prágában s egy-szersmind az ottani egyetemen tanult. Rabbiallást sohasem töltött be, mert liberális nézettel akadályozták ebben. Rövid ideig a bécsi gimnáziumokban tanított, 1875. pedig az Alliance bécsi titkára lett s mint ilyen a galíciai és az üldözött orosz zsidók kivándorlásának megszervezésében sokat fáradozott. Az általa tapasztalt nyomort szájalmat ébresztően írja le *Fünf Wochen in Brody* c. művében. Mindazonáltal a galíciai orthodoxok ellenállásával találkozott, amikor ott európai jellegű iskolákat alapított. Az erről szóló memoranduma Hirsch báró kezébe került, aminek eredménye volt az az óriási alap, amelyet a galíciai zsidók támogatására és iskoláztatására Hirsch báró alapított s amelynek titkára szintén F. lett. E minőségben ötven újabb nyilvános iskolát létesített Galiciában. F. kiváló tudós volt, akinek számos tanulmányán kívül fontosabb művei: *Über den Einfluss der griechischen Philosophie an das Judentum und Christentum* (1872); *Patriotische u. Talmudische Studien* (1878); *Lessing's Nathan der Weise* (1880); *Apion: ein Culturbild aus dem ersten christlichen Jahrhundert* (1882); *Zur Entstehungsgeschichte des Christentums* (1894); *Die drei Belfer: Ein Kulturbild aus Galizien*

(1894); *Das Judentum in der vorchristlichen Griechischen Welt* (1897); *Der vorchristliche jüdische Gnosticismus* (1898); *Reiseerinnerungen aus Galizien* (1900); *Der Antichrist* (1902); *Geschichte der jüdischen Apologetik* (1903); *Der Freiwillige des Ghetto*; *Griechische Philosophie im Alten Testament* (1904); *Die religiöse Bewegung innerhalb des Judentums im Zeitalter Jesu* (1906); *Synagoge und Kirche* (1908). Munkatársa volt a *Revue des Etudes Juives*-nek és a *Jewish Quarterly Review*-nek is. s. r.

Friedlleber Ignác, rabbi, szül. Sátorajjáshelyen, 1847. Tanulmányait Boroszlóban, Prágában és Bécsben végezte. Először Ungváron, majd Szolnokon volt rabbi. Munkatársa a *Philippsohns Allgemeine Zeitung*-nak, *Israelita Közlöny*-nek, *Egyenlőség*-nek s egyéb magyar-német-zsidó nyelvű folyóiratnak. Szónoklatainak jó része nyomtatásban is megjelent.

Friedman, Dénes, rabbi, szül. Budapesten 1903. máj. 25. Teológiai tanulmányait a budapesti rabbiképzőben végezte. A budapesti tudományegyetem bölcészeti karán 1925. avatták doktorrá. 1926 óta Venetianer Lajos örökében az újpesti hitközség főrabbiája. Társszerkesztője a Magyar Zsidó Szemle tudományos folyóirat *Jabneh* c. homiletikai mellékletének és a *Szináj* népszerű vallási ismeretek tárának. Munkatársa az említett folyóiratokon kívül az *Egyenlőség*-nek, *Múlt és Jövő*-nek, *Hacofe* (héber)-nek, az *Újpesti Israelita Hitközség Értesítőjének*, az *Újpesti Napló*-nak, az *Országos Egyetértés*-nek, a *Remény*-nek, az *Israelita Tanügyi Értesítő*-nek, a *Budai Israelita Hitközség Értesítőjének* és a következő gyűjtőműves munkáknak: *Zsidó Évkönyv*, *Israelita Családi Naptár*, *Blau-emlékkönyv* (magyar, héber), *Semináriumi Emlékkönyv*. Önálló munkái és a szerkesztésében megjelent kötetek a következők: *Blau Lajos irodalmi munkássága* (Budapest 1926, magyar, német); *Alphabetum Siracidis* (Viennae 1926); *Székfoglaló beszéd* (Újpest 1927); *A Ferenc József Országos Rabbiképző Intézetben felavatott rabbik életrajzi adatai és irodalmi működése* (Budapest 1927); *Imák* (Újpest 1927); *Emlékkönyv Blau Lajos hatvanötödik születésnapja és negyvenéves írói jubileuma alkalmából* (Budapest 1927); *A rabbiképző félszázados jubileuma* (Budapest 1927); *Emlékkönyv a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet felavartának ötvenesztendős jubileuma alkalmából* (Budapest 1927); *A zsidó irodalom főirányai* (Budapest 1927); *Pótlás Blau Lajos Bacher Vilmos irodalmi munkássága című munkájához* (Budapest 1928 magyar, Frankfurt 1928 német); *Venetianer Lajos emlékezete* (Újpest 1928). Sokat fordít héberből és németből. A *Berlini Jüdisches Lexikon*-nak és e lexikonnak munkatársa.

Friedmann, 1. Ábrahám, Erdély utolsó országos főrabbiája Gyulafehérváron. Megh. 1879. Utolsó érdemei vannak a magyarosítás terén és mint erdélyi főrabbi politikailag is szerepet vitt. Előzőleg Simándon működött és már 1845. V. Ferdinánd születésnapján magyarnyelvű hitszónoklatot tartott, mely *Egyházi Beszéd* címen Aradon u. a. évben megjelent. Hivatalos okirato-

kon és pecsétjén «Erz. Rabbiner von Siebenbürgen» nevezte magát.

2. **F. Bernádt**, ügyvéd és kriminalista, szül. Nagyváradon 1844. okt. 10., megh. Budapesten 1925. okt. 14. A budapesti egyetemen tanult és u. o. lett ügyvéd. Hírnevét a tisztaeszlelő vérvádperben alapította meg erélyes és eszes fellépésével és védelmével. Ezenkívül évtizedeken át szerepelt számos nagyobb bűntényben. Mint jogi szakíró is kiváló. A szakfolyóiratokban írott tanulmányain kívül főbb művei: *Hazai bányászatomunk nemzetgazdasági és statisztikai szempontból* (1866); *A népbírák és esküdtszékek intézménye* (1876. Az Akadémia nagy díjával kitüntetve); *A felebbviteli bűntények tekintettel a közvetlen szóbeliségre* (1878); *Eszrevételek a magyar bűnvádi eljárás javaslat irányeszméi felett* (1889). s. r.

4. **F. Cevi Hirsch**, lizskai caddik, szül. 1808 körül, megh. 1874. Első mestere Teitelbaum Móse (l. o.) sátorajjáshelyi rabbi volt. Innen Charif Hersele (l. o.) bonyhádi rabbi jesivájába került. Már fiatal korában gyakran zárandokolt a híres lengyelországi caddikokhoz s amikor a lizskai hitközség rabbija lett, igyekezett Magyarországon is elterjeszteni a chászid szellemet. Tömegesen zárandokoltak hozzá a hívek és a tanácstalanok. Megjelent művei: *Ach Peri Tóv* homiletikus magyarázatok; *Hajósor Vehatov* ünnepi- és gyászbeszéd. T. I.

5. **F. Dávid**, rabbi, szül. Rorácsvágáson (Abaújtorna vm.) 1859. szept. 15. 1890—1894-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1892-ben avatták bölcészdoktorrá Budapesten, 1894. pedig rabbivá. 1895-ben Szeged választotta meg rabbijává. 1898 óta zsolnai főrabbi. F. D.

6. **F. Dávid**, rabbi, szül. Verbón 1853., megh. Németkeresztúron 1906. Atyja, F. Izrael Verbón volt rabbisági úlnök. F. későbbi apósánál és elődjénél, Katz Menáchemnél tanult, aki mellett segédabbiként működött, majd annak halála után a tekintélyes hitközség főrabbiája lett. F. kiváló tudós hírében állott és híres jesivát tartott fenn élete végéig.

7. **F. Ernő**, jogi író, szül. Budapesten 1883. okt. 1. A budapesti és külföldi egyetemeken elvégzett tanulmányai után ügyvéd lett, majd a kultuszminisztériumban nyert beosztást s 1912. részt vett az újonnan tervezett egyetemek előmunkálatainak kidolgozásában, egyszersmind a kassai jogakadémia tanárának is kinevezték. 1913-ban ügyész, 1917. a Műegyetemen a jogi enciklopédia ny. rendes tanára lett. Önállóan megjelent művei: *A korlátozott beszámíthatóságról* (1902); *Konzervativizmus és haladás a büntetőjogban* (1907); *A társadalom védelme közveszélyes büntetéseikkel szemben*; *A határozatlan tartalmú ítéletek* (1910); *Korlátozott beszámíthatóság a magánjogban* (1910—11). Munkatársa volt a Magyar Jogi Lexikonnak és szerkeszti a Büntetőjogi Értekezések c. sorozatot.

8. **F. Gyula**, rabbi, szül. Heréden (Nógrád vm.) 1876. jan. 27. 1892—1902-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1901-ben avatták bölcészdoktorrá Budapesten, 1903. pedig rabbivá. Még ebben az évben megválasztották a szentesi hitközség főrabbijává. 1920 óta a Pesti Israelita

Hitközség vallástanára és az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület titkára. F. D.

9. *F. Hillel*, rabbi, szül. Madarászon (Szatmár vm.) 1892 máj. 10. 1909—1919-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1919-ben avatták rabbivá. 1919 óta a Pesti Izraelita Hitközség vallástanára, 1921 óta szarvasi főrabbi. F. D.

10. *F. Illés*, író, szül. Alsó-Mérán 1860 dec. 11. Különböző talmudiskolákon tanult, majd írói pályára lépett. Cikkeiben az orthodoxia és a neológia egyesítésén fáradozott. E célból alapította 1912. Izrael c. lapját, amely később megszűnt. Önállóan megjelent művei: *A zsidó vallás a modern korban* (1899); *A vártán* (1902); *Der Zionismus im Geiste des Judentums* (1905); *A magyar zsidóság egységes szervezete* (1911).

11. *F. Ignác*, ügyvéd, szül. Nagytapolcsányban 1832 jún. 12. Iskoláit Pozsonyban, Bécsben és Budapesten végezte. 1913 óta folytat ügyvédi gyakorlatot s főleg mint kereskedelmi és hiteljogász elismert névre tett szert. A trianoni békeszerződés megkötése óta nemzetközi joggal foglalkozik, részt vett a hágai vegyes döntőbírótság tárgyalásain, ahol több magyar főúr, Apponyi Albert gróf, Csáky Károly gróf és mások birtokügyeinek rendezése körül ért el eredményeket. A cseh hitelezői védegyelet magyarországi vezetője és jogtanácsosa. A Magyar-Cseh Kamara elnöki tanácsának tagja. A zsidó társadalmi életben mint a Pro Palesztina Szövetség újjáépítési osztályának, a Keren Hajeszodnak az elnöke játszik vezető szerepet. A zsidó-művészet iránt való szeretete vezette a műgyűjtésre. Gyűjteménye, mely főleg liturgiai és rituális tárgyakat, régi pergamenteket és nagybecsű judaicákat tartalmaz, anyagának nagyságát és értékét tekintve a párisi Cluny világhírű gyűjteményének zsidó részével helyezhető egy sorba. Közéleti tevékenységének elismeréséül 1926. kormányfőtanácsossá nevezték ki. V. A.

12. *F. Jakab Károly*, rabbi, szül. Boldogaszonyban 1830., megh. Nyíregyházán 1905. Chanuka 2. napján. Atyja dáján volt. A Kszáv Szófer iskolájában tanult Pozsonyban, majd 1856. Gyömrőn, 1856-tól kezdve pedig Nyíregyházán volt főrabbi. A tiszaezlári vérvád-perben az ártatlanul meggyanúsítottak érdekében önfeláldozóan szállt síkra. F. D.

13. *F. Jónás*, rabbi, szül. Galántán 1877. Talmudi tanulmányait Nagyváradon és Nagymartonban végezte. Ez idő alatt magánúton tette le az érettségi vizsgát. Felsőbb tanulmányait M. Frankfurtban folytatta. Később Marburgba ment, ahol a hírneves újkantiánus Cohn Hermannak volt bizalmasabb körébe vont hallgatója. Doktori oklevelét a hallei egyetemen nyerte el 1904. Filozófiai körökben élénk figyelmet keltett *Das Gewissen im System des ethischen Idealismus* c. műve, melyet a Kantstudien archivumba iktattak. 1906. óta a Pesti Izr. Hitközség középiskolai vallástanára és 1920 óta a hitközségi könyvtár könyvtárnoka, melynek újjászervezése körül érdemeket szerzett. F. M.

14. *F. Meir ben Benjamin* (írói neve után *Is Sólom*), osztrák teológus, szül. Krasznán 1831 júl. 10., megh. 1909 febr.-ban. Az ungvári jesi-

ván tanult és már fiatal korában sokat foglalkozott kabalisztikus iratokkal. Tizenhatéves volt, amikor Mendelssohn *Biur*-jával ellátott Biblia először került a kezeibe s ekkor kezdett bibliai tanulmányokkal foglalkozni. Húszéves korában, mint már kitűnő hebraista, került Miskolcra, ahol talmudot tanított s egyszersmind világi tárgyakat tanult, 1858. pedig a bécsi egyetemre ment, ahol tovább képezte magát. 1864-ben az akkor alakult bécsi Besz-ha-Midrason a biblia- és midrásirodalom tanárává nevezték ki, majd egyszersmind a bécsi rabbi-szemináriumnak is tanára lett. F. főleg, mint midras-kutató vált ki. Kiadásai s az azokhoz tömör héberséggel írott jegyzetei nagy értékűek. Hébernyelvű művei: *Szifré-kiadás* (1864); *Mechilla-kiadás* (1870); *Esesz Chávil* (1878); *Peszichto-Raboszi* (1880); *Ha-Cijon* (Ezekiel-kommentár, 1882); *Dovor al edusz ha-Talmud* (1885); *Masszechet Makkosz* (talmudtraktátus kommentárral, 1888); *Széfer Sofétim* (kommentár a Bírák-hoz, 1891); *Meir Ajin* (Hagada-kommentár, 1895); *Tanna debé Elijáhu* (1900) Németnyelvű művei: *Worte der Erinnerung an Isaac Noah Mannheimer* (1873); *Die Juden ein Ackerbaubau treibender Stamm* (1878); *T. G. Stern* (Gedenkrede, 1883); *Zerubabel* (1890); *Worte zur Feier des 100-jährigen Geburtstages des sel. Predigers I. N. Mannheimer* (1893); *Onkelos und Akylos* (1896). F. 1881—86 közt I. H. Weisszal együtt szerkesztette a nagyon jelentékeny Bész Talmud c. hébernyelvű teológiai folyóiratot. Ebben F. állandóan a héber *Is Sólom* nevet használja. A folyóiratban főleg a Pentateuchhoz és Sámuel-hez írott kommentárjai tűntek ki. S. R.

15. *F. Mór*, pesti főkántor, szül. Hrabócon 1826. megh. Budapesten 1891. Talmudiskolákba járt, de csakhamar feltűnt szép hangjával s már 12 éves korában előimádkozással kereste meg kenyerét. Pápán és Pozsonyban végzett talmudi tanulmányai után Brezován tanítóskodott, közben tovább képezte magát a világi és egyházi tudományokban, majd Goldmark Károly atyja, a sopronkeresztúri kántor oldala mellett elsajátította a kántori teendőket. Sopronban 22 éves korában kántorra választották, majd a bécsi konzervatóriumot látogatta s egyben a neves Sulzer bécsi kántornak tanítványa volt. 1850-ben Bécs egyik elővárosában kántor, hitoktató, jegyző és hitszónok lett s érdemeiért a bécsi rabbiság mórénu címmel tüntette ki. 1857-ben a pesti hitközség főkántorának hívta meg. Itt nyomban hozzálátott az istentisztelet rendezéséhez a Sulzer-féle imarend és részben saját egyházi énekeinek meghonosításával. *Izraelita vallásos énekek* c. könyve nagyban elősegítette a hitközségek megmagyarosodását. Kompozíciói a műzene szabályainak betartása mellett megőrizék a zsidó egyházi ének jellegét. A hitközségi hivatalnokok erkölcsi és anyagi érdekeinek megvédésére 1882. együletet alapított és lapot szerkesztett; az Izr. Tanítóegyesületnek megalakulása óta alelnöke volt. Már 1868. készített és a kongresszushoz (I. o.) be is nyújtott egy emlékiratot kántoriskola létesítése érdekében. A Rabbiszeminárium gimnáziumának megnyitása óta énektanára volt. A király arany érdemkeresztel tüntette ki. Gr. Zs.

16. **F. Siegwart***, német színész, szül. Budapestén 1842 apr. 25., megh. Berlinben 1916 apr. 22. Dawison tanítványa volt s ennek annyira megnyerte tetszését, hogy családjába fogadta. 1863-ban lépett fel először Breslauban, mint Ferdinand az *Egmont*-ban, majd a berlini Schauspielhaus tagja lett. 1872—76 közt Laube mellett a Burgszínházban működött s ezidőben a legelső német színészek egyikének tartották. Ő alapította később a berlini Deutsches Theatert, Barnayval (l. o.) és Haaseval együtt. 1892-ben nyugalomba vonult. Mint Shakespeare-színész és mint modern drámai szerepek kreálójává kiváló volt. S. R.

Friedrich, 1. Tivadar, publicista és közgazdasági író, szül. Budapestén 1862. A budapesti evangélikus főgimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait, majd a budapesti tudományegyetem jogi karát látogatta. 1886-ban megszerzte a jogi doktori oklevelet, 1888. pedig letette az ügyvédi vizsgát, de ügyvédi gyakorlatot sohasem folytatott. Még mint joghallgató 1883. belépett a Pester Lloyd szerkesztőségébe, amelynek azóta állandóan tagja. Húsz éven át a lap országgyűlési rovatának a parlamenti tárgyalásokról a külföld számára hű képet adó vezetője volt. Számos belpolitikai vezércikket és történelmi tárgyú tárcát írt. 1907-ben átvette a Pester Lloyd közgazdasági rovatának szerkesztését. Jelenleg a lap felelős szerkesztője. 1928-ban publicisztikai érdemeinek elismerésül megkapta a kormányfőtanácsosi címet. Élénk részt vett a hírlapírók jótéti intézményeiben folyó munkában is. Hosszú ideig Magyarország politikai, gazdasági és kulturális viszonyait ismertette, mint a Leipziger Illustrierte Zeitung, a bécsi Zeit, a londoni Morning Post és a New-York Herald levelezője. Sz. G.

2. **F. Vilmos (nyitrazsámbokréti)**, orvostanár, szül. Budapestén 1864 aug. 6. A budapesti egyetemen tanult és Korányi tanár mellett volt asszisztens, 1892-től kezdve pedig a Budapesti Kérületi Betegsegélyző Pénztár vezető főorvosa volt. 1900-ban az ipari megbetegedések kór- és gyógytanából egyetemi magántanár, majd rk. tanár és egészségügyi főtanácsos lett. Elnöke az Orsz. Védőegyeületnek. Hazai és külföldi szaklapokba számos tanulmánya jelent meg, főleg az ipari megbetegedések és a tüdővész gyógyítására vonatkozólag. Szerkesztője az Archiv f. Unfall, Gewerbe-Hygiene u. Gewerbekrankheiten és a Hygienisches Volksblatt c. folyóiratoknak. Sz. G.

Friesenhausen Dávid, matematikus, szül. Friesenhausenben (Bajorország) 1750 körül, megh. Gyulaférváron 1828 márc. 23. Sokáig főképp Berlinben élt, azután Hunfalun, Sátoraljaújhelyen és végül Gyulaférváron. Harmincéves koráig kizárólag talmudtudománnyal foglalkozott, azután lejjebb tíz évig felsőbb matematikával, asztronómiával, mechanikával és optikával, amely tárgyakról több értekezést írt. Tiszta héber nyelvű algebrája és geometriája *Kelil ha-Chesbon* (Berlin 1796) címen jelent meg. Másik műve a szintén héber nyelvű *Moszdosz Tevel*, mely a Copernicus-féle rendszert fejtegeti (Wien, 1820). Ez utóbbi asztronómiai értekezéseiben külön foglalkozik Euclides tizenegyedik axiómájával. U. e. művéhez mellékelte csodálatosképen a gyermekeinek

szóló végrendeletét is. F. volt az első szószólója Magyarországon egy felállítandó modern rabbi-szemináriumnak s egy ily irányú kidolgozott tervet József nádornak adott át 1806. S. R.

Frigyesi József*, orvostanár, nőgyógyász, szül. Kisvárdán 1875. A budapesti egyetemen tanult, Tauffer tanár mellett előbb asszisztens, majd 1912. egyetemi magántanár lett. 1913 óta a Bakáts-téri női kórház vezető főorvosa, majd egészségügyi főtanácsos és nyilv. rk. tanár lett. A nőgyógyászati műtétten körébe vágó tanulmányai magyar és német szaklapokban jelennek meg. Újabb műve: *A helybeli érzéstelenítés kézikönyve* (Lánggal közösen 1927). S. R.

Frigyessy Adolf* (ráczalmási), közgazdász, szül. Ráczalmáson 1843., megh. Bécsben 1917 febr. 7. Fiatal korában különböző biztosító intézetknél volt titkár, majd Triesztben lett a Salus-biztosítótársaság vezérigazgatója. Később nemesiséget és udv. tanácsos címet kapott, majd az Adria Biztosító Társaság vezérigazgatója lett.

Frigytáblák (luchosz habrisz), a Bibliában említett két kőtábla a ráírt törvényekkel, amelyet Mózes az Istentől vett át a Színáj hegyén. Miután a szövetség az Örökkévaló és Izrael között a Színájön ünnepélyesen megkötött, Mózes felment a hegyre, ahol negyven napig tartózkodott, majd Isten átadta neki a két kőtáblát Isten kezeirésével (*Mózes* II. 31, 18). Mózes hirtelen haragjában, hogy a nép bálványimádásba sülyedt, eltörte a F.-at s Isten parancsára újakat készített, amelyekre Isten maga vészte rá azokat a szavakat, amelyek az előbbieken állottak. (*Mózes* II. 34. 1) A Salamon Templomának felavatásáról szóló történetből kitűnik, hogy a F.-at a frigyládában tartották (*Királyok* I. 8. 9). A F.-ról többet nem is mond a Biblia s valószínű, hogy ezek a Templom pusztulásakor a frigyláddal együtt megsemmisültek. E bibliai hagyománynak feltétlenül van történelmi alapja, amit egyébként az ásatásoknál talált okiratok és kőtáblatörödékek is bizonyítanak. Az azonban nem deríthető ki pontosan, mi volt ráírva vagy vésve ezekre a F.-ra. Mózes II. 24, 26. szerint Mózes (tehát nem Isten) a Tíz Parancsolatot írta rá a F.-ra. Hogy azonban mit kell érteni a Tíz Parancsolat alatt, az ilyen néven ismertethikaiszabályok gyűjteményét-e, vagy ennek egy másik változatát, esetleg — mint Goethe magyarázta — vallásszabályok sorozatát, a bibliai tudománynak ez máig is nyitott kérdése. Az Aggada és a Kabbala behatóan foglalkoznak a F.-kal és sok mondaszerűt közölnek ezzel a kérdéssel kapcsolatban. A babiloni Talmud szerint a frigyláddában a két kőtábla mellett az eltört F. maradványait (*sivve luchosz*) is őrizték. A széttört törvénytáblának ebből a megbecsüléséből az Aggada azt a tanulságot vonja le, hogy a megtört és tudományát elfelejtő öreg tudóst is tisztelni kell.

Frim, 1. Antal, gyógypedagógus, szül. Körmenten 1855., küzdelmes gyermekkor után Budapestre került, ahol elvégezte a tanítóképzőt, majd nejevel Schwarcz Reginával, aki a siketnémaintézetben tanított, siketnémák számára tanintézetet nyitott. Igen sok cikket írt a szaklapokba a siketnémák oktatásáról.

2. **F. Jakab (körmendi)**, gyógypedagógus, szül. Körmenden 1852 máj. 1., megh. Budapesten 1919 ápr. 24. Eredetileg tanítónak készült s miután oklevelet szerzett, államsegéllyel külföldre ment, ahol a hülyék intézeteit tanulmányozta azzal a szándékkal, hogy itthon hasonló állítson fel. 1877-ben Rákospalotán megalapította az Első Magyar Hülyenevelő- és ápolóintézetet, melyet később megnagyobbítva Budára helyezett át. Az intézetet 1890. az állam vette át, de F. élete végéig annak vezetője maradt. S. R.

Frisch Ármin, tanár, szül. Miglécen (Abaújtorna vm.) 1866 jan. 13. 1884–1894-ig volt a budapesti Rabbiképző Intézet növendéke. 1893-ban avatták bölcsezdoktorrá Budapesten, 1895. pedig rabbivá. Középiskolai tanári oklevelet szerzett a latin és görög nyelvből. 1898 óta a Pesti Izraelita Hitközség vallástanára, 1920. az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesülethez került kulturtanácsosnak. Jeles érdemeket szerzett a magyar zsidó okmánytár szerkesztése által és eredményesen munkálkodott a a tankönyvirodalom terén is. Az ő nevéhez fűződik a Közművelődési Egyesület tanoncotthonának és művészképzőjének megszervezése. Főbb művei: *Kant etikai tanai* (Budapest 1893); *Monumenta Hungariae Judaica* (Budapest 1903); *Szemelvények a Biblia utáni kor irodalmából* (Budapest 1904); *Vallásoktatás a középiskolában a Zsol-tárok könyvéből* (Budapest 1899); *Szemelvények a próféták könyvéből* (Budapest 1905); *A zsidók története 1492 től napjainkig* (Budapest). F. D.

2. **F. Vilmos**, építész, szül. Budapesten 1893 okt. 7. Építészeti tanulmányait Budapesten, Charlottenburgban és Amsterdamban végezte. Régészeti tanulmányokat folytatott Salonikiben és Athénben. Helyszínen tanulmányozta a késő római, bizánci, az európai mohamedán és az észak-afrikai mohamedán művészetet. 1923-ban a párisi Institut Musulman megbízta a párisi mohamedán mosé tervezésével és építésével. 1925–7-ben mint tervező építész vezette a szalonikii szabad-kikötő építkezését. A bizánci műemlékek restaurálása az ő nevéhez fűződik. 1921-ben a szegedi Stadion tervpályázat II. díját, a katonatisztek londoni székházának tervpályázatán 1926. az I. díjat nyerte. 1925-ben a szalonikii közp. zsinagógát, 1927. pedig u. o. a koncertházat és konzervatóriumot építette. Most Budapesten dolgozik.

Frommer Rudolf (fegyverneki), a magyar Fegyver és gépgyár igazgatója, szül. Budapesten 1868 aug. 4. U. i. végezte a műegyetemet s mint gépészmérnök belépett a magyar Fegyvergyárba, amelynek csakhamar igazgatója lett. Konstruálója az ú. n. F.-féle pisztolyoknak, puskáknak és gépfegyvereknek, amelyeknek önműködő szerkezete a fegyvertechnika terén óriási haladást jelent. Több típust szerkesztett, (*F. pisztoly*, *F.-Baby*, *F.-Stop*, *F.-Laliput* stb.), amelyek közül nálunk és a világpiacra legerősebb a 7-65 mm. kaliberű *F.-pisztoly*, amely a m. kir. Csendőrség, az állami és községi erdészet, a posta és távirda és számos bel- és külföldi állami hatóság és intézmény rendszeresített löveg-fegyvere. Másik típusa pedig, a *F. Stop* a világ-háborúban az osztrák-magyar, a német, bolgár

és török hadseregben szerepelt sok százezer példányban. F., aki fegyvereivel a magyar technikai alkotóképességnek külföldön is hírnevet szerzett, érdemei elismeréséül *fegyverneki* előnévvel magyar nemességet kapott, 1928. pedig a felsőház tagja lett. V. A.

Frühauf József, nyelvész és polihisztor, szül. Duklán 1796. Fiatalsága a maszkilim, a lengyel felvilágosodott zsidók korába esvén, ő is alaposan megtanulta a héber és aram nyelvet és ezenkívül autodidakta útján elsajátította az arab, latin és görög nyelvet is. Magyarországra bevándorolván, eleinte egy Schware Jakab nevű előkelő és gazdag sárosmegyei zsidó családjában házi tanító volt. Ott folytatta keleti nyelvtanulmányait. Később ő lett a sárosmegyei zsidóságnak elnöke és ezen minőségében sok jót tett hitestvéreinek. Mint nagyműveltségű férfiú gyakran ő volt a szószólójuk a megye hivatalos nagyjainál. Midőn 1827 szept. 11. báró Eötvös Ignácot, mint kinevezett sárosmegyei főispánt Eperjesen ünnepélyesen installálták, a megyei zsidóság nevében ő üdvözölte latin- és hébernyelvű hódoló beszéddel, melyet külön, 15 oldalú füzetben Kassán kinyomattak ezen e. alatt: *Communitatis israeliticae in I. Comitatu Saarosiensis degentis per Josephum Frühauf in Illustratis Suae Domini Junioris Ignatii L. B. Eötvös de Vásáros-Námény plurimorum insignium nominum viri ejusdem I. Cottus Supremi Comitatus Installationem dimissime oblata verba die 11-ma Septemb. 1827.* Többi irodalmi termékei, melyek közül csak kevés jelent meg, szétszóródtak barátai között. Gyermekai nem voltak. Halála után Friedländer Ábrahám Somosból, kit F. mint atyátlan árvát nevelt és tanított, megemlékezett róla a *Kochbe Jicchok* 1845. évfolyam II. füzetének 56. lapján. M. B.

Fruchter Lajos, műgyűjtő. Néhány régibb magyar festő (Markó, Ligeti) mellett, Mészöly, Paál, Munkácsy és a nagybányai festők (Ferenczy, Réti, Glatz) és kortársaik (Csók, Rippl-Rónai, Vaszary), továbbá Koszta, Rudnay képeit gyűjti.

Fuchs, 1. Arje, Juda Leb, veszprémi rabbi, szül. Morvaországban, megh. 1832. Több mint huszonöt évig töltötte be a veszprémi rabbiállást. Halachikus levelezésben állott Benet Mordechai morvaországi főrabbiával s kiadta Weisz Izsák verseci rabbi *Bész Jicchok* c. művét 1824.

2. **F. Dávid Rafael**, nyelvész, a budapesti izr. polgári fiúiskola igazgatója. Szül. Bisencen (Morvaország) 1884 dec. 10. magyar szülőktől. Budapesten végezte az egyetem filozófiai fakultását. 1907 óta tanít a Pesti Izr. Hitközségnél. 1928 óta igazgató. Összehasonlító finn-ugor nyelvtudománnyal foglalkozik. Értekezései — részben Fokos Dávid név alatt — a Magyar Nyelvőrben, Nyelvtudományi Közleményekben, Keleti Szemlében, Journal de la Société Finno-ougrienne stb. folyóiratokban jelentek meg. 1911-ben és 1913-ban nyelvészeti tanulmányúton volt a zürje-nek között. 1913 óta a helsingforszi Finn-ugor Társaság levelező tagja, 1915. a Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi bizottságának tagjává választották. A Néptanulmányi Egyesület titkára. Munkái közül jelentősebbek: *A locati-*

rus féle határozók a votjában (1906); *Laut und Formenlehre der süd-ostjakischen Dialekte* (1911); *Egy zürjén-votják képzőről* (1912); *Syrjänische Lieder*; *Zürjén népköltészeti műtávirányok*; *Zürjén szövegek*; *Eine Studienreise zu den Syrjänen* (1911); *La renaissance nationale des Zyriènes*; *A «hanem» kötőszó eredetéről stb., stb.*

3. **F. Emil**, szobrász, éremvéső és festő, szül. Trencsénben 1866. (a külföldi irodalomban születési helyéül tévesen Bécs szerepel). Az 1880-as évek végén Bécsben, azután a berlini akadémián tanult. 1891-ben *Görög versenyfutó* c. szobrával Berlinben római díjat nyert és Rómába ment. Itt számos arcképszobrát és *Anyai szeretet* c. szoboresortját készítette. Az utóbbi 1896. Münchenben aranyérmet nyert és 1898. a Royal Academyben volt kiállítva, a bécsi udvari múzeum pedig megvette. Azután *Lady Alice Montagu* márvány mellszobrának és *Lord Wolseley tábor-szernagy* ezüst szobrocskájának mintázása végett Londonba ment. 1901-ben Londonban telepedett le, hol 1914-ig, 1914 óta állandóan New-Yorkban él. Londonban főleg érem- és plakettkészítéssel foglalkozott, de az előkelő világ kedvelt arcképfestője is volt. VII. Edward angol király sok megbízással látta el, kinek rendelkezésére készítette *Viktória királyné halotti maszkját* és arcképméret, *VII. Edward és Alexandra királyné* érmét, valamint *VII. Edward* profilarcképét angol bélyegek és pénzek céljaira, a koronázási emlékérmét (1902), nemkülönben a király életnagyságú olajfestésű arcképét porosz gárdaezrede részére, továbbá *Christian George herceg* síremlékét a windsori kastély George kápolnája számára. 1898—1914-ig a londoni Royal Academy kiállításain, időnként (1903—9) a párisi Salon de Sociétés des Arts Français kiállításain, a bécsi Künstlerhausban (1904), a berlini Glaspalastban (1907) és a müncheni Glaspalastban (1907—11) állított ki márvány- és bronzmellszobrokat, érmekeket és plaketteket, továbbá 1903-tól életnagyságú olajarcképeket, főleg az előkelő világ tetszetős női arcképeit. 1924-ben New-Yorkban kiadta *Emlékezéseit*.

F. B.

Fülek (*Filakovo*, Cs.-Sz.) Nógrád vm. 2665 lak. A F.-i (orthodox) hitközség 1820. alakult. Már előzőleg letelepedett itt néhány család — a Lázár, Kohn, később a Büchler és Lemberger családok — melyek valamennyien kereskedelemmel foglalkoztak. A hitközségnek kezdetben csak 10—12 tagja volt, akiknek természetesen nem volt módjában templomot építtetni s ezért az istentiszteleteket magánházakban tartották. A hitközség eleinte a losonci rabbisághoz tartozott s csak az 1867-iki kongresszus után alakult át önálló orthodox hitközséggé. Első rabbijául Büchler Pinkászt (l. o.) választotta, aki hosszú áldásos működés után Mór-ra került s később a hitélet fejlesztése terén szerzett érdemeinek elismerésül királyi kitüntetésben részesült. A szépen fejlődő hitközség 1873. Büchler Áron Adolf (a híres dunaszerdahelyi rabbi fia) akkori hitközségi elnök kezdeményezésére elhatározta, hogy templomot épít. Még ez évben letették az alapkövét s a következő évben már felépült a tem-

plom, mely annak idején egyike volt a vidék legszebb templomainak. 1874-ben Büchler Pinkászt Mór-ra hívták meg főrabbinak, attól kezdve a rabbi állást a híres Tannenbaum és Jungreiss családok tagjai töltik be. A jelenlegi rabbi Jungreiss Sámuel, aki 32 éve lelki vezetője a hitközségnek. A hitközséget mindig rátermett, agilis elnökök vezették, akik közül főleg Büchler Adolf, Büchler Lajos, Lázár Ignác, Schwarc Dávid, Lengyel Márton, Büchler Miksa és a jelenlegi elnök Krämer Jeremiás szereztek különös érdemeket. Chevrakadisiája 1843. alakult. A főrabbi vezetése alatt működik a hitközség Talmud Tórája és jesivája. F. gazdasági életének számottevő tényezője a 800—1000 munkást foglalkoztató zománcedénygyár, melyet 1908 táján Ehrlich G. Gusztáv (l. o.) létesített. F.-ról származik Büchler Pinkász fia Büchler Sándor (l. o.) a híres keszthelyi rabbi és egyetemi tanár, továbbá Groszmann Ferenc (l. o.) a Bródy-kórház kiváló főorvosa. A 40—50 ezer cs. korona költségvetéssel dolgozó hitközség lélekszáma 200, a családoké 45, adófizető 30. A világháborúban résztvevő hitközségi tagok közül 4 esett el. A hitközség jelenlegi vezetői: Jungreiss Sámuel főrabbi, Krämer Jeremiás elnök, Groszman Samu másodelnök, Klein Salamon és Braun Jenő pénztárnokok, Büchler Pál, Klein Béla, Diamant Lőrinc, Löwy Jónás, Löwy Lipót, Léderer Sándor, Stein Náthán és Groszmann Gyula előljárók, Büchler József jegyző és Schwarc Emánuel kántor.

Fülöp Zsigmond* tanár, író, szül. Hódmezővásárhelyen 1882. A budapesti és berlini egyetemeken tanult és középiskolai, tanári és bölcsészdoktori oklevelet nyervén, a főváros felsőkereskedelmi iskoláiban tanított, majd 1920. nyugalomba vonult. Szerkesztője és kiadója volt a Darwin c. népszerű természettudományi folyóiratnak és számos természettudományi munkát fordított le magyarra.

Füredi, 1. Ignác, pedagógus szül. Ladmócon (Zemplén vm.) 1837 aug. 15., megh. Budapesten 1906 jan. 16. Református iskolába és chéderbe egyidejűleg járt, majd a dunaszerdahelyi, kismartoni, pozsonyi és nikolsburgi jesivákban tanult, 1858. pedig a pesti kath. tanítóképzőt végezte el s 1862. Sátoraljaujhelyen lett tanító a zsidó népiskolánál, majd 1872. a budapesti Orsz. Izr. Tanítóképző Intézetben lett tanár. Ő fordította le kilenc kötetben a *Machzor-t* és a *Szidur-t*, azonkívül franciából Rousseau *Emile*-jét. Számos kitűnő tankönyvet és iskolai szótárt is írt. Írt magyar nyelvtant német nyelven, magyarul pedig héber, német és francia nyelvkönyveket, történelmi, földrajzi, természetrajzi és számtani tankönyveket, azonkívül az első idegen szavak szótárát *Közhasznú idegen szótár* címen (1891) és a *Magyar nyelvhibák javító és magyarázó szótárát* (1902).

2. **F. Mór**, ügyvéd, író, F. Ignác (l. o.) fia szül. Sátoraljaujhelyen 1863 nov. 5. A budapesti egyetemen tanult és korán újságíró lett. Pályáját mint a nagy fővárosi lapok törvényszéki tudósítója kezdte. Emellett munkatársa volt a Magyar Szalonnak és több folyóiratnak. *Kacagó Themisz* címen (1888) humorisztikus törvényszéki karcolatai jelentek meg könyv alakban.

Fürost, 1. Aladár, tanár, szül. Kismartonban 1877 febr. 1. A budapesti egyetemen avatták bölcsészdoktorrá. 19 évig a székesfehérvári főreáliskola tanára volt, 1921 óta a budapesti zsidó flügimnáziumban tanítja a magyar és német nyelvet. Résztvett a Kelemen Béla-féle nagy magyar-német szótár szerkesztésében. A Mult és Jövőben, továbbá más magyar és külföldi folyóiratban számos cikke jelent meg. Nagyobb tanulmányai: *Sitten und Gebräuche einer Judengasse*; *Die jüdischen Realschulen Deutschlands* (cikksorozat, Monatschrift 1914); *Több magyarországi gettóról.* (A hamburgi izr. Familienblattban.)

2. **F. Jakab,** közgazdász, szül. Budapesten 1862. alapította a nevére elnevezett céget s vezető része volt a hazai ipar és kereskedelem fejlesztésében. E célból már a hetvenes években rábirta a magyar kereskedőket, hogy váltóikat ne Bécsben, hanem idehaza telepítsék, miáltal nemcsak sok pénzt takarítanak meg, hanem meg is ismertetik a magyar piacot a külfölddel. A nyolcvanas években megalapította a hitelezői védegyletet s midőn Csehországban a magyar liszt ellen agitáltak, F. kezdeményezésére kimondták, hogy amíg a tüntetések abban nem maradnak, magyar kereskedők cseh gyárosoknál nem rendelnek. F. volt a magyar tudakozó- és inkasszó egyelet főkezdeményezője, ő hozta be a nyílt könyvtételek leszámítolását s a késmárki fehérítőgyárat Baross Gábor felszólítására ő hozta rendbe és virágoztatta fel. Ő szerzett piacot a hazai kereskedelemnek Szerbiában és Romániában. Szakismerete miatt a Magyar Kereskedelmi Múzeum igazgatójává nevezték ki. A főváros képviselőtestületének tagja, a Magyar Keresk. Csarnok és budapesti Hitelezői Védegyletnek alelnöke volt.

3. **F. Mór,** éremvéső, szül. Bazinban (Pozsony mellett) 1782. A múlt század 30-as éveiben Bécsben, azután Milanóban tanult. 1838-ban Amerikába ment és Philadelphiában telepedett le. Jelentékenyebb érmei az északamerikai Egyesült-Államok elnökeinek arcképérmei Monroetól (1807) Van Burenig, továbbá az 1812—15. évi angol-amerikai háborúra vonatkozó sorozatos emlékérmek.

F. B.

4. **F. Zsigmond,** rabbi, szül. Marosvásárhelyen, ahol atyja F. Mózes rabbi volt. Tőle nyerte első talmudi kiképzését, majd a pozsonyi jesiván tanult. Tanulmányai végeztével a nagyszombati orthodox hitközség választotta meg rabbinak, ahol 13 évig működött. 1896—97-ig az eperjesi orthodox hitközség rabbija volt, innen a bécsi «Schiffschul» rabbiszkébe került, ahol máig működik és jelentékeny irodalmi munkásságot fejt ki. A genfi népszövetség előtt a szombat szabad megtartásának ügyében indított mozgalomban a világ orthodox zsidóságának egyik delegáltja.

A. T.

Füst Milán, családi nevén Füst; a Bassevi von Treuenburg-család, a legrégibb ausztriai zsidó nemes familia sarja, regényíró, szül. Budapesten 1888 júl. 17. A Nyugat-nemzedék egyik legértékesebb tagja, akinek főleg a fiatalabb generációra van hatása. Zord és bizarr verseivel tűnt

fel, amelyekben mint egy középkori költő — de a középkor vallásos hite nélkül — hőmpölygő kórusokban fejezi ki életmegvetését. Kortól, környezettől teljesen elvonatkoztatott költészet merő búsulás az ember nyomorult törpesége fölött. Verskötetei: *Változtatni nem lehet*; *Az elmúlás kórusa.* Az utóbbi években elbeszéléseket (*Nevetők, Aranytál, Advent*) és színműveket írt (*Boldogtalanok, Catullus*), valamennyit az emberábrázolás igazsága és meglepő, de komor mélysége tünteti ki. Megjelent néhány szép részlet a naplójából is, melyet élete főművének tekint.

K. A.

Futball. A millenáris évek után kapott lábra az új sportág. Egyideig csak a «Millenáris» nevet viselő sporttelepen üzték, de hamarosan új sporttelepeket létesítettek. Egyletek alakultak; 1901. pedig megalakult a Magyar Labdarúgók Szövetsége. A szövetségi élet megalapozásában már ott vannak a zsidók nagy számmal és a F.-sportot végigkísérik pályafutásán. A F.-sport virágzásában tekintélyes érdeme van a zsidó szervezőknek, szövetségi és egyesületi munkásoknak. Az elsők között van Brüll Alfréd (l. o.), Kaffka Samu, a legöregebb idők munkása, Vadász Dezső, majd Tibor Lajos, aki a szövetség társelnöke volt. Munkatársai Taubner Lajos és főleg Baján Gyula. Egészen a kezdeti időktől fogva tevékenykedik Fischer Mór (l. o.), akinek jelentősége messze túlnőtt az átlagon. Az első magyar sportújságíró Herendi Artur. Langfelder Ferenc főleg Újpest sportjának fejlesztése körül szerzett érdemeket. A nemzeti csapat ügyeivel nagy sikerrel foglalkozott Hajós Alfréd (l. o.). A munkásegyletekkel behatóan foglalkozott a szövetség másik alelnöke Biró Dezső, a szervezeti és szabályalkotó munkában érdemeket szerzett Reichardt Ottó, aki a műgyememi F.-sport vezére volt. Korán nagy szerepet vállalt Fodor Henrik, előbb híres tornász és vívó, később sportíró. A hivatásos F.-sport nagy szabású fejlődésében érdemeket szerzett Kiss Tivadar, aki a F.-szövetség szétágazó modern szervezetét kiépítette és gazdaságilag megalapozta. Herzog Edét a válogatott csapat körüli érdemei, Kiss Gyulát hírlapírói és a válogatott csapat körüli tevékenysége, Neuwelt Emil szövetségi főtitkárt adminisztrációs munkája emelik ki, Steiner Hugó főtitkár érdeme a háborúban megviselt F.-szövetség feltámasztása és megerősítése. A labdarúgók közül azokat említjük fel, akik legalább ötször kerültek be a nemzeti csapatba (A név után következő szám a szereplésük száma.): Bródy Sándor (17), Biró Gyula (35), Eisenhoffer József (8), Blum Zoltán (40), Braun József (27), Feldmann Gyula (11), Fischer Lajos (10), Guttmann Béla (5), Kürschner Dóri (5), Kertész II. Vilmos (50), Kertész III. Adolf (11), Knapp Miksa (8), Mandl Gyula (16), Molnár György (25), Nádler Henrik (6), Révész Béla (8), Rázsó Izidor (5), Sebestyén Béla (24), Szendrő Oszkár (13), Tauszig Imre (5), Vágó Antal (17), Weisz Ferenc (17) és Weisz Árpád (5). Ezekon kívül még 31 más zsidó játékos volt a nemzeti válogatott csapatnak, akik nem jutottak el az ötszörös szereplésig. A F.-bíráskodásban jelentős nevet szereztek: Gerő Ferenc, Herzog Ede, Vértess

Imre, Szűsz Hugó, Biró Sándor, Kann Ferenc, Klug Frigyes és Benedek Aladár. Utóbbi alkotta meg a F.-játék szabálykönyvét. F. P.

Futtaky Gyula, hirlapírószül. Futtakon 1850., megh. Budapesten 1895. Miután elvégezte jogi tanulmányait, hirlapíró lett. Előbb a Reform, Pesti Napló, Pester Lloyd napilapok szerkesztőségi kötelekébe tartozott, majd egyideig a Pester Correspondenz c. könyvmatosiapnál dolgozott. 1875 ben megalapította a Budapesti Correspondenz és Budapesti Tudósító címmel magyar és német nyelven megjelenő, még ma is fennálló politikai könyvmatost, amely a magyar kormány egyik félhivatalos lapja volt és nemcsak belföldön, hanem külföldön is nagy tekintélynek örvendett. F. a napilapját is gyakran felkereste cikkeivel, amelyek közül különösen a valutarendezésre vonatkozók keltettek figyelmet. Egy időben Rudolf trónörö-

kös bizalmasa volt. Gyakran írt sugalmazott cikkeket, amelyek bizonyos aktuális kérdésekről a trónörökös véleményét tartalmazták. Könyve jelent meg a *magyar nemzeti címerről*. Második felesége Pewny Irén magyar operaénekesnő volt. Sz. G.

Fűzfacsokor, héberül *arovósz*. Az ünnepi csokor egyik része (l. *Szukkósz*). Legalább két szálat helyeznek el a pálmaág (l. *Lulav*) és a font tartókosár baloldalára. Másutt is nyer liturgiai alkalmazást. Hosáno rabbó-kor (l. o.) az alkalmi imák végén ötös csokorba kötötten e fűzfaszálakat a padhoz verik úgy, hogy levelei lehullanak. A szokás állítólag a bűnöknek tőlünk való eltávolítását szimbolizálná, mert a vallásos képzet szerint az isteni ítélet csak ezen a napon lesz véglegessé. Ezen utóbbi csokrot a közszó *sajnesz*-nak nevezi. A csokor héber neve *agudó*. F. M.